

Nordens Vålfårdscenter

Fokus på

NORDISK HANDIKAPPOLITIK

Forord

Politikk om funksjonshemming i de nordiske landene er i fokus i dette heftet. Ett av Nordens Velfærdscenters oppdrag er å gi innsikt og kunnskap og skape debatt, og det er nettopp hensikten med dette heftet – og med alle heftene vi gir ut.

Initiativet til dette heftet kommer opprinnelig fra Nordiske Handikapppolitiske Rådets sjette nettverk, hvor det sitter medlemmer som arbeider med å koordinere politikken om funksjonshemming i departementer og ministerier. I heftet finner du fakta om landenes politikk på området, artikler om temaet, intervjuer med brukere og politikere, presentasjon av forskning om funksjonshemming samt et blick på hva som skjer internasjonalt. Vil du vite mer kan du gå løs på tips til litteratur og aktuelle lenker.

I temaheftet løfter vi fram det som er oppnådd innen nordisk politikk om funksjonshemming, men også områder der det er påkrevet med ekstra innsats. Vi kommer også med noen anbefalinger som vi håper skal bidra til at man kommer nærmere de høye målene som er felles for de nordiske landene; nemlig at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal være fullstendig inkludert i samfunnet.

Nordens Velfærdscenter anbefaler at:

- Et økt nordisk samarbeid får nasjonal støtte i spørsmålet om å møtes i landssamvirke om FN-konvensjonen. De nordiske landene kan også føre fram en nordisk profil ved FNs statspartikonferanser samt innen EU.
- Arbeidsmarkedspolitikken virker for mangfold og at flere personer med nedsatt funksjonsevne får innpass i arbeidslivet samt at de får beholde jobbene de allerede har. Jobbcoach har vist seg å gi gode resultater. Det gjelder å stimulere og senke terskelen for utsatte grupper slik at færre faller utenfor arbeidslivet. Dette handler om ungdom og personer med nedsatt funksjonsevne, innvandrere og eldre. Bedre samvirke mellom skole/utdanning og arbeidsliv er nødvendig.
- Utilgjengelighet eller mangelfull tilgjengelighet til miljøer, varer og tjenester og til informasjonsteknologi skal være en diskrimineringsgrunn.
- Universell utforming legges til grunn for all samfunnsplanlegging, det være seg sentral, regional og kommunal planlegging – i både offentlig og privat virksomhet.
- Brukerorganisasjonene gis plass og representasjon i aktuelle beslutningsprosesser på ulike nivåer, sentralt, regionalt og kommunalt.
- Forskingen om funksjonshemming får ressurser og spillerom til å generere ny kunnskap som er nyttig for berørte personalgrupper i ulike sektorer i samfunnet, men som også er nyttig for utviklingen av politikken for funksjonshemmede.

God lesing! God debatt!

Tone Mørk

Direktør Nordens Velfærdscenter

Utgitt av
Nordens Velfærdscenter
www.nordicwelfare.org
Juni 2010

Ansvarlig redaktør og utgiver:
Direktør Tone Mørk
Redaktør: Louise Hertzberg

Redaksjon:
Gerd Vidje
Helena Lagercrantz
Ingemar Oderstedt
Lasse Winter Wehner
Magnus Gudnason
Louise Hertzberg
Martina Harrikari

ISBN: 978-87-7919-044-3

Opplag: 2000

Grafisk design: Aase Bie
Forsidefoto: Scanpix
Trykk: EO Grafiska AB

**Nordens Velfærdscenter
Sverige**
Box 22028
104 22 Stockholm
Sverige
Besöksadress:
Hantverkargatan 29
Tel: +46-8-545 536 00
info@nordicwelfare.org

**Nordens Velfærdscenter
Finland**
Annegatan 29 A 23
FIN-00100 Helsingfors
Finland
Tel: +358-9-694 8082
nvci@nordicwelfare.org

**Nordens Velfærdscenter
Danmark**
Slotsgade 8
DK-9330 Dronninglund
Danmark
Tel: +45 96 47 16 00
nvcdk@nordicwelfare.org

1	NVC anbefaler	
	Nordens Velfærdscenter anbefaler	4
2	Fakta	
	Politik i Norden for personer med funktionsnedsættning	9
3	Fra virkeligheden	
	Ny udfordring for kulturen	34
	Diskriminerende utilgængelighed	38
	Universelt udformet Norge før 2025	41
	Lætt at få støtte i svære spørgsmål (Viso)	44
	En dør gik op	48
	Velfærdsvagten	52
	Tolk for personer med talehænder	54
	Jerry – første skridtet mod moderne rekruttering	56
	Med coach på jobbet kan flere få arbejde	58
	Spaning for bedre handicapspolitik	60
4	Politikk	
	Handicaprådene i Danmark – en succes.....	63
	Nordisk tryk påverkar nationell politik.....	66
	Et paradigmeskifte	68
5	Fra brugere	
	– Nu handler kampen om resurser og kendskab	73
	– Væljlja kan være forlamade	75
6	Fra forskning	
	Fra medicin til leveår	79
	Forskning om børn skal give bedre vilkår	81
	Nordiske idealer på Island	84
7	International udsigt	
	Aktivist for menneskelige rettigheder.....	87
8	Tips	
	Lenker og litteratur.....	90
9	Sammendrag/Summary	
	Sammendrag på engelsk, finsk og islandsk	93

Nordens Välfärdscenter anbefaler

Alla människors lika värde, jämlikhet och full delaktighet i samhället – detta är den värdegrund som nordisk och nationell handikappolitik vilar på. Så har det formulerats i nationella handikappolitiska program och policydokument och i nordiskt handikappolitiskt samarbete.

Nordisk handikappolitik står på två pelare; den generella välfärdspolitiken, universalismen, samt riktade åtgärder, till exempel hjälpmedel och personlig assistans. De nordiska länderna har införlivat handikappolitiken i sina regeringsprogram och det nordiska handikappolitiska samarbetet har funnits i cirka tre decennier. Nordiska Handikappolitiska Rådet, med mandat från de nordiska arbetsministrarna att verka policyskapande och rådgivande, har funnits på arenan sedan 1997.

De nordiska ländernas inspiration till FN:s ställningstaganden och policydokument har gjort väsentliga avtryck under senare decennier. FN:s världsaktionsprogram från 1970-talet är ett tidigt exempel. Perspektivet att handikappfrågor är mänskliga rättighetsfrågor har alltmer vunnit insteg. «Från patient till medborgare» och rättighetsperspektivet sammanfattar paradigmskiftet. FN:s Standardregler och den senare FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar, december 2006, speglar i sina portalparagrafer den värdegrund i handikappolitiken som finns i Norden. Konstruktionen med en övervakningsfunktion, monitoring committee och särskild rapportör, har FN tillämpat med bland annat nordiskt stöd. Dagens statskonferenser, där FN:s medlemsländer följer upp FN-konventionen och avger nationella rapporter, visar

att handikappolitiken fått internationellt fäste och finns på den politiska agendan.

Norges Stortingsmedlem Karin Andersen pekar på paradigmskiftet. FN-konventionen «representerer en ny retning og en ny logik i tenkningen, en helt annen ingang som grunnlag for likestillings- og antidiskrimineringspolitikk».

Bland de nordiska länderna har Sverige och Danmark ratificerat FN-konventionen. Övriga länder arbetar med processen fram till ratificering, som förutsätts bli efterföljd av implementering och uppföljning/övervakning. Brukarorganisationerna följer noga utvecklingen och arbetar för att en övervakningsfunktion tillförs nationellt. FN:s övervakningskommitté ska utökas, bland annat med nordisk representation. Det handlar också nationellt och lokalt om att ge tydlig information om vad en ratificerad konvention har för följdverkan på olika nivåer i samhället. I dessa processer kan länderna vid erfarenhetsutbyte lära av varandra och värdera framgångsrika modeller.

Nordens Välfärdscenter rekommenderar att ett utökat nordiskt samarbete får nationellt stöd i fråga om att mötas i ländersamverkan om FN-konventionen. De nordiska länderna kan också föra fram

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra brugere
6	Fra forskning
7	International utblick
8	Tips
9	Sammendrag Summary

**en nordisk profil vid FN:s
statspartskonferenser samt
inom EU.**

Situationen för medborgare med funktionsnedsättningar är materiellt god i Norden jämfört med de flesta länder globalt men mycket återstår att göra för att uppfylla målen. Ett exempel är arbetslivet där personer med funktionsnedsättningar är systematiskt underrepresenterade.

Olika framgångsrika modeller finns i de nordiska länderna för att underlätta ett arbetsmarknadsinträde och att kunna behålla en anställning, till exempel jobbcoach – en stödjande person som finns på arbetsplatsen och som arbetar individuellt. «Det har visat sig ge väldigt goda resultat, även för personer med allvarliga psykiska sjukdomar», framhåller norske arbetslivsforskaren Øystein Spjelkavik. Jobbcoachen är en del av det som kallas supported employment.

NVC rekommenderar att arbetsmarknadspolitiken verkar för mångfald och att fler personer med funktionsnedsättning ges inträde till arbetslivet samt kan behålla en påbörjad anställning. Jobbcoach har visat sig ge goda resultat. Det gäller

att stimulera och sänka trösklarna för utsatta grupper, med syfte att minska utanförskapet. Detta gäller ungdomar, grupper och personer med funktionsnedsättningar, invandrare, äldre arbetskraft. Bättre samverkan skola/utbildning – arbetsliv behövs.

Ett annat exempel är bristen på universell utformning i samhällsplaneringen, i transportsektorn, stadsmiljöer och utearealer, även om variation finns inom Norden. Kultur- och utbildningsområdena är andra exempel men på de flesta områden finns framgångsrika modeller runt om i Norden, strategier och lokala projekt som visar på kreativa lösningar. Carina Ostenfeldt, Vasamuseet i Stockholm: «Jag tycker det ska vara nolltolerans mot otillgänglighet om man arbetar med verksamhet som vänder sig till barn och ungdomar, då måste FN:s konvention om barnets rätt gälla.» På Vasamuseet finns ett rum som erbjuder en helhetsupplevelse för alla sinnen, oavsett funktionsmöjligheter.

Kreativa lösningar finns också exempelvis vid Islands Universitet där studerande med utvecklingsstörning erbjudits diplomkurser i socialpedagogik. Första kullen är utexaminerad. Liknande studie-

gångar finns även i Dublin, Irland, och i Lund, Sverige, med koppling till universitet och högskolor. Ett vanligt hinder är att de unga ej får tillräcklig stimulans i de grundläggande utbildningarna. Detta hinder måste undanröjas så att vidareutbildningsmöjligheterna ökar och de unga personerna får en bättre start i livet.

Bristande tillgänglighet är en diskrimineringsgrund i t ex den norska antidiskrimineringslagen.

NVC rekommenderar att otillgänglighet eller bristande tillgänglighet till miljöer, varor och tjänster, och till informationsteknologi, ska vara en diskrimineringsgrund.

NVC rekommenderar att i all samhällsplanering, central, regional och kommunal, läggs till grund premissen design för alla/universell utformning. Detta gäller både den offentliga och den privata verksamheten, entreprenader och annan upphandling.

I detta temahäftes fokus på nordisk handikappolitik speglas ett samspel mellan lagstiftaren/staten, regioner, kommuner och handikapprörelsen. Lag är bra, men inte tillräckligt. «Lagstiftning och riktlinjer ska fungera som en ständig påminnelse om att all utveckling av verksamheter som riktar sig mot allmänheten är universellt utformade. Principen ska finnas med redan på planeringsstadiet», framhåller Inge Ovesen vid Norges Barne-, likestillings- och inkluderingsdepartement, och vidare: «De intressepolitiska organisationerna får 150 miljoner kronor per år för sin verksamhet. Det är ett stort belopp och visar hur viktig deras kritiska röst och medverkan är».

Handikapporganisationerna representerar dem som «vet var skon klämmer». Det är också handikapporganisationerna, en del med start i slutet av 1800-talet och jämsides med andra folkrörelser, som med kamp för anständiga levnadsvillkor givit substansen till dagens handikappolitik. Inkludering är inte bara ett politiskt populärt begrepp; det står för praktisk omformning av värdegrund och politik. Brukarmedverkan är ett annat begrepp som står för att handikapporganisationerna ska ges plats och inflytande i beslutsfattandet på olika nivåer.

NVC rekommenderar att brukarorganisationerna ges relevant plats och representation i beslutsprocessen på olika nivåer, centralt, regionalt och i kommunerna.

De professionella miljöerna i stöd- och serviceapparaten i de nordiska länderna har att inte bara tillämpa bestämmelser utan också med stimulans och kunskapsöverföring samt kreativa lösningar förverkliga handikappolitiken i vardagsverkligheten. Mer kan göras både lokalt, nationellt och nordiskt, icke minst i fråga om stöd, stimulans och kunskapsöverföring till berörda personalgrupper.

NVC rekommenderar att handikappforskningen får resurser och spelrum för att generera ny kunskap, nyttig för berörda personalgrupper i olika samhällssektorer men också nordiskt nyttig för utvecklingen av handikappolitiken.

Fakta

Politik i Norden för personer med funktionsnedsättning

De nordiska länderna anses vara bland de ledande i världen när det gäller handikappolitik. Det visade sig till exempel under förhandlingarna om FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, där representanter för de nordiska länderna var mycket aktiva.

I konventionen slås fast att människor med funktionsnedsättning ska vara fullständigt inkluderade i samhället. Det här är inte några nyheter. Det är helt i linje med den förändrade syn som alltmer har slagit igenom internationellt. Tidigare utgick man från ett medicinskt synsätt. Utgångspunkten var individen och vad som hindrade den från att delta i samhället fullt ut. I detta synsätt fanns också en inbyggd acceptans för att människor med funktionsnedsättning ofta inte har samma möjligheter som andra, de är beroende av att andra tar hand om dem och har begränsade möjligheter att vara aktiva i samhället.

Sedan 1970-talet har perspektivet ändrats, då började det sociala synsättet tillämpas¹. Istället för att utgå från individen hamnade samhällets brister i fokus. Vad i samhället är det som gör att människor med funktionsnedsättningar har begränsade möjligheter och exkluderas? Vad behöver ändras i samhället för att inkluderingen ska bli fullständig?

I den nu aktuella FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är utgångspunkten också detta – att skapa ett samhälle där människor med funktionsnedsättning kan

delta på lika villkor som alla andra. I och med konventionen så blir också trycket på förändring större. Det är inte bara önskvärt att skapa ett samhälle för alla. Staterna som ratificerar konventionen förbinder sig att skapa ett sådant samhälle. Man går från ett socialt synsätt till ett rättighetstänkande. De nordiska länderna är mycket positiva till FN-konventionen och står bakom denna ideologi.

Nordisk välfärdsmodell

Det är inte något land i världen som kan skryta med att ha uppfyllt allt som står i FN-konventionen, men de nordiska länderna har på många sätt ett gott utgångsläge. Professor Stefán Ólafsson, Islands universitet, kom år 2005 ut med boken Disability and Welfare in Iceland in an International Comparison². I denna bok kommer han fram till att den skandinaviska välfärdsmodellen, som tillämpas i varierande former i de nordiska länderna³, ger de bästa förutsättningarna för att personer med funktionsnedsättningar inte ska ha sämre levnadsstandard än andra och att de ska få möjligheter att vara inkluderade i samhället. Stefán Ólafsson säger att det som han beskrev då, år 2005, fortfarande är giltigt nu, år 2010.

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheten

4 Politikk

5 Fra brugere

6 Fra forskning

7 International utblick

8 Tips

9 Sammendrag Summary

1. The Union of the Physically Impaired Against Segregation (UPIAS) som bildades 1976 i Storbritannien var drivande i dessa frågor.
2. Örorka og velferð á Íslandi og í öðrum vestrænum löndum
3. När det gäller Island menar Ólafsson att landet har den skandinaviska modellen som riktmärke, men i boken konstateras att Island skiljer sig på en del punkter. De har mindre av inkomstfördelning, men större deltagande i arbetslivet.

Skillnaderna mellan de tre stora välfärdsmodellerna beskriver han så här:

VÄLFÄRDSMODELL	Amerikansk	Germansk	Skandinavisk
Regeringens roll	liten	ansenlig	stor
Allmänna försäkringars roll	begränsad	omfattande	omfattande
Standard för de som lever på pension	låg	beroende på social klass	hög
Allmänna välfärdstjänster	begränsat	begränsat	omfattande
Fattigdomsnivå	hög	ansenlig	låg
Inkomstutjämning	begränsad	ansenlig	omfattande
Jämställdhet mellan könen	begränsad	begränsad	omfattande
Minskning av skillnader mellan sociala klasser	begränsad	begränsad	omfattande

Sammanfattningsvis innebär den skandinaviska modellen att staten tar ett stort ansvar för att jämna ut skillnaderna i förutsättningar mellan människor. Tjänsterna är oftast universella, det vill säga gäller oavsett vad den enskilde själv har bidragit med. Det gör att man i de nordiska länderna har stora möjligheter att se till att människor med funktionsnedsättning inte halkar efter när det gäller levnadsstandard och möjligheter att delta i samhällslivet.

Professorerna Rune Halvorsen och Bjorn Hvinden skriver i den nyutkomna antologin *Funksjonshemming – politikk, hverdagsliv og arbeidsliv* om den nordiska handikappolitiken. I artikeln *Nordisk politikk for funksjonshemmede møter internasjonal likebehandlingspolitikk* konstaterar de, liksom Olafsson, att den nordiska välfärdsmodellen ger goda förutsättningar men de menar att det trots detta finns många brister.

Följande är, enligt Hvinden och Halvorsen, vad man kan förvänta sig att de offentliga myndigheterna åstadkommer:

- Att personer med funktionsnedsättningar som behöver inkomstförstärkningar får det,

att nivån är förhållandevis hög och att det är förutsägbart vad man kan få.

- Att man vidtar åtgärder för att främja att personer med funktionsnedsättning kan arbeta på den ordinarie arbetsmarknaden. Det handlar både om att få in dem som hamnat utanför och att dem som har jobb ska fortsätta att ha anställning
- Att personer med funktionsnedsättning får tillräckligt med social service för att kunna leva ett självständigt liv, och klara sig praktiskt och ekonomiskt. Alternativt att personerna får ekonomiskt stöd för att skaffa dessa tjänster på egen hand
- Att man på ett systematiskt sätt arbetar för att varor och tjänster och byggnader ska vara tillgängliga för alla, bland annat genom att ställa krav på offentliga transporter, utformning av byggnader och informations- och kommunikationsteknologi
- Att handikappolitiken är samordnad så att olika offentliga insatser samspelar

Det här är alltså vad man kan förvänta sig. Men hur stämmer det då med verkligheten? Hvinden

och Halvorsens analys visar på ett varierande resultat.

De nordiska länderna har lyckats förhållandevis bra när det gäller inkomstfördelning. Om man jämför Norden med övriga Europa är det en lägre andel med funktionsnedsättning som lever i relativ fattigdom (är fattiga i förhållande till allmän levnadsstandard i landet).

På arbetsmarknadsområdet är man inte alls lika framgångsrik. När det gäller personer med grav funktionsnedsättning ligger andelen sysselsatta i de nordiska länderna mellan 28 och 63 procent⁴. Siffrorna är osäkra men det finns i alla fall inte något som tyder på att Norden ligger före.

När det gäller sociala tjänster som gör det möjligt att leva ett självständigt liv har de nordiska länderna satsat förhållandevis mer på tjänster än direkt ekonomiskt stöd, än övriga Europa. I alla de nordiska länderna finns exempelvis personlig assistans som ska möjliggöra för personer med svåra funktionsnedsättningar att vara inkluderade i samhället och kunna fungera i vardagen.

De nordiska länderna har också haft en utveckling mot allmänna tjänster som också personer med funktionsnedsättning kan använda sig av. Man kan tala om en normalisering, som att speciella institutioner för personer med funktionsnedsättning försvinner. Men den utvecklingen är inte lika tydlig för alla grupper av personer med funktionsnedsättning. Hvinden och Halvorsen skriver att Norge och Sverige i högre grad inkluderar personer med utvecklingsstörning och psykiska sjukdomar i det allmänna utbudet av tjänster än vad Finland och Danmark gör.

Tillgänglighet saknas

När det gäller tillgänglighet är Norden inte föregångare. Hvinden och Halvorsen skriver att den

statistik som finns visar att många europeiska storstäder är mer tillgängliga för personer med rörelsehinder än de nordiska huvudstäderna. Det verkar också som att de nordiska länderna släpar efter när det gäller tillgänglig och användbar informations- och kommunikationsteknologi, enligt Hvinden och Halvorsen. När det gäller samordning av handikappolitiken skriver Hvinden och Halvorsen att den nordiska handikappolitiken är präglad av samarbete och tillit.

De menar att bristen på framgång när det gäller arbetslivet hänger samman med att så mycket har utformats i samråd mellan fackföreningar och arbetsgivarorganisationer. Ingen av parterna har drivit på för att personer med funktionsnedsättning ska få jobb. Fackföreningarnas intresse har ofta begränsats till redan anställda som har fått en funktionsnedsättning.

Tilliten till det politiska systemet har också lett till att myndigheterna har större handlingsutrymme än vad myndigheter har i länder med andra politiska traditioner. Det här har gjort att myndigheter i Norden har fått stor makt och stort utrymme för egna tolkningar av vad personer med funktionsnedsättning har rätt till.

Jämfört med länder i det anglosaxiska systemet har det exempelvis varit mycket mindre av möjligheter för den enskilde att överklaga beslut. Hvinden och Halvorsen jämför med Irland där det finns organ för överklagan för personer som upplever sig som diskriminerade. En kommission för mänskliga rättigheter som har stora befogenheter att bevaka att Irland uppfyller sina förpliktelser vad gäller mänskliga rättigheter har inrättats.

Den kultur av tillit och samarbete som har präglat den nordiska modellen har till viss del förändras

4. En undersökning visar att Danmark ligger lägst med 28 procent sysselsatta. I en annan undersökning är Norge lägst med 44 procent, Sverige och Finland ligger högre, runt 50–60 procent, genomsnittet i Europa är cirka 40 procent.

FN-konventionen, som alla nordiska länder skrivit under, och som hittills (juni 2010) har ratificerats av Sverige och Danmark, är också ett rättsligt bindande dokument som ställer krav på reformer.

Det håller på att utvecklas ett rättighetstänkande, alltså att personer med funktionshinder kan ställa krav enligt lagfästa rättigheter som de har som individer.

att skydda sig mot insyn och krav
på rättslig prövning.

De som välkomnar förändringen ser ökade möjligheter för den enskilde att tillvarata sina intressen den rättsliga vägen. De ser också att det ger större utrymme för att personer med funktionsnedsättning, och deras organisationer, får vara med och påverka hur välfärden ska utvecklas.

A horizontal line of stylized human figures in white outlines on a light blue background. From left to right: a person sitting on the ground; a person pushing a baby stroller; a person walking with a cane; a person in a wheelchair; a person walking with a cane; a person in a wheelchair; a person walking with a cane; a person in a wheelchair; a person walking with a cane; a person in a wheelchair. The figures are arranged in a line, with some overlapping, representing a diverse group of people with different types of disabilities.

LAGSTIFTNING

I de nordiska länderna finns lagar och andra styrande dokument som ska ge skydd mot diskriminering av personer med funktionsnedsättning och som ska garantera ett inkluderande samhälle. Här följer en beskrivning av viktiga lagar och inriktningsdokument, så som det ser ut för närvarande.

Finland

Finland har sedan år 2000 anti-diskriminering inskrivet i grundlagen. Grundlagen tillsammans med lagen om likabehandling ska säkerställa icke-diskriminering av medborgare med funktionsnedsättning. Lagen om likabehandling trädde i kraft 2004. Enligt lagen är myndigheterna skyldiga att målinriktat och strukturerat främja likabehandling inom alla samhällsfunktioner samt vid behov ändra de omständigheter under vilka likabehandling inte uppnås.

Sverige

I den svenska regeringsformen, en av de fyra svenska grundlagarna, finns inskrivet att det allmänna (offentliga myndigheter) ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av funktionshinder.

I Sverige finns inte någon övergripande lag, motsvarande den i Finland. I Sverige betonas sektorsansvaret, att handikappolitiken ska bedrivas inom alla samhällsområden. Det här regleras i Förordningen om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken⁵. I förordningen sägs att myndigheter ska verka för att personer med funktionshinder ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor.

År 1999 införde Sverige förbud mot diskriminering i arbetslivet. Bestämmelserna som fanns i denna lag är nu istället en del av den lag som trädde i kraft 2009 där all diskrimineringslagstiftning är samlad. För personer med funktionsnedsättning finns förutom skydd

mot diskriminering i arbetslivet skydd mot diskriminering när det gäller utbildning på högskola och universitet. När detta skrivs drivs också politiskt att Sverige ska lagstifta om att bristande tillgänglighet är diskriminering.

Norge

I Norge finns inte funktionsnedsattas rättigheter inskrivna i grundlagen, men år 1994 gjordes ett tillägg till grundlagen som säger att det åligger statens myndigheter att respektera och säkra de mänskliga rättigheterna. I den norska lagen om mänskliga rättigheter är sedan år 2008 personer med funktionsnedsättning nämnda bland dem som ska skyddas mot hatkriminalitet.

År 2009 trädde den norska diskriminerings- och tilgjengelighetsloven i kraft. Lagen innefattar alla samhällsområden. Den är hittills unik i Norden genom att bristande tillgänglighet anses som diskriminering och den som bryter mot det kan krävas på ersättning av staten. Förbudet gäller inte bara offentliga lokaler utan även privata lokaler som vänder sig till allmänheten, såsom butiker och restauranger.

Danmark

I Danmark står ingenting i grundlagen om personer med funktionsnedsättning. Ett viktigt dokument är istället Folketingets policybeslut från 1993 om att alla statliga och kommunala myndigheter samt privata verksamheter och organisationer ska efterleva principen att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika som andra medborgare och ska ha samma rättigheter och möjligheter som andra medborgare.

Danmark har inte någon generell lagstiftning angående personer med funktionsnedsättning. Man betonar sektorsansvaret, att inom varje samhällsområde ska principerna för den danska handikappolitiken tillämpas. Lagar som berör personer med funktionsnedsättning finns exempelvis när det gäller aktiva arbetsmarknadsåtgärder, social service och sociala förmåner, såsom förtidspension.

Island

I Island kom 1980 lagen om personer med utvecklingsstörning. Syftet med lagen var att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva ett normalt liv som andra. Lagen ses som en milstolpe. Den bröt med en tidigare syn som mest handlade om vård och omsorg. En viktig del i lagen var också att handikapporganisationer garanterades inflytande när det gäller utformningen av servicen som utlovades i lagen. Senare har lagen utvidgats till att gälla alla med funktionsnedsättning.

Norge och Sverige

Norge och Sverige har diskrimineringsombudsmän som bevakar att antidiskrimineringslagarna följs. Tidigare fanns i Sverige en Handikappombudsman men dessa uppgifter sköts sedan år 2009 av den allmänna diskrimineringsombudsmannen, DO. I Sverige kan diskrimineringsombudsmannen, DO, driva ärenden till domstol men det vanligaste är frivilliga uppgörelser mellan DO och den som är misstänkt för diskriminering. I Norge går ärenden i första hand till Likestillings- og diskrimineringsombudet, LDO. Om det inte går att komma överens kan ärendet avgöras i Likestillings- og diskrimineringsnemnda som bland annat har möjlighet att besluta om olika böter för konstaterad diskriminering.

ANDRA STYRINSTRUMENT

Vid sidan om lagar har strategiska handikappolitiska dokument en viktig funktion för politiken.

Norge

I norska regeringens strategidokument «Fra bruker til borger – en strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer 2001» förs ett ingående resonemang om lagars inverkan på politiken. Man refererar till forskning som visar att ekonomiska, sociala och politiska sammanhang har stor betydelse för att lagar ska ha genomslagskraft. Det är svårt att uppnå resultat med bara lagstiftning som styrinstrument (NOU 2001:22).

När strategin skrevs präglades lagstiftningen i Norge inte av något rättighetstänkande. Den kan dock ses som ett avstamp för det rättighetstänkande som nu finns i Norge.

Nu finns ett annat dokument som har stort inflytande på norsk handikappolitik. Det handlar om en vision om ett universellt utformat Norge före år 2025. Fyra områden är prioriterade: informations- och kommunikationsteknik (IKT), planering av stad och utomhusområden, byggnader och transport. Visionen är att de flesta människor ska kunna använda sig av dessa funktioner utan att det behövs särlösningar.

Sverige

Den svenska nationella handlingsplanen från år 2000 har ett namn som nästan är identiskt med den norska «Fra bruker til borger, den svenska handlingsplanen heter «Från patient till medborgare». Den svenska planen hade tre huvudmål:

- En samhällsgemenskap med mångfald som grund

- Att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- Jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder

Man talade också om att Sverige skulle vara tillgängligt år 2010.

Tre områden prioriterades i planen:

- Enkelt avhjälpna hinder
- Tillgänglig kollektivtrafik
- Tillgänglig statsförvaltning

En hel del har gjorts men mycket återstår. Regeringen konstaterar i år, 2010, att de övergripande målen i planen ligger fast och att man ska utarbeta en strategi för att de ska förverkligas fullt ut.

Finland

I syfte att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska Finlands regering ta fram ett handikappolitiskt program som ska vara klart 2010. Programmet tar sin utgångspunkt i den första finska handikappolitiska redogörelsen, som togs fram för riksdagen år 2006⁶, och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och dess fakultativa protokoll som gäller ett system för individuella klagomål. Det nya handikappolitiska programmet utarbetas i samarbete mellan olika förvaltningsområden och expertinstanser.

Island

I Island har en handlingsplan för perioden 2007–2016 tagits fram. Underlaget för handlingsplanen kom till med stöd av arbetsgrupper bestående av bland annat representanter från handikapporganisationer och personal inom den sociala servicesektorn. Planen är

uppdelad på följande områden:

- Service för barn 0–17 år och deras föräldrar
- Boendeservice
- Stöd för arbetet och rehabilitering/rehabilitering.
- Stöd till 18 åringar och äldre.
- Brukarnas situation och inflytande
- Attitydpåverkan
- Kvalitetsarbete
- Kunskapsrikedom – rikedom i personal och struktur

I Island har man också tagit fram en särskild plan för personer med långvarig psykisk sjukdom, man kom fram till att det inte gick att täcka in deras behov i den allmänna handlingsplanen. Inför utformningen av planen studerade man särskilt boende, arbete och daglig verksamhet för att se hur man kunde utforma en politik som uppmuntrar till ett självständigt liv och ett mer aktivt deltagande i samhället. Handlingsplanen «Service for mennesker med psykiatriske handicap» gällde åren 2006–2010 och har genomförts.

Danmark

Folketinget i Danmark tog 2003 beslut om en nationell plan inom handikappområdet. I regeringens «Handlingsplan for handicapområdet» utpekades en mängd centrala insatsområden, bland annat boende, fritid och livskvalitet, arbete och utbildning samt fysisk tillgänglighet.

6. Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006, Social- och hälsovårdsministeriet 2006:10 (Finland)

FN-KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Det är troligt att det kommer att ske en del förändringar i lagar och styrdokument för att länderna ska leva upp till kraven i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning antogs av FN:s generalförsamling 2006. Konventionen innebär ett tydligt skifte i synen på människor med funktionsnedsättning. Från att se människorna som «objekt» för vålgörenhet, medicinsk behandling och socialt skydd, till att se män-

niskor som «subjekt» med rättigheter. I den nya konventionen är utgångspunkten att människor med funktionsnedsättning är kapabla att ta beslut om sina egna liv och att vara aktiva samhällsmedborgare.

Konventionen omfattar 50 artiklar och ett tilläggsprotokoll

(fakultativt protokoll), som ger möjlighet att vända sig till den rådgivande kommittén när alla rättsliga möjligheter uttömts i det egna landet.⁷

Ordföranden i Ad Hoc kommittén som förhandlade fram FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Nya Zeelands FN-ambassadör Don MacKay, har klargjort att om det finns internationella överenskommelser på handikappområdet som står i konflikt med den nya FN-konventionen så är det FN-konventionen som gäller.

Danmark, Finland, Norge och Sverige spelade alla en viktig roll under förhandlingarna med att ta fram konventionen. Norge kunde vid några tillfällen agera som brobyggare mellan EU och andra aktörer och länder. Danmark, Finland och Sverige verkade inom EU-gruppen.

Samtliga nordiska länder skrev under konventionen så fort tillfälle gavs, 30 mars 2007. Två av de nordiska länderna har ratificerat konventionen, Sverige gjorde det 15 december 2008 och Danmark 24 juli 2009.

Sverige och Danmark

Sverige tillsatte under 2008 en utredning för att undersöka hur svensk lagstiftning och övriga förhållanden i Sverige motsvarar kraven i konventionen och dess protokoll. En referensgrupp, där företrädare för handikapprörelsen ingick, knöts till utredaren. Utredningen kom fram till att det inte fanns något hinder för att Sverige skulle kunna ratificera och regeringen föreslog riksdagen att både konventionen och tilläggsprotokollet skulle ratificeras⁸.

En särskild utredning om hur man ska tillämpa konventionens artikel 33 paragraf 2, tillsattes också⁹. Artikel 33 paragraf 2, rör vilka myndigheter som ska ha det

övergripande ansvaret för att främja, skydda och övervaka konventionen. I utredningen föreslås att huvudansvaret för att främja, skydda och övervaka konventionen ska ligga på Diskrimineringsombudsmannen, DO, men att Handisam även fortsättningsvis bör svara för främjandet i de delar som regeringen prioriterar och som i första hand riktar sig till myndigheter, kommuner och landsting. En proposition från regeringen väntas under 2010.

Stater som ratificerat FN-konventionen ska avlämna rapporter till en övervakande kommitté. En viktig uppgift för kommittén är att uttolka konventionen och se till att medlemsstaterna lever upp till den. I januari 2011 ska Sverige lämna sin rapport till FN:s övervakningskommitté om hur Sverige arbetat med att genomföra konventionen och vilka resultat som uppnåtts. Den svenska handikapprörelsen har aviserat att man kommer att lämna en skuggrapport. Danmark ska lämna sin första rapport sommaren 2011.

Konventionens övervakningskommitté kommer hösten 2010 att utökas från 12 till 18 personer. En viktig uppgift för kommittén är att uttolka konventionen och se till att medlemsstaterna lever upp till den. Sverige eller Danmark kan ha möjlighet att få med en representant i den utökade kommittén om man samarbetar.

Danmark

Innan Danmark ratificerade konventionen hade man en bred process för att kartlägga förutsättningarna för ratificering och vilka konsekvenser som beslutet skulle få. Det dåvarande välfärdsministeriet fungerade som handikappkoordinerande ministerium och tillsatte en tvärministeriell arbetsgrupp som analyserade situationen.

7. på engelska: www.un.org/disabilities/default.asp?navid=13&pid=150 och på svenska www.sweden.gov.se/content/1/c6/12/36/15/618de295.pdf
8. www.sweden.gov.se/sb/d/108/a/101918
9. www.sweden.gov.se/sb/d/108/a/126637

Gruppen kom fram till att utöver den företagna förändringen av vallagen krävdes inte några lagändringar för att kunna ratificera. Gruppens slutsatser presenterades för regeringen i mars år 2009 och utgjorde underlag för förslaget att ratificera konventionen.

Tre grupper studerade också särskilt tillgänglighet, utbildning och antidiskrimineringsbestämmelserna för att få en uppfattning om vad som skulle komma att krävas för att gradvis implementera konventionens principer.

Precis som Sverige måste Danmark ta ställning till hur man ska leva upp till kraven på att främja, skydda och övervaka att konventionen följs, som ställs i artikel 33, andra paragrafen.

En tvärministeriell ämbetsmannagrupp, under ledning av socialministeriet, har till uppgift att finna nationella ramar för hur arbetet med att främja, skydda och övervaka ska organiseras i Danmark. I sitt arbete har gruppen tagit utgångspunkt i de nu existerande institutionerna. Regeringen har utifrån ämbetsmannagruppens rapport beslutat att det centrala arbetet med att främja, skydda och övervaka ska skötas av Institut for Menneskerettigheder. Dessutom ska också Det Centrale Handicapråd spela en viktig roll för att ta hand om uppgifterna i konventionens artikel 33, andra paragrafen.

Norge

Norge hoppas kunna ratificera konventionen i en snar framtid. De norska myndigheterna anser att en förändring av vergemålslovgivningen (lag för personer som har fömyndare) först måste vara på plats. Lagen är nu framtagen men den träder i kraft först när det finns budgetmässig täckning för en ny vergemålsförvaltning. Nu tittar man på lagen om rett til varer og tjenester, som

också behöver förändras. Under 2009 trädde lagen om förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning i kraft. Den lagen var också en förutsättning för att Norge ska kunna ratificera konventionen.

Finland

Finland räknar med att ratificera i början av nästa regeringsperiod 2011–2015. Förändringar av lag om hemkommun och lagar som begränsar självbestämmanderätt är på gång i social- och hälsovårdsministeriet. Man ratificerar konventionen efter att de nödvändiga förändringarna av lagstiftningen har blivit genomförda.

Island

I februari 2008 tillsatte Islands socialministerium en kommitté som hade till uppgift att undersöka vad som krävs för att Island ska kunna ratificera konventionen. I gruppen ingick representanter från flera olika ministerier och företrädare för handikapporganisationer. Gruppen har undersökt och analyserat vilka förändringar som krävs och har kommit fram till att lagstiftningen för service och bistånd behöver ändras.

Förändringen av lagarna förväntas vara på plats under 2010. Detta behövs inte bara för att kunna ratificera konventionen, men också för att ansvaret för service och bistånd ska kunna överföras från staten till kommunerna. Den här förändringen kommer också att leda till att kommunerna får ett stort ansvar för att konventionen ska implementeras så småningom.

EU

EU har undertecknat konventionen. Det skedde i mars 2007.

DEFINITION AV FUNKTIONSNEDSÄTTNING

I artikel 1 i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning definieras att «Personer med funktionsnedsättning innefattar bland annat personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra».

Frågan om en definition var föremål för omfattande diskussioner under förhandlingarna i New York. Till slut enades man om att överlåta till medlemsstaterna att avgöra mer i detalj vilka funktionsnedsättningar som omfattas. Ett viktigt argument var att synen på funktionsnedsättning förändras över tiden.

En del av diskussionen om definition handlar om vilka ord som ska användas för att översätta det engelska disability. I den svenska översättningen av konventionen används begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder. Socialstyrelsen i Sverige har gett följande vägledning i tolkningen av begreppen:

- Funktionsnedsättning definieras numera som en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.
- Funktionshinder avser den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.

I Norge har det förts en liknande diskussion, och i en utredning år 2001¹⁰ föreslogs samma definitioner som används i Sverige.

Lika intressant som själva begreppen är argumenten för hur man ska uttrycka sig. Oavsett vilket begrepp man väljer finns det en nordisk samsyn att funktions-

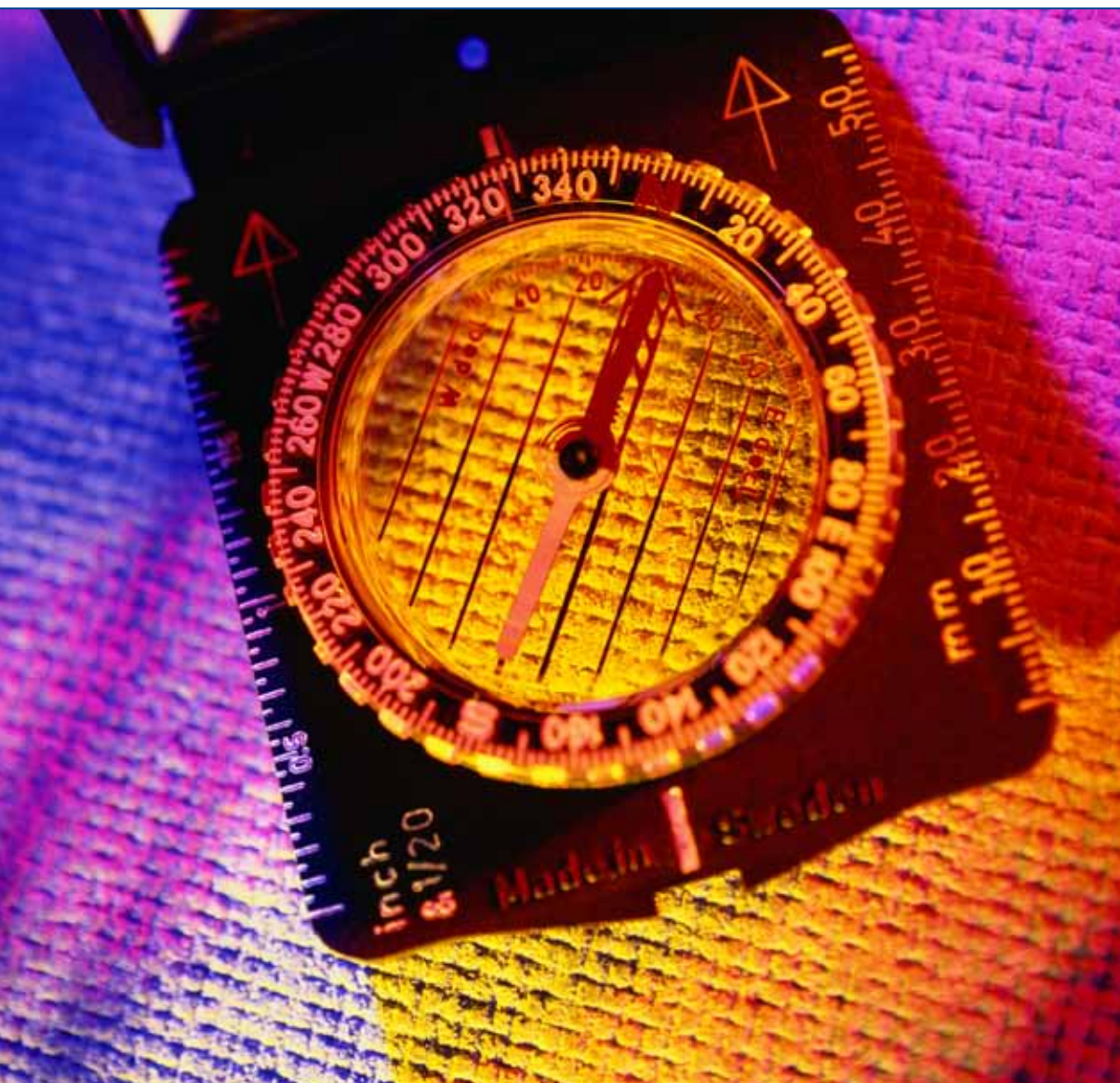
hindret (disability) uppstår i samspelet mellan individens funktion och förutsättningarna i omgivningen. Det stämmer också med synen i FN-konventionen.

Detta synsätt finns också i FN:s standardregler från 1993. I standardreglerna ges bland annat den här beskrivningen av miljöns betydelse:

«Funktionsnedsättningens orsaker och konsekvenser är olika i olika delar av världen. Skillnaderna beror på olika sociala och ekonomiska förhållanden och på vilka åtgärder staterna vidtar för sina medborgares välfärd.»¹¹

Världshälsoorganisationen WHO har antagit en klassificering kallad ICF (International Classification of Functioning) där hälsotillstånd, sjukdom eller skada (disorder or disease), är placerade i ett dynamiskt system tillsammans med andra dimensioner som kropps-funktioner och strukturer, aktivitet och delaktighet. ICF kan ses som ett sätt att fånga in samspelet mellan individen och omgivningen. ICF används alltmer men har också kritiker, inte minst inom den internationella handikapprörelsen, bland annat för att man anser att ICF har en alltför medicinsk utgångspunkt och att det är oklart om den verkligen fångar upp relationen mellan individ och omgivning eller bara visar på individens begränsningar.¹²

10. Mannåkerutvalget NOU 2001:22
11. Bakgrund och nuläge punkt 2
12. <http://www.who.int/classifications/icf/en/>

SAMORDNING

Politiken för personer med funktionsnedsättning omfattar en mängd olika områden av samhällslivet, inkluderar många aktörer och är mycket komplex. Behovet av samordning är därför mycket stort.

De nordiska länderna har valt olika modeller för samordning.

I fyra länder (Danmark, Finland, Island och Sverige) har socialdepartementen eller motsvarande den koordinerande rollen inom regeringen. I Norge har departementet för barn, jämställdhet och inkludering denna roll. Den norska lösningen markerar att handikappfrågor inte primärt är en social- eller medicinsk fråga.

Finland

I Finland är det social- och hälsovårdsministeriet som ansvarar för att koordinera handikappolitiken.

I anslutning till social- och hälsovårdsministeriet finns det riksomfattande handikapprådet VANE som är ett samarbetsorgan för myndigheterna, handikapporganisationerna och anhörigorganisationerna. Rådets uppgift är att medverka vid utvecklandet av

samhället och att verka för att förbättra levnadsförhållandena för personer med funktionshinder och att arbeta för att de mänskliga rättigheterna för personer med funktionshinder förverkligas.

Institutet för hälsa och välfärd (THL), som är ett forsknings- och utvecklingsinstitut inom social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde, är med i främjande av handikappolitiken genom årliga avtal med social- och hälsovårdsministeriet.

Alla förvaltningsområden har ett ansvar för den handikappolitiska verksamheten enligt sektoransvar-principen. Statsförvaltningen är föregångare och vägvisare för de lokala myndigheterna och den privata sektorn i arbetet. Det centrala sektoransvaret ligger hos aktörer med ansvar för byggande, planering och miljö, trafik och kommunikation, undervisning, arbetskraft, kultur, social- och hälsovård samt boende.

Sverige

I Sverige är det socialdepartementet som ansvarar för samordningen av handikappolitiken. Sverige har en handikappdelegation, som leds av statsrådet som ansvarar för handikappfrågor, därutöver har man en interdepartemental arbetsgrupp.

I samband med införandet av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken år 2000 fick 14 myndigheter ett särskilt sektorsansvar för genomförandet av de övergripande handikappolitiska målen. Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, inrättades år 2006 och gavs bland annat uppdraget att stödja de statliga myndigheterna i genomförandet av den nationella handlingsplanen. Handisam är en stabsmyndighet som rapporterar direkt till regeringen.

Danmark

I Danmark finns ett tvärministeriellt ämbetsmannaråd med representanter för alla departement. Arbetet samordnas av socialdepartementet som också har sekretariatsfunktionen. Rådet träffas minimum tre gånger om året och representanter för handikapporganisationer bjuds in att delta. Därutöver finns det en rad ad hoc grupper som tillsätts när det behövs tät koordinering mellan departementen. Det skapades exempelvis sådana grupper inför ratificeringen av FN-konventionen.

Dessutom finns ett centralt råd, DCH, Det Centrale Handicapråd – med företrädare för brukare och myndigheter. Rådet har sedan starten strävat efter att sprida synen att handikappfrågor bör ses som samhällseliga ansvarsområden. Syftet med DCH är att bidra till att skapa ett samhälle med lika möjligheter för personer med funktionshinder.

Det Centrale Handicapråd har dubbla funktioner:

- vara rådgivande i förhållande till offentliga myndigheter
- vara företrädare i tillämpning av regler, lagar och praxis om funktionshinder och funktionsnedsättning

Det Centrale Handicapråd har ett nära samarbete med Center for Ligebehandling af Handicappede, CLH, som är sekretariat för handikapprådet.

CLH, som bildades 1993, är en oberoende statlig institution under socialministeriet. En garanti för oberoendet är att styrelsen består av lika många representanter från handikapporganisationer som från myndigheter. Centret är ingen myndighet, men har inflytande genom att dokumentera och synliggöra områden där personer med funktionsnedsättning inte ges samma möjligheter som andra.

CLH har också i uppdrag att följa den internationella utvecklingen och återkoppla till utvecklingen i Danmark.

Norge

Norge har ett statssekreterarråd som koordinerar landets politik för personer med funktionsnedsättning. Barn-, jämställdhets- och inkluderingsdepartementet har det övergripande ansvaret och hyser sekretariatet för statssekreterarrådet. Regeringen praktiserar principen om sektorsansvar. Det innebär att alla departement med underliggande myndigheter ska utarbeta strategier och åtgärder för personer med funktionsnedsättning. Det gäller exempelvis Arbeids- og velferdsdirektoratet, Helsedirektoratet, Utdanningsdirektoratet, Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, kommunerna och Hjelpemiddelsentralene.

Island

I Island ligger alla frågor som rör service för personer med funktionsnedsättning under social- och försäkringsministern. Därutöver har social- och försäkringsministern tillgång till en rådgivande kommitté där representanter för de två nationella handikapporganisationerna finns representerade. I kommittén finns också en representant för Kommunernas Landsförening.

Kommittén ska bland annat komma med förslag till ministern om service på nationell nivå, samt hantera fonden som finansierar projekt, särskilt sådant som rör fastigheter kopplade till service för personer med funktionsnedsättning. Kommittén kan närmast jämföras med en statssekreterargrupp på nationell nivå.

Utöver det nationella styret har Island delats in i åtta service-regioner. I var och en av dessa finns ett regionalråd med represen-

tanter från regionens kommuner, de nationella handikapporganisationerna samt representanter som har valts ut av social- och försäkringsministern.

De regionala råden har existerat sedan 1980 då den första lagen om psykiskt utvecklingsstörda kom.

Regionalrådets uppgift är att komma med förslag när det gäller service för personer med funktionsnedsättning i regionen, samt att ombesörja de statliga regionalkontorens serviceförslag och finansiella planer.

En annan viktig uppgift för regionalråden är att utöva tillsyn så att personer med funktionsnedsättning får det som de har rätt till, både när det gäller allmänna sociala tjänster och vård, och när det gäller tjänster som särskilt riktar sig till personer med funktionsnedsättning. Råden ska bland annat ta hand om klagomål från personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga.

Varje råd väljer också en person i sin region som ska bevaka de berördas intressen. Denna person samarbetar med rådet. Detta är en viktig bevakningsfunktion.

Det har växlat hur aktiva råden har varit, men på det stora hela bedömer man från social- och försäkringsministeriets sida att rådets roll som förslagsställare och granskare har bidragit till uppbyggnad och genomförande av servicen.

De regionala råden har minskat i antal, från åtta till sex. I de två tidigare regionerna och i några mindre områden har kommunerna tagit över ansvaret för servicen för barn och vuxna med funktionsnedsättning.

En radikal förändring av hela systemet har påbörjats och från och med januari 2011 är det meningen att ansvaret för servicen ska föras över från staten och regionerna till kommunerna.

VIKTIGA OFFENTLIGA AKTÖRER

Den övergripande politiken styrs på nationell nivå men det finns också politiskt ansvar på regional och kommunal nivå.

Danmark

I Danmark genomfördes en stor kommunreform år 2007. Antalet kommuner minskade från 271 till 98. Det finns också fem regionerna som ansvarar för hälso- och sjukvård. De ersätter de 13 amt som fanns tidigare. Ett av syftena med reformen var att lägga större ansvar på kommunerna och flytta fler politiska beslut till lokal nivå, för att stärka demokratin. De

danska kommunerna har en central ställning när det gäller att ge service och stöd till personer med funktionsnedsättning.

Norge

I Norge har de 430 kommunerna och de 19 regionerna (fylkeskommunerna) en viktig roll som lokala/regionala beslutsfattare och genomförare av social service. Kommunerna har ansvar för bland

annat barnomsorg, äldreomsorg och grundskoleutbildning. Fylkeskommunene har ansvaret för bland annat vidaregående opplæring, (vidareutbildning mot yrke eller högre studier) och lokal kollektivtransport.

Island

Island har idag sex omsorgs- och servicedistrikt i statlig regi, samt fem kommuner/kommunsammanslutningar som har tagit över servicen för barn och vuxna med funktionsnedsättning. Från 2011 är det meningen att kommunerna ska ta över detta ansvar helt och hållet. Syftet är att besluten ska tas närmare medborgarna.

Finland

I början av år 2010 hade Finland 342 kommuner och 184 samkommuner, motsvarande de svenska kommunalförbunden för samarbete för vissa uppgiftsområden. Det finns bland annat 13 samkommuner för specialomsorg.

Antalet kommuner kommer att minska. En våg av kommunsammanslagningar har rullat igång som följd av ett regeringsbeslut om reformering av kommunerna. Kommunerna har från staten krav på sig att:

- åstadkomma en livskraftig, handlingskraftig och enhetlig kommunstruktur.
- stärka samarbetet kring tillhandahållandet av tjänster.

Sverige

Sverige gick igenom en liknande process på 60–70-talet och har idag 290 kommuner med ett stort ansvar för personer med funktionsnedsättning. Hälso- och sjukvårdsfrågor liksom kollektivtrafik sköts av Sveriges 19 landsting och två regioner.

Alla de nordiska länderna har intresseorganisationer eller sam-

ordningsorganisationer för kommuner och landsting.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) är en arbetsgivar- och intresseorganisation för kommuner och landsting. SKL bevakar kommunernas och landstingens intressen och erbjuder dem stöd och service. SKL har stor betydelse för utvecklingen vad gäller välfärden för äldre och personer med funktionsnedsättning i Sverige.

Danmark

Motsvarigheten i Danmark heter Kommunernas landsråd (KL) och har en roll som liknar SKL:s i Sverige.

Norge

I Norge finns KS, Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon för de norska kommunerna och fylkeskommunerna.

Finland

I Finland finns två organisationer. Finlands kommunförbund som bevakar kommunernas intressefrågor. Sedan finns Kommunala arbetsmarknadsverket, KA, som är kommunsektorns arbetsgivarorganisation.

Island

I Island finns det en nationell sammanslutning av alla landets 78 kommuner. Denna sammanslutning är en intresseorganisation som ger olika typer av stöd, rådgivning och annan service till de enskilda kommunerna. Sammanslutningen är också arbetsgivarorganisation och förhandlar med fackförbunden, som har anställda på det kommunala området.

Det finns dessutom regionala kommunala sammanslutningar i åtta regioner. Dessa är i första hand intresseorganisationer medan de enskilda kommunerna har hand om själva arbetsgivarfunktionen.

HANDIKAPPRÅD

På det lokala och regionala planet har företrädare för personer med funktionsnedsättning inflytande genom handikappråd.

2

Fakta

Finland

I Finland finns handikappråd i ungefär hälften av kommunerna. Råden är i regel remissinstans inför kommunala beslut. Ett råd tillsätts vanligen av stads- eller kommunstyrelsen men initiativet kan även tas av någon av kommunens nämnder, handikapporganisationer eller en enskild kommuninvånare. I handikapprådet bör kommuninvånare med funktionsnedsättning, deras anhöriga och representanter för de lokala handikapporganisationerna samt kommunens tjänstemän och förtroendevalda vara representerade. Råden har i regel 6–10 medlemmar.

Sverige

I Sverige har i stort sett alla kommunerna ett handikappråd. De fungerar som referensorgan i handikappfrågor. Det innebär att kommunala nämnder och förvaltningar skall sända ärenden som har betydelse ur ett funktionshinderperspektiv, för yttrande eller remiss till råden. De flesta råden är knutna till en nämnd eller kommunstyrelsen. Vilka som är representerade i rådet varierar. Ofta ingår handikapporganisationernas företrädare, politiker och tjänstemän i råden. Det finns också råd som är mer tjänstemannastyrda.

Danmark

I Danmark infördes lag om kommunala handikappråd april 2006. Råden ska bestå av lika många brukarrepresentanter som politiker.

Rådsmedlemmarna väljs ut av handikapporganisationer och kommunstyrelsen. Kommunstyrelsen är skyldig att höra handikapprådet i alla frågor som har relevans för personer med funktionsnedsättning. En undersökning från socialministeriet har visat att en stor majoritet av dem som sitter i handikappråden anser att de får möjlighet att uttala sig i relevanta ärenden och att deras påpekanden beaktas.

Norge

I Norge är det sedan år 2007 lag på att ha kommunala och regionala handikappråd. Utformningen av råden kan variera, men det är viktigt att företrädare för handikapporganisationer är med och bestämmer hur råden ska se ut. Råden anses viktiga för att utveckla lokaldemokratien och för att få med erfarenheten från brukarna på ett systematiskt sätt så att man i första hand väljer inkluderande lösningar istället för särlösningar i efterhand.

Island

I Island finns det inte någon motsvarighet till handikappråden eftersom den största delen av servicen sköts av staten. I viss mån täcker regionalråden denna funktion. I de större kommunerna och landsdelarna finns nationella handikapporganisationer som fungerar som representanter för barn och vuxna med funktionsnedsättning.

CENTRALISERAT/DECENTRALISERAT STÖD TILL PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

De nordiska länderna skiljer sig åt en del när det gäller graden av decentralisering, det vill säga hur mycket som sköts direkt i kommuner och regioner och hur mycket som hanteras på central nivå.

När det gäller utbetalning av ekonomisk ersättning, kopplad till funktionsnedsättning, finansieras det till stor del av pengar som staten fått in, bland annat via avgifter för arbetstagare och arbetsgivare. Detta system gäller för alla nordiska länder.

Det är staten som också sköter själva utbetalningen. Undantaget är Danmark där administrationen sköts av kommunerna. I Danmark får kommunerna inte heller full ersättning av staten för utbetalningarna, utan man bidrar även med kommunal finansiering.

När det gäller finansiering av daglig social service och omsorg är det vanliga i Norden att det sköts på lokal nivå. Men även här har staten inflytande, eftersom en del av pengarna kommer från statliga bidrag. I Danmark och Sverige är det statliga bidraget minst och statsbidragen generella. Finland och Island har den högsta andelen statlig finansiering och här är det också i högre grad styrt vad statsbidragen ska användas till. I fråga om icke-daglig service skiljer sig länderna åt. Exempelvis när det gäller arbetsförmedling:

I alla nordiska länder utom Danmark finns statliga arbetsförmedlingar som också stöttar personer med funktionsnedsättning. I Danmark har ansvaret för

stöd och förmedling av arbete flyttats till kommunerna.

Hjälpmedelsförsörjning är ett område där variationerna mellan länderna är noterbara:

I Danmark har kommunerna ansvaret för hjälpmedlen.

I Finland bidrar staten till finansieringen av hjälpmedel, men ansvaret ligger på kommunerna som självständigt beslutar hur man organiserar servicen till medborgarna.

I Island har staten traditionellt haft ansvar för hjälpmedelsförsörjningen, men det ändras förmodligen från 2011.

Hjälpmedel finansieras i Norge huvudsakligen av staten, men flera aktörer är inblandade i hjälpmedelsförsörjningen. Kommunerna har ansvar för rehabilitering och hjälpmedelsförsörjning ses som en del av rehabiliteringen.

Kommuner och landsting har i Sverige ansvar för hjälpmedelsförsörjningen. När det gäller arbetshjälpmedel är det de statliga myndigheterna Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan som står för finansieringen.

Sammanfattningsvis är det svårt att dra skiljelinje mellan centralt och decentraliserat styre. Det sker en växelverkan, men en mycket grov indelning mellan länderna visas i figuren nedan.

Centraliserad och decentraliserad	Både centraliserad	Decentraliserad
	Norge	
		Danmark
	Finland	
	Sverige	
Island		(Island förmodligen från 2011)

HANDIKAPPORGANISATIONER

De nordiska länderna utmärks av en välorganiserad brukarrörelse. Förutom enskilda organisationer, ofta organiserade efter diagnoser eller typ av funktionsnedsättning, finns stora paraplyorganisationer, som framförallt arbetar intressepolitiskt.

Nedanstående paraplyorganisationer finns i de nordiska länderna:

Danmark

I Danmark är handikapporganisationer organiserade inom Danske Handicaporganisationer, DH, tidigare kallad DSI. DH har 32 medlemsorganisationer och arbetar med övergripande handikapppolitiska frågor som berör medlemsorganisationerna. DH har 97 kommunala avdelningar.¹³

Norge

FFO (Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon) med 70 medlemsorganisationer är Norges största paraplyorganisation för personer med funktionsnedsättning och

kroniskt sjuka. FFO:s överordnade mål är jämlikhet och deltagande i samhället och att göra vardagen bättre för personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom. FFO vill också skapa arenor där medlemsorganisationerna kan mötas och diskutera gemensamma intressen. FFO finns representerade på regional nivå, i alla fylken och i många kommuner. FFO bildades 1950¹⁴.

SAFO (Samarbeidsforum av funksjonshemmedes organisasjoner) är ett relativt nytt samarbetsforum mellan tre handikapporganisationer i Norge som vill påverka genom deltagande i den politiska processen, och i samarbete med andra organisationer

13. www.handicap.dk

14. www.ffo.no

15. www.safo.no
16. www.hso.se
17. www.obl.is
18. www.throskahjalp.is
19. www.sosteryty.fi
20. www.handikappforbundet.fi

samt med andra miljöer. SAFO har funnits sedan 1995.¹⁵

Sverige

Handikappförbundens samarbetsorgan, HSO är en paraplyorganisation som består av ett 40-tal handikappförbund. Uppdraget är att vara handikapprörelsens enade röst gentemot regering, riksdag och centrala myndigheter. HSO finns också i län och kommuner. Detta arbete är självständigt från det nationella arbetet.¹⁶

Fem organisationer i Sverige har nyligen bildat organisationen Lika Unika. Fokus för den nya organisationen är mänskliga rättigheter. Lika Unika menar att frågor om funktionshinder inte längre handlar enbart om välfärd utan om mänskliga rättigheter. Därför måste man också tillsammans hitta nya grepp för påverkan och nya sätt att agera.

Island

Öryrkjabandalag Íslands (Islands invalidförbund, förkortat till ÖBÍ) är den ena av Islands två paraplyorganisationer. Den har 34 medlemsorganisationer som alla är representerade i styrelsen. Förutom att bedriva intressepolitik är man också aktiv med rådgivning och samarbetar med myndigheter när det gäller jobb för personer med funktionsnedsättning. ÖBÍs medlemsföreningar består först och främst av de funktionsnedsatta själva (till exempel personer med fysiska funktionsnedsättningar och allvarliga kroniska funktionsnedsättande sjukdomar).¹⁷

Den andra paraplyorganisationen, Landssamtökin Þroskahjálp (Landsföreningen för stöd och utveckling)¹⁸, har 22 medlemsföreningar, de flesta är föräldra- och stödföreningar för barn och unga med psykiska funktionsnedsättningar. Det finns också föreningar för professionella, som exempelvis socialpedagogernas förening. Þroskahjálp bedriver också intressepolitiskt arbete och samarbetar med de offentliga myndigheterna i frågor som rör funktionshinder.

Finland

Den största paraplyorganisationen i Finland är YTY, Sosiaalija terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys¹⁹, Social- och hälsoorganisationernas samarbetsförening. YTY har 133 medlemsorganisationer, många av dem representerar handikapporganisationer men det finns också organisationer som arbetar med frågor som rör barn, äldre, alkoholproblematik med mera.

Finlands Svenska Handikappförbund är paraplyorganisation för organisationer som verkar inom den svenskspråkiga befolkningen i Finland.²⁰

På nordisk nivå finns Handikapprörelsens Nordiska Råd (HNR) där paraplyorganisationer och andra handikapporganisationer från hela Norden finns representerade. HNR ingår som en tredjedel i Nordiska Handikappolitiska Rådet. HNR får finansiellt stöd av Nordiska ministerrådet via en stödordning inom Nordens Välfärdscenter.

PRIVATA AKTÖRER

Delar av service, rehabilitering och habilitering, som av tradition varit en samhällelig angelägenhet, drivs i dag på privat entreprenad.

Ett exempel är att Sverige har antagit en lag om valfrihetssystem (LOV). De kommuner som önskar kan låta personer med funktionsnedsättning själva välja vilka som ska ge dem stöd – och omsorgstjänster, de kan då antingen behålla kommunen eller välja någon entreprenör²¹.

I Danmark har något liknande nyligen införts «servicebevis» till personer som har rätt till praktisk och personlig hjälp (hjemme-hjælp). Brukaren har då möjlighet att själv anställa en person eller låta ett privat företag sköta tjänsten. I Finland ges också denna möjlighet och man har intentionen att utöka systemet så att det gäller även på andra områden än hjälp i hemmet.

I Danmark införde man 2009 också begreppet brukarstyrd personlig assistans. Det innebär att personer med funktionsnedsättning som har så stora behov att man behöver personlig assistans kan anlita en organisation, en anhörig eller ett privat företag för att utföra tjänsterna.

I alla de övriga nordiska länderna finns också liknande möjlighet för de som har så svåra funktionsnedsättningar att de har rätt till personlig assistans.

I och med en växande möjlighet att driva service i privat regi ökar också antalet privata aktörer. I Sverige exempelvis finns minst 450 företag, stiftelser och organisationer som erbjuder personliga assistenter.

Några av de största aktörerna är brukarkooperativ inspirerade av Independent Livingrörelsen i USA.

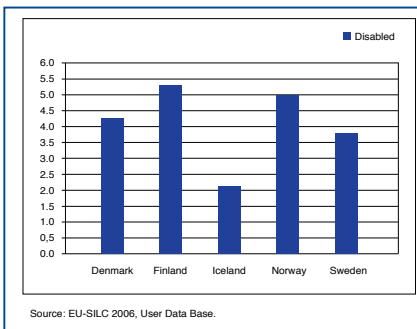
STATISTIK OCH INDIKATORER

Statistik och indikatorer är viktiga instrument för att följa upp arbetet med att förbättra rättigheter och levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättningar och för att kunna jämföra villkoren i olika länder.

Ett sätt att jämföra är att se hur stor procentandel av BNP (bruttonationalprodukten) som går till personer med funktionsnedsättning. Den senaste statistiken är från år 2007²²:

Danmark	4,2
Finland	3,1
Island	2,8
Norge	4,2
Sverige	4,4

Hur stor andel i befolkningen som har funktionsnedsättning kan vara svårt att få fram. I olika sammanhang och i olika länder används olika definitioner. NOSOSKO, Nordisk Socialstatistisk komité har bland annat utgått ifrån intervju-personers självrapportering. De som betraktar sig själva som funktionsnedsatta, eller som inte hade förmåga att arbeta vid intervjutillfället och som inte hade haft någon inkomst det senaste året. Se figuren nedan:

Definitionen kan förstås diskuteras, men en klar fördel mot andra mått är att man här har fått fram data som är jämförbara. Det har varit en bristvara tidigare.

21. www.sweden.gov.se/sb/d/108/a/99454
22. Källa: Nomesco/Noscosco Databas

Nordiskt handikappolitiskt samarbete

Nordiskt samarbete inom handikappområdet har funnits i olika organisationsformer, i huvudsak inom en nordisk institution, sedan 1980-talet, exempelvis NNH, Nordiska nämnden för handikappfrågor och NSH, Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor. Mandat och uppdrag har utgått från Nordiska ministerrådet, NMR. Tidigt uppmärksammades exempelvis det nordiskt nyttiga i att samarbeta kring små och mindre kända handikappgrupper. Sedan 2009 finns institutionen Nordens Välfärdscenter, NVC, där funktionshinderfrågor är en del jämte andra fokusområden inom det välfärdspolitiska spektrumet. NVC är en institution under Nordiska ministerrådet/Social- och hälsoministrarna.

Nordiska Handikappolitiska Rådet

Nordiska Handikappolitiska Rådet är ett rådgivande och policyskapande organ för Nordiska ministerrådet, NMR. Rådet etablerades 1997 och har sitt mandat från de nordiska samarbetsministrarna. Design för alla som tanke och strategi fanns med i Rådets första plattform 1997 och är fortsatt en bärande princip för den utåtriktade verksamheten.

Rådet skall främja nordiskt samarbete i handikappfrågor inom alla relevanta samhällsområden och bidra till förverkligandet av gemensamma nordiska handikappolitiska mål om jämlikhet och full delaktighet i samhället.

Rådets arbete skall stödja genomförandet av sektorsansvarsprincipen i Nordiska ministerrådet.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar (december 2006) är riktningsgivande för Rådets verk-

samhet. Dess förverkligande i Norden bevakas av Rådet.

Bland Rådets 20 medlemmar finns såväl parlamentariker som representanter för handikapporganisationer, olika fackdepartement och de självstyrande områdena.

Sekretariatsfunktionen ombesörjs av Nordens Välfärdscenter, NVC. Rådets verksamhet finansieras med separata medel från Nordiska ministerrådet.

En del av Rådets policyskapande, utåtriktade verksamhet består i deklarationer och inspel till den politiska nivån, till berörda ministrar i länderna, till exempel identifierade utmaningar eller hinder samt möjligheter inom handikappolitiken – exempelvis tillgänglig kollektivtransport eller scenkonst/kultur för alla, både bakom och på scenen eller som publik. Museer för alla har varit ett satsningsområde under 2000-talet. Staden för alla är ett annat exempel.

Den rådgivande funktionen i förhållande till Nordiska ministerrådet kräver att Rådet aktivt träder in så tidigt som möjligt i administrativa och politiska processer. Rådet är också i denna funktion remissinstans till NMR.

Nätverksorganisation

Knutna till Rådet finns sex stycken nätverk med medlemmar från de nordiska ländernas regeringskanslier och självstyrelseområdena. Huvudtanken är att dels ha nära till den politiska nivån, dels att bygga upp specialkunskaper på sektorerna och ge bidrag till Rådets verksamhet. Nätverken kan också verkställa beslut eller ta tag i projektbeställningar från Rådet samt, enligt mandatet, ta egna initiativ till projekt eller undersökningar.

Nätverksorganisationen består av fem sektorsnätverk inom

samhällsplanering och byggfrågor, kultur, transport, arbetsmarknad samt utbildning. Ett sjätte nätverk har medlemmar från de departement/ministerier som nationellt har en handikappolitisk samordningsfunktion. Sammantaget innesluts ett trettiotal nationella departement/ministerier Norden runt i nätverken.

Policyskapande aktiviteter framsprungna ur nätverken är till exempel konferenser, riktade projekt och deklarationer till berörda ministrar. Denna skrift har kommit till på initiativ av Rådets sjätte nätverk.

Nordens Valfärdscenter

Nordens Valfärdscenters uppgift är att genom utbildning, information, främjande av forskning, utvecklingsarbete, nätverksbyggande och internationellt samarbete förbättra kvaliteten på det socialpolitiska området i Norden. Ett av insatsområdena är att initiera och utveckla samarbetsprojekt som kan förbättra situationen för personer med funktionsnedsättning. Stark fokus ligger på samarbete med den internationella handikapprörelsen och utvecklingsarbete i de nordiska gränsområdena. Inom dövblindområdet bedriver institutionen kurs-, utvecklings- och dokumentationsarbete. Det övergripande syftet är att förbättra kvaliteten på arbetet inom fältet Kunskapsförmedling sker också till relevanta yrkesgrupper inom andra områden.

Internationellt engagemang

De nordiska länderna spelar en viktig roll i det internationella samarbetet.

Flertalet av de globala handikapporganisationerna har eller har haft ordförande från de nordiska länderna: Kalle Könkkölä för Disabled People's International (DPI), Liisa Kauppinen och Markku

Jokinen för World Federation of the Deaf (WFD), Stig Ohlsson och Lex Grandia för World Federation of Deafblind (WFDB), Kicki Nordström för World Blind Union (WBU) och Jan-Peter Strömgren för International Federation for Hard of Hearing People (IFHOH).

Karl Back Jensen har varit co-chair inom World Federation of Users and Survivors of Psychiatry (WNUSP).

Liisa Kauppinen, Kicki Nordström och Jan-Peter Strömgren har varit ordförande för IDA (International Disability Alliance) – den globala paraplyorganisationen för personer med funktionsnedsättning.

Några globala handikapporganisationer har eller har haft sekretariat i Norden: WFD i Finland, WFDB i Sverige och Danmark och World Network of Users and Survivors of Psychiatry (WNUSP) i Danmark.

Biståndsmyndigheterna i de nordiska länderna stödjer projekt och andra satsningar för personer med funktionsnedsättning.

I Danmark, Finland, Norge och Sverige har handikapprörelserna biståndsorganisationer. Personer från den nordiska handikapprörelsen är också aktiva i det europeiska samarbetet till exempel inom EDF – European Disability Forum.

Några nordiska EU parlamentarer har deltagit aktivt i Disability Intergroup inom EU Parlamentet.

Fra virkeligheten

Det händer mycket spännande inom handikappolitiken i alla de nordiska länderna. Alla gör framsteg, men inom olika områden. Man har mycket att lära av varandra. I detta kapitel berättar vi bland annat om lagen i Norge som klassar otillgänglighet som diskriminering, universitetsutbildning i Island för personer med funktionsnedsättning, rätten för personer med talskador att få tolk i Finland, avancerad rådgivning i Danmark och att Sverige har kommit långt med att skapa kultur för alla, oavsett funktionsförmåga.

I Vasamuseets upplevelserum kan alla barn delta, oavsett funktionsförmåga.

1 NVC
anbefaler

2 Fakta

3 Fra
virkeligheten

4 Politikk

5 Fra
brugere

6 Fra
forskning

7 International
utblick

8 Tips

9 Sammendrag
Summary

Ny utmaning för kulturen

Kultur utan kreativitet är omöjligt att tänka sig. Nu börjar alltfler kulturarbetare också använda sin kreativitet för att göra kulturen tillgänglig för alla. Vasamuseet i Stockholm bedriver ett projekt som ska inspirera kulturvärlden till att tänka nytt, brett och annorlunda.

Vasamuseet i Stockholm lockar besökare världen över. Det är inte konstigt. Skeppet som sjönk på sin jungfruresa för nästan 400 år sedan (1628) var inte bara ett av dåtidens största krigsskepp. Det var också en konstskatt. Skeppet myllrar av figurer som föreställer romerska krigare, väna sjöjungfrur, argsinta lejon och grekiska guda-

väsen. Skeppet och dess interiörer kittlar fantasin hos både barn och vuxna. Det är i den andan – av skapande och fantasi – som projektledare Carina Ostenfeldt också tycks ha arbetat i projektet Alla ombord! – det salutogena museet. Projektets synliga resultat på Vasamuseet är ett rum på museet som erbjuder en helhetsupplevelse för alla sinnen – oavsett funktionsmöjligheter.

– När en skolklass ska komma hit behöver inte läraren fråga om vi har anpassningar för barn med de och de särskilda behoven. Det här är verkligen för alla barn, säger Carina Ostenfeldt.

Carina Ostenfeldt bjuder in till rummet, eller rättare sagt erbjuder att man stoppar handen i ett lejongap så att dörren öppnas och man kan stiga in. Vi befinner oss nu ombord. Där kan vi välja att stanna eller ta oss upp till däck eller bryggan. Dit åker man med en dykarklocka. Det här är ett exempel på hur man inte har tänkt anpassningar utan istället har lyckats med breda inkluderande lösningar.

– Om man har en hiss för de som sitter i rullstol blir det en

Julia Hedenström är med i gruppen av barn som Vasamuseet har anlitat som experter.

särlösning. Nu är dykarklockan en hiss och då är det den vägen som alla vill ta sig upp. Den demokratiska lösningen ska också vara den mest attraktiva.

Det är det tänkandet som genomsyrar allt i rummet. Ingen-ting är en speciallösning för en specialgrupp. Ett annat exempel är när barnen får prova att styra skeppet. Precis som den som styrde vasaskeppet inte kunde se vart skeppet var på väg så måste dagens barn be sina kompisar om hjälp för att veta att man åker rätt.

– Då spelar det inte någon roll om man är synskadad eller inte. Det är lika för alla, säger Carina Ostenfeldt.

Inga färdiga lösningar

Carina Ostenfeldt får många förfrågningar från museer och andra som vill få konkreta råd hur de ska hitta liknande lösningar. Men det tillhandahåller hon inte.

– Det är som i livet i övrigt. Det finns inga färdiga checklistor som passar överallt det måste utvecklas i situationen. I den kontext där problemen uppstår finns även lösningen till situationen, säger hon och ler.

Syftet med projekt är istället att sprida tankesättet, en filosofi för tillgänglighet. Det handlar om att se det som en fråga om demokrati och mänskliga rättigheter och dessutom som viktigt för hälsan – det är därför det talas om det salutogena – hälsofrämjande – perspektivet.

– Alla människor har behov av att ingå i ett sammanhang. Verksamheten ska organiseras så att det blir begripligt, hanterligt och meningsfullt oavsett utgångsläget.

Det kräver breda inkluderande och frigörande lösningar. För att komma på dessa lösningar ska inte en person sitta på sitt kontor och klura. Det handlar istället om att ha en läroprocess för hela organi-

Fakta

Projektet på Vasamuseet stöds av Allmänna arvsfonden och är ett samarbete mellan Statens maritima museer, Rörelsehindrade barn och ungdomar (RBU) i Stockholms län, Rädda Barnen, Astrid Lindgrens barnsjukhus vid Karolinska Universitetssjukhuset, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Handisam. Idé och konceptansvarig är Carina Ostenfeldt.

Utöver det pedagogiska rummet på museet finns två mobila enheter, som kallas för Äspingar. Dessa är stationerade på Astrid Lindgrens barnsjukhus i Hud-dinge och Solna. Enheterna innehåller material för läkande lek, upptäckter och träning med skeppet Vasa som tema. Genom detta är museet en aktiv del av rehabiliteringskedjan för barn och unga.

FN-konventionen

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott.

I artikel 30 fastslås att länder ska vidta åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i kulturlivet på lika villkor som alla andra.

sationen där många tankar och idéer leder till kloka lösningar. Från start knöts en expertgrupp med barn från RBU, Riksförbundet Rörelsehindrade Barn och Ungdomar, till projektet. Barnen har fått anställning och arvoderats precis som alla andra i projektet.

– De är dubbelkompetenta eftersom de både är barn och har en funktionsnedsättning. De kan trumfa över mina styrgrupper om det är någonting som de inte tycker blir bra.

Pedagogerna har också en viktig roll, eftersom det är de som tar hand om grupperna som kommer till museet. De måste vara med och utveckla verksamheten så att den talar till alla sinnen och är rik på erbjudande och utmaningar.

Tusentals föreläsningar

Intresset för konceptet som projektet bygger på har varit mycket stort. Sedan rummet öppnade hösten 2008 har Carina Ostenfeldt hållit inte mindre än 5 000 föreläsningar. Hon ser det både som ett gott tecken och ett bevis på att mycket återstår att göra.

– Det finns ett gryende intresse för det här arbetssättet, men det är lång väg kvar till dess att kulturen blir tillgänglig för alla, annars skulle det här inte väcka så stor uppmärksamhet. Men det går åt rätt håll.

Siv Junback som är handläggare

på Statens kulturråd har också följt med till Vasamuseet. Hon upplever att mycket positivt händer inom kultursektorn, och att man går från särlösningar till att från början göra lösningar som passar alla.

– Vi har från myndighetens sida tagit bort särskilda anslag för tillgänglighet, eftersom vi upplevde att det blev sidoordnade projekt. Däremot tror jag att när man jobbar inkluderande så måste man vara beredd på att det får kosta mer och det tycker jag att vi ska kunna stödja.

– Jag håller med Carina om att det här sättet att tänka måste finnas i hela verksamheten. Man kan inte ha en «tillgänglighets-Bengt» som tänker på tillgänglighet medan alla andra jobbar på som vanligt. Man måste ingå i ett sammanhang. Tillgänglighetsarbetet måste knytas till de olika verksamheterna, man måste helt enkelt vara mer än en.

Vin i pausen

Siv Junback berättar att man får allt fler propåer från kulturinstitutioner. Hon nämner stadsmuseet och Backateatern i Göteborg som exempel på verksamheter där alla i personalen uppmanas att ha tillgänglighetsperspektiv.

– Det handlar inte bara om att det ska finnas en toalett som kan användas om man åker permobil, man måste också se till att den som sitter i permobilen har möj-

lighet att ta ett glas vin i pausen, precis som alla andra.

Statens kulturråd är en av totalt 14 sektorsmyndigheter. Dessa 14 har ett särskilt ansvar för att se till att de handikappolitiska målen uppnås.

– Vi ska vara stödjande, samlande och pådrivande inom kulturområdet. Jag tror att vårt arbete har haft inverkan. Bara genom att vi har ställt frågor har vi fått kulturarbetare att uppmärksamma frågan.

Siv Junback berättar att biblioteken var de som först jobbade med tillgänglighet. Nu visar också scenkonsten intresse.

– Första steget var att göra föreställningar som alla kunde ta del av. Nu blir det mer och mer av inkluderande föreställningar där personer med funktionsnedsättning också kan vara med på scenen. Men det kräver en del arbete. Det är inte alltid det ens går att komma upp på scenen, säger Siv Junback.

Livsmod och nyfikenhet

Samtidigt är kultursektorn en värld som ständigt ställs inför nya utmaningar och där kreativitet är en viktig del av arbetet. Det gör att förutsättningarna är extra goda. Carina Ostenfeldt menar att det inte finns något alternativ till att lösa problemen.

– Jag tycker att det ska vara nolltolerans mot otillgänglighet om man arbetar med verksamhet som vänder sig till barn och ungdomar, då måste FN:s konvention om barnets rätt gälla.

Lösningar finns, det är hennes utgångspunkt. Så här står det i programförklaringen i projektet Alla ombord.

«Det handlar om attityder, nyfikenhet på nya lösningar, mångfald istället för enfald och ett visst mått av livsmod och av kreativitet att möta nya utmaningar och skapa mening i detta».

Nordiska Handikappolitiska Rådet

Nordiska Handikappolitiska Rådet har under 2000-talet haft löpande projekt om «museer för alla» med nordiska inspirationskonferenser för museichefer och deras medarbetare, kunskapsförmedling till museernas anställda samt inrättat ett digitalt informations- och dialogforum (www.cultureforall.info, cultureforall@accessibility-lists.info)

Rådet har vidare genom sitt kulturnätverk överlämnat två deklarationer till de nordiska kulturministrarna;

- Hallundadeklarationen om tillgänglig scenkonst (2007) vilken inriktades på att det skall vara möjligt för personer med funktionsnedsättningar att arbeta bakom scenen, på densamma samt utan hinder vara en del av publiken.
- Reykjavikdeklarationen om synlighet inom media och i kulturens olika uttryck och på dess arenor (2009). Deklarationen inriktades på att komma bort från «offer eller hjälte-rollen» i medias speglingar samt att kulturpolitiken mer inriktas på delaktighet i kulturproduktion och konstutövande.

Se mer info på www.nordiska-handikappolitiskaradet.org

Diskriminerande otillgänglighet

Ving Resebyrå lockar med resor världen över, men rullstolsburna kommer inte ens in i Vings butik i centrala Oslo. Det här var första fallet som prövades enligt Norges nya lag som klassar otillgänglighet som diskriminering. Det var ett år sedan, men butiken ser likadan ut fortfarande. Samhället förändras inte över en natt, konstaterar Ligestillnings – og – diskrimineringsombudet, LDO.

Första januari år 2009 trädde diskriminerings – och tillgänglighetslagen i kraft. Lagen innebär bland annat att lokaler som är öppna för allmänheten ska vara universellt utformade. Den som har en funktionsnedsättning ska inte vara hänvisad till någon särlösning.

När lagen bara hade funnits i sju dagar kom den första anmälan till Ligestillnings – og diskrimineringsombudet. Norges Handikappför-

bund, NHF, anmälde att rullstolsburna blir diskriminerade eftersom det är en nivåskillnad på 14 centimeter mellan gatuplan och dörren in till Vings butik på Karl Johans gate 18 i Oslo.

Ving argumenterade att de inte diskriminerar rullstolsburna eftersom det finns en annan butik 500 meter därifrån som alla kommer in i. Ligestillnings – og diskrimineringsombudet, LDO, gick på

Vingkontoret i centrala Oslo var det första fall som prövades enligt nya lagen.

Foto: NHF, Norges Handikapforbund.

Elisabet Lier Haugseth, avdelningschef på Ligestillnings- og diskrimineringsombudet, anser att lagen har effekt, men det tar tid. Foto: Bente Bjercke

Handikappförbundets linje. Att hänvisa till en annan butik är enligt LDO en oacceptabel särlösning. I så fall skulle kunder med rörelsehinder bara kunna komma till en viss butik, medan andra kunder kan välja fritt.

Ving accepterade LDO:s beslut, men trots det kan rullstolsburna fortfarande inte komma in i butiken.

Christian Grønli, säljchef på Ving Resebyrå i Norge, förklarar att det är många inblandade som ska komma överens för att det ska bli en bra lösning.

– Vi samarbetar med husägaren, riksantikvarien och stadsantikvarien. Det handlar ju om ingrepp i fasaden och det får inte byggas så att det blir hinder ut i vägen.

Elisabet Lier Haugseth, chef på juridiska enheten på LDO, anser att Ving gör vad de kan för att lösa problemet.

– Norge blir inte tillgängligt över en natt bara för att vi har fått ny lag. Det tar ofta tid innan anmälningarna resulterar i praktiska förändringar. Det här kräver samarbete.

Det är ju inte heller de som äger byggnaderna som blir anmälda, utan de som har verksamheten.

Effekter dröjer

Arne Lein, ordförande i Norges Handikappförbund, hade inte räknat med förändringar över en natt, men han trodde att det skulle gå vidare.

– Jag tycker att det sitter väldigt långt inne. Jag hade hoppats på en större effekt.

Elisabet Lier Haugseth på LDO menar att tillgängligheten kommer att bli mycket bättre om några år när man märker effekterna av den nya plan- och bygglagen som träder i kraft i juli i år. I den nya lagen ställs krav på universell utformning redan från början.

– Det kommer att leda till att det blir ett tryck på att bygga tillgängligt. Då blir det mer effektivt än att man ska komma i efterhand och rätta till, säger Elisabet Lier Haugseth.

Otillgänglighet är inte bara en tidsfråga för att få tillstånd

I lagen ställs också krav på att information via Internet som vänder sig till allmänheten ska vara tillgänglig. Det ställs också krav på anpassning av arbetsplatser, skolor – och utbildningsinstitutioner samt verksamhet för barn och de tjänster som kommunen tillhandahåller.

Lagens officiella namn är LOV 2008-06-20 nr 42: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjons-evne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven).

åtgärder. Det handlar också om pengar. I diskriminerings – och – tillgänglighetslagen står att man inte kan ställa krav som innebär en oproportionerlig börda för verksamheten.

För dyrt

I fallet med Ving var det inte några problem. Företaget har inte sagt något om kostnaden för åtgärderna. En del andra som har blivit anmälda har angett att det blir för dyrt.

– En del är väldigt snabba med att säga att de inte har råd med några åtgärder, säger Elisabet Lier Haugseth.

Från LDO:s sida avgör man från fall till fall. En viktig faktor är hur hyreskontraktet ser ut.

Fakta

Nordiska Handikappolitiska Rådets sektorsnätverk för byggnadsfrågor och samhällsplanering arbetar med ett projekt om «Staden för alla». Nordiska inspirationskonferenser ordnas för politiker, samhällsplanerare, arkitekter med flera, till kommunvärlden förmedlas på olika vis design för alla (Norge: Universell Utformning) ingår i Rådets övergripande strategi för ett samhälle som är tillgängligt för alla medborgare. Design för alla eftersträvas som premiss vid all samhällsplanering.

– Vi hade en lokal där det var väldigt mycket trappor för att komma in. Eftersom kontraktet snart skulle gå ut så ställde vi inte några krav. Däremot tror jag inte att vi hade accepterat lokalen om de hade förnyat kontraktet, säger Elisabet Lier Haugseth.

LDO:s utlåtanden är inte rättsligt bindande, men om man ignorerar det kan ärendet gå vidare till Likestillnings – och diskrimineringsnämnden. Om nämnden går på LDO:s linje kan det leda till kännbara böter. Det har ännu inte hänt.

– I ett fall, en musik- och spelaffär, har vi inte fått någon reaktion. Det ärendet ligger nu hos nämnden, säger Elisabet Lier Haugseth.

I stort sett tycker hon att det finns acceptans för lagen. Arne Lien, Norges Handikappförbund, tycker också att lagen har mottagits positivt.

– Det som är mest glädjande är att många nu rättar till fel även om de inte har blivit anmälda. Vi börjar också märka en annan attityd inom byggbranschen. Det är väldigt positivt, säger Arne Lein.

Inte systematiskt

Finns det då några råd att ge till andra länder som funderar på att införa motsvarande lag? Elisabet Lier Haugseth poängterar vikten av att gå ut med mycket information innan lagen införs. Sedan har hon själv funderat en del kring vad som krävs för att systemet ska upplevas som rättvist.

– Vi utgår från vilka anmälningar som kommer in och det är ju inte alls säkert att de som blir anmälda är de som har begått de allvarligaste felen. En annan lösning skulle ju kunna vara att ha en inspektionsmyndighet som gör en mer systematiskt översyn, säger Elisabet Lier Haugseth.

Universellt utformat Norge före 2025

Den nya diskriminerings- och tillgänglighetslagen är en del i ett större mål: ett universellt utformat Norge före år 2025.

Planen är ambitiös men möjlig att genomföra. Det skriver de fem norska ministrar som ansvarar för handlingsplanen som ska leda mot målet.

Fyra områden är prioriterade: IT, planering av stad och utomhusområden, byggnader och transport. I stort sett alla människor ska kunna använda sig av IT, åka med allmänna transporter och bo och vistas var de önskar, även om de har en funktionsnedsättning och utan att de ska behöva använda sig av några särlösningar. Politikerna menar att tillgängligheten inte bara är bra för personer med funktionsnedsättning utan också för barnfamiljer och äldre, som också kan ha svårt att ta sig fram i vissa miljöer.

Lättare få arbete

Ett tillgängligt samhälle ses som en grund för att skapa ett samhälle med lika möjligheter för alla. Inte minst hoppas politikerna på att det ska leda till att fler personer med funktionsnedsättning får utbildning och arbete. Det är bra för de enskilda individerna och för samhället som helhet.

För att målet ska uppnås har frågan fått hög prioritet. Alla departement har ett sektorsansvar. Det vill säga i sin ordinarie verksamhet ska man ta hänsyn till villkoren för personer med funktionsnedsättning.

– Det är statssekreterarna på departementen som håller i

sektorsansvaret och samordningen. Att det sköts på så hög nivå visar vilken vikt de här frågorna har, säger Inge Ovesen, avdelningschef på Barne – likestillnings – og inkluderingsdepartementet.

Det ställs också höga krav på samarbete. Det gäller mellan lokal, regional och nationell nivå och mellan departementen. Politiker och tjänstemän på alla nivåer ska också ha en nära dialog med företrädare för personer med funktionsnedsättning.

– De intressepolitiska organisationerna får 150 miljoner kronor per år för sin verksamhet. Det är ett stort belopp och visar hur viktig deras kritiske röst och medverkan är, säger Inge Ovesen.

Krav i nya lagar

Lagstiftning och riktlinjer ska fungera som en ständig påminnelse om att all utveckling av verksamheter som riktar sig mot allmänheten är universellt utformade. Principen ska finnas med redan på planeringsstadiet. Förutom ny bygglag och diskriminerings- och tillgänglighetslagen har det kommit till en rad lagar där tillgänglighet betonas. Det är bland annat lagen om offentliga inköp, lagen om utbildningssektorn och lagen om universitet och högskolor.

För att följa om planerna verkligen hålls så utvecklas indikatorer för universell utformning på centrala områden. Indikatorer är mått på hur det går med planen –

3 Fra
virkeligheten

*Inge Ovesen,
avdelningschef
på Barne-,
likestillnings- og
inkluderings-
departementet*

*Arne Lein, ord-
förande Norges
Handikappforbund
(Foto: Werner
Juvik)*

hur är det exempelvis med tågtrafiken – har alla möjlighet att ta sig fram med tåg utan problem. Att välja ut vilka indikatorerna ska vara är i sig en viktig del av arbetet.

– Från handikappprörelsen kan man vilja ha väldigt detaljerade indikatorer. Det gäller att enas om en lagom nivå.

Deltasenteret, som är ett statligt kompetenscenter, har till uppgift att dokumentera och följa upp hur det går med indikatorerna. På så vis ska politikerna kunna se om arbetet går enligt handlingsplanen.

För lite pengar

Det är långt kvar till år 2025 men det finns de som redan tvivlar på att de höga målen verkligen kommer att uppnås. Arne Lein, ordförande Norges Handikappförbund, tror inte att det kommer att gå.

– Kommunerna har inte fått tillräckligt mycket pengar för att det ska kunna förverkligas, säger Arne Lein.

Grundprincipen i handlingsplanen är att det inte ska öronmärkas pengar för att åstadkomma

universell utformning. Det ska rymmas inom den vanliga budgeten. Men principen är inte absolut. I vissa fall har politikerna ansett att det behövs extrapengar. Den största satsningen är på transportsektorn där man har avsatt 4,47 miljarder för 2010–19. På många områden avsätts mindre summor, exempelvis 25 miljoner kronor till Riksantikvarieämbetet och 75 miljoner kronor för att bygga miljövänliga och tillgängliga studentlägenheter.

Hoppfull om framtiden

Inge Ovesen menar att extrapengar är nödvändiga ibland, men att det kan vara ett dilemma att använda det i alltför stor utsträckning.

– Utgångspunkten är att ökad kompetens kommer att göra att man behöver allt mindre av öronmärkta pengar. Exempelvis kan kommunerna nu få fördelaktiga lån för skolbyggen. Då blir det en naturlig del att arbeta med universell utformning vid de investeringarna, säger Inge Ovesen.

Ovesen pekar på att det finns städer som har lyckats mycket bra med tillgänglighet utan extrapengar.

– Ju bättre man blir på att utgå från universell utformning desto mindre blir ju behovet av specialpengar. En stad som är känd för att ha lyckas bra med tillgänglighet är Barcelona, där har man inte avsatt några specialpengar. Här i Norge har Kristiansand lyckats bäst, de har inte heller fått några extra pengar.

Är det då rimligt att tro att hela Norge kommer utvecklas i samma riktning som Kristiansand. Att landet är universellt utformat om 15 år? Inge Ovesen är hoppfull.

– Jag kan ju inte garantera att vi lyckas men jag har stor tilltro till det, eftersom som vi arbetar så systematiskt, säger Inge Ovesen.

FN-konventionen

I FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning artikel 9 Tillgänglighet ställs krav på länderna att vidta åtgärder så att man får bort hinder och barriärer mot tillgänglighet, bland annat när det gäller byggnader, vägar, transportmedel, skolor, bostäder, vårdinrättningar och arbetsplatser.

Deltasenteret

Deltasenteret er statens kompetansesenter for deltakelse og tilgjengelighet. Universell utforming er det sentrale elementet. Det betyr at produkter og omgivelser er utformet på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker. Deltasenteret gir råd og veiledning, driver utviklingsarbeid og samarbeider med fagmiljøer i prosjekter og nettverk. 1. juni 2010 flytter Deltasenteret fra Helsedirektoratet til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (BUF-dir). Deltasenteret er en avdeling, men har samtidig eget styre med representanter fra fagmiljøer, kommuner, fylkeskommuner og interesseorganisasjoner for funksjonshemmede. Senteret har ni ansatte med ulik faglig bakgrunn.

Indikatorer i Norge

Progresjonen i utviklingsarbeidet med indikatorer på universell utforming varierer i de ulike sektormiljøene. Dette er Deltasentrets statusrapportering fra de faginstanser og registermyndigheter som knyttes til utviklingsarbeidet og skal ha ansvar for utviklingen av deres bidrag og produkter på de forskjellige områder.

Innen transport er det utviklet tre nasjonale indikatorer på hvert av områdene veg, jernbane og luftfart. Disse er publisert i Nasjonal transportplan 2010–2019, og det arbeides nå med grunnlaget for disse.

Nasjonale indikatorer innen bygninger er ikke definert enda, men forventes i løpet av mars 2011. En ny norsk standard for bygg og bolig er klar og det arbeides med norsk standard for uteområder.

Innen IKT planlegger en først og fremst indikatorer innen web, læringsplattformer og automater. 2010 ferdigstilles nye forskrifter for webtilgjengelighet. Måling av webtilgjengelighet planlegges å starte i 2012.

Nordiska indikatorer

Nordiska Handikappolitiska Rådets sektorsnätverk för transportfrågor har tagit fram ett första förslag på nordiskt intressanta indikatorer, det vill säga mätinstrument för att vid olika tidpunkter kunna läsa av utvecklingen i fråga om tillgängliga kollektivtransporter. Rådet har antagit en deklaration för kollektivtrafiken som skickats till Nordiska ministerrådet. I den föreslås bland annat att arbetet med indikatorer utvecklas vidare och att man tar fram gemensamma nordiska riktlinjer för hur kollektivtrafiken ska bli tillgänglig. Rådets transportnätverk följer upp saken 2010 i ett brev som skall överlämnas till de nordiska transportministrarna, där lyfts bland annat fram att universell utformning eller design för alla ska vara premisser vid alla beställningar, upphandlingar och entreprenader, oavsett om aktören är offentlig myndighet eller privat verksamhet.

Lätt att få stöd i svåra frågor

Oavsett var man bor ska tillgången till specialkunskaper vara densamma. Det är en av grunderna för VISO, Nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation. Hit kan kommuner, socialarbetare, anhöriga och personer med funktionsnedsättning vända sig när de behöver rådgivning i komplicerade frågor.

Jens Kofoed Mogensen, kunskapsmässigt ansvarig för VISO för vuxna och Helle Thiele, vice direktör på Servicestyrelsen, arbetar för att kvalitetssäkra rådgivning från VISO.

VISO har sitt kontor på Odense. Verksamheten är ganska ny. Helle Thiele som är vice direktör för Servicestyrelsen (motsvarighet till svenska Socialstyrelsen) har fortfarande starten i färskt minne.

– I december år 2006 började vi fullständigt från scratch. Vi stod

här med tomma lokaler, ingen personal och inga telefoner och skulle starta någonting helt nytt och sätta ihop personal från olika kulturer, säger Helle Thiele.

Nu är verksamheten i full gång. Det är bara skylten Thrige på väggen som påminner om att de

här lokalerna har tillhört ett företag som gör pumpar. Nu jobbar här ett 20-tal konsulenter. De tar emot samtal från fackfolk och privatpersoner i hela Danmark som behöver rådgivning i svåra frågor när det gäller följande:

- Barn och unga med funktionshinder, även sällsynta funktionshinder
- Barn och unga med sociala eller beteendeproblem
- Utsatta grupper
- Vuxna med funktionshinder
- Socialpsykiatri
- Specialundervisning och specialpedagogiskt bistånd till barn, unga och vuxna

Det här är områden där experterna tidigare inte har arbetat ihop. Det gör att vi nu kan ge råd ur ett brett perspektiv. Det kan till exempel gälla män med fysiska funktionshinder som missbrukar, säger Jens David Kofoed Mogensen som är kunskapsmässigt ansvarig för VISO för vuxna.

De 20 konsulenterna på kontoret i Odense kan naturligtvis inte svara på allting. Deras uppgift blir ofta att slussa samtalen vidare till någon av de 140 experter som finns ute i landet.

– Experterna är sådana som är praktiskt verksamma inom sitt område, säger Helle Thiele.

De bästa experterna

Innan VISO kom till fanns expertis spridd i Danmark via kommuner och amter som var regionala myndigheter. Före år 2007 hade de myndighetsansvar på det sociala området och på specialundervisningsområdet. Sedan år 2007 finns inte längre amterna och kommunerna har hela ansvaret. VISO har kommit till för att stötta kommunerna. När VISO skulle byggas upp bad socialministeriet amtsrådsforeningen, Kommunernas landsforening och brukar-

organisationerna att peka ut de mest tillförlitliga experterna.

Man fick in tusen förslag och av dem valdes 140 experter ut.

– Vi jobbar nu för att kvalitets-säkra verksamheten.

De som hör av sig till VISO har ställts inför ett ovanligt och svårt problem som de behöver få råd för att kunna lösa.

– Det kan till exempel vara en familj som har ett barn med utvecklingsstörning och som har svårt att få samspelet att fungera med barnets syskon. Det kan leda till att en expert från VISO har flera samtal med föräldrarna, men sedan är det slut. Det här är inte behandling utan råd hur man ska gå vidare och vart man ska vända sig. Det bästa är om vi också får till stånd en dialog med kommunen, säger Helle Thiele.

Ett samtal från en socialarbetare i en kommun kan handla om en utagerande person med demens som man inte kan hantera.

– Personalen kanske har försökt allt utan att komma någon vart. Då kan en expert från VISO ge rådgivning, säger Helle Thiele.

Tar inte beslut

VISO kan också bistå kommunerna i komplicerade utredningar, men det är viktigt att de aldrig är annat än just rådgivning. Det är inte experterna från VISO som tar besluten. De måste kommunerna stå för. En missnöjd brukare kan inte heller vända sig till VISO för att den vägen få ett kommunalt beslut ändrat.

Det har varit en del diskussioner om hur mycket VISO nyttjas och hur användningen kan öka. Det har funnits en farhåga om att en del kommuner inte vill ringa för att man är oroliga för att VISO ska komma med råd som är kostsamma.

– Jag tror att den oron fanns i början, men inte nu längre. Våra

De 14 videnscentre er:

- Center for Små Handicapgrupper
- Dansk Videnscenter for Ordblindhed
- Dansk Videnscenter for Stammen
- Hjælpemiddelinstitutet
- Videnscenter for Autisme
- Videnscenter for Bevægelseshandicap
- Videnscentret for Døvblindblevne
- Videnscenter for Døvblindfødte
- Videnscenter om Epilepsi
- Videnscenter for Hjerneskade
- Videnscenter for Hørehandicap
- Videnscenter for Socialpsykiatri
- Videnscenter for Synshandicap
- VIKOM – Videnscenter om Kommunikation og Multiple Funktionsnedsættelser hos Børn og Unge uden et talesprog

Videnscentre har særlig viden om

- funktionsevne
- processer
- indsatser
- metoder
- krav til foranstaltninger
- praksisnær viden
- roller
- samarbejde
Samarbejdet mellem bruger og fagperson, mellem fagpersoner indbyrdes, etc.
- kompleksitet
- videnshavere
- formidling

VISO

VISO är en enhet inom Servicestyrelsen. Servicestyrelsen är en del av Socialministeriet och har till uppgift att aktivt bidra till en kunskapsbaserad socialpolitik som leder till effektiva sociala tjänster som är till gagn för medborgarna. VISO är en del av Servicestyrelsen men har en egen fackstyrelse där det bland annat finns representanter för handikapporganisationer och KL, Kommunernes Landsforening som är en medlems- och interesseorganisation för Danmarks kommuner.

En dør gik op

En dag i 2007 sad Ása Björk Gísladóttir og bladrede igennem dagens udgave af Islands største avis, Morgunblaðið. Pludselig fik hun øje på en annonce, som i den grad fangede hendes opmærksomhed. Annoncen beskrev et diplomstudium på Islands Universitet for personer med udviklingshæmning. Dette var fuldstændig nyt for Ása Björk, som i øvrigt for alle andre i Island, idet man ikke tidligere havde haft undervisningstilbud på universitetsniveau for denne gruppe. En dør til en verden af spændende muligheder gik lige pludselig op.

Den nu 30-årige Ása Björk behøvede ikke nogen lang betænkningstid. Tidligere havde hun gået på skolen Öskjuhlíðarskóli, som er Islands eneste særskole for elever med udviklingshæmning. Derefter læste hun på Borgarholtsskóli; en videregående skole med et varieret uddannelsesstilbud, heriblandt en

linje til elever med funktionshæmning.

– Jeg blev godt modtaget på Islands Universitet af både underviserne og de studerende. Modtagelsen var ikke lige god hos alle underviserne i starten, men det viste sig, at der blot var behov for lidt tilvænningstid. Jeg har fortsat

mange venner blandt mine tidligere studiekammerater.

Selve studiet var opbygget med et indledende semester, hvor der kun var de diplom-studerende. På de resterende tre semestre arbejdede de så sammen med studerende fra den socialpædagogiske linje. På fjerde og sidste semester valgte de et emne, hvor 1-2 fra diplomstudiet deltog i hver gruppe og arbejdede sammen med nogle fra den socialpædagogiske linje.

– Det sociale liv og studiets praktikdel passede mig bedst. Det vigtigste, jeg fik med mig, er bevidstheden om, hvor meget jeg kan klare selv. Jeg kan klart anbefale alle andre i samme situation at gå i gang med dette eller et tilsvarende studium. Man skal bare springe ud på det dybe vand!

I dag arbejder Ása Björk i en halvtidsstilling i en børnehave, men fremtidsdrømmen er et assistentjob på en videregående skole. Hun synes dog ikke, at tiden er moden til det spring lige i øjeblikket, mest på grund af situationen i samfundet.

Det andet kuld studerende er allerede godt i gang. De glæder sig sikkert over, som det første hold gjorde, at en længe lukket dør gik op, da Islands Universitet valgte at tilbyde denne diplomuddannelse.

Ny tider i det gamle universitet

Islands Universitet blev grundlagt i 1911. Næsten hundrede år senere har man givet adgang for en ny gruppe: studerende med udviklingshæmning.

– Det er gået fantastisk godt, siger Guðrún V Stefánsdóttir, initiativtager og universitetslærer.

I juni 2009 var tiden inde til at uddele diplomer til 22 studerende, som i to år havde læst på det socialpædagogiske fakultet. Man kan spørge, om der nogensinde har været stoltere elever. En stolthed som de kunne dele med lærere, forældre og forkæmpere, som havde deltaget aktivt i, at også personer med udviklingshæmning skulle have mulighed for en universitetsuddannelse. Der har været et stort pres på myndighederne for at give personer med udviklingshæmning mulighed for at læse videre.

Universitetsordningen er ikke permanent endnu, men forsøgs-virksomheden fortsætter. I oktober 2009 begyndte 20 nye forventningsfulde og måske lidt nervøse studerende.

Guðrún V Stefánsdóttir, initiativtager og lærer på Islands

Universitet var fra begyndelsen lidt nervøs for, hvordan det hele skulle gå.

– Ikke for de studerendes vedkommende. Men jeg var lidt nervøs for, hvordan de ville blive modtaget af lærerne og de andre studerende. Fra starten af var uddannelsen koblet til Islands Pædagogiske Universitet, men nu er den koblet til Islands Universitet som er et mere traditionelt og prestigefyldt miljø.

I starten blev Guðrún V Stefánsdóttir til dels bekræftet i sine bange anelser.

– Nogle af lærerne og de studerende havde visse forventninger, i nogle tilfælde kan man tale om fordomme. De frygtede, at det her ville medføre en forringelse af Universitetet, men lærerne har så småt skiftet mening.

Guðrún V Stefánsdóttir og hendes kollega har lavet en evaluering, som viser, at lærerne er meget positive. Den nye gruppe studerende har ført til, at lærerne har lært mere om forskellige behov under læring og om hvordan, man kan arbejde inkluderende. Mange lærere synes, at uddannelsen er blevet bedre, og at den har givet større kundskab til alle studerende.

– Tilbage står så diskussionen om, hvem universitetet er til for. Der findes jo andre grupper, som ej heller har adgang til universitetet i dag, for eksempel fordi de ikke har opfyldt adgangskravene.

Guðrún V Stefánsdóttir mener, at diskussionen om universitetet nu kan sammenlignes med, hvordan man tidligere diskuterede, hvem skulle kunne gå i gymnasiet. Nu findes der gymnasieuddannelser til alle slags elever.

De diplomstuderende med udviklingshæmning har læst sammen med studerende på uddannelsen i socialpædagogik, forskolelæreruddannelsen og læreruddannelsen. De har læst alle

emner sammen, men har haft forskellige former for praktik.

– Et par af de andre studerende har været mentorer. De har hjulpet til med at forklare indholdet i timerne. I nogle tilfælde har forelæsningsne tillige været på et forenklet sprog, men på en del kurser er intet blevet lavet om.

Det er helt frivilligt at være mentor.

– Mange af mentorerne skal jo også til at arbejde med personer med udviklingshæmning. Så mentorordningen kan betragtes som en del af deres uddannelse.

Behovet for støtte varierer

Guðrún V Stefánsdóttir vurderer, at 4–5 af de diplomstuderende ville have klaret at tage samme eksamen som de øvrige studerende, med den rette og gode støtte. Men de fleste har behov for mere hjælp end det.

– En del af dem kan ikke læse og skrive, siger Guðrún V Stefánsdóttir.

Uanset udgangspunkt viser evalueringen, at de studerende har haft et stort udbytte af uddannelsen. De har lært nye ting og kan klare flere arbejdsopgaver. Mange af dem har også fået arbejde efter uddannelsen. De er eksempelvis blevet ansat som assistenter på forskole eller skole og med fritidsaktiviteter for børn med funktionsnedsættelser.

– Seks af dem har fået job. Det er mange med henblik på den økonomiske situation i Island. Uddannelsen har gjort det lettere for dem at få job.

Men det, at gå på universitetet, handler ikke bare om at få en uddannelse. Det er måske lige så vigtigt at få et tilhørsforhold; at være en af de studerende.

– I begyndelsen var mange nervøse. Det har været mentorernes opgave at støtte dem i universitetslivet. I det store og hele er

det gået godt. Mange har fået venner blandt de andre studerende. Og de har også fået øget selvtillid.

Man konstaterer i evalueringen, at ofte får elever med udviklingshæmning ikke tilstrækkeligt med udfordring, og det betyder, at man må spørge sig selv, hvilke muligheder og krav skolesystemet har at byde på.

Guðrún V Stefánsdóttir håber, at forsøgsvirksomheden bliver gjort til en permanent del af universitetet og tror i det hele taget på inkluderende læring. Det betyder ikke, at alt går smertefrit på universitetet. To af de studerende har oplevet, at de er blevet behandlet af universitetslærerne, som om de var børn. Mange forældre har oplevet, at de har fået for lidt information fra universitetet. Der er også kommet klager fra forældrene. Mange har syntes, at kravene var for store, andre at de var for små. Mange forældre synes, at specialundervisning er det rigtige.

– Det her er fortsat på forsøgsstadiet. Vi forsøger hele tiden at forbedre uddannelsen. Vi har nu øget støtten til de studerende, og vi har udviklet mentorordningen.

Interessen for uddannelsen har været meget stor. Guðrún V Stefánsdóttir og hendes kolleger har fået en masse forespørgsler fra andre lande som overvejer at indføre det samme system.

– Det vigtigste for at få succes er en positiv indstilling. Man må tro på, at alt vil gå godt.

Kontakt

Guðrún V Stefánsdóttir
Íslands Universitet:
Tele: +354 525 5366
e-post: gvs@hi.is

FN-konventionen

I FN:konventionen for personer med funktionsnedsættning artikeln 24 Utbildning ställs krav på att personer med funktionsnedsættning får tillgång till allmän högre utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning och livslångt lärande utan diskriminering och på lika villkor som andra. Det ska göras skälig anpassning för att de ska kunna delta.

Vulkanudbrud i Eyjafjallajökull-området (3. april 2010)

Velfærdsvagten

Der har været megen turbulens på Island, både i økonomien og i naturen. Man kan ikke styre en vulkan, men med utraditionelle metoder kan man sikre en fortsat god service til personer med funktionshæmning ifølge islandske politikere og tjenestemænd.

Rødgldende lavasten, giftig damp, røg og aske væltede ud i en lind strøm fra den buldrende vulkan på Fimmvörðuháls i Eyjafjallajökull-området. Udbruddet, som startede den 20. marts og stoppede den 12. april, var dog forholdsvis lille efter islandsk målestok, så de nærliggende landbrugsområder var ikke truet i nævneværdig grad. Turistudbruddet, som man gerne betegner vulkanudbrud af denne størrelse i Island, kom meget belejligt op til turistsæsonen, hvilket betød flere besøgende turister end ellers i påsken. Et nyt og meget større udbrud startede så natten til den 14. april i selve Eyjafjallajökull, på toppen af gletsjeren. Askeskyerne fra dette udbrud ødelagde den gavnlige turisteffekt og påvirkede flytrafikken i store dele af Europa. Materiel skade var pludselig ikke længere islændingenenes privatsag.

Finanskrisen, som startede i efteråret 2008, ramte Island lige så pludseligt og uventet som vulkanudbruddene. Der havde været

små tegn hist og pist forinden med overophedning i økonomien og deraf følgende rystelser rundt omkring lige som under Eyjafjallajökull i tiden op til udbruddene. Krisen rammer dog meget hårdere end ilden fra jordens indre.

På overfladen ser samfundet lige så idyllisk ud som Eyjafjallajökulls hvide gletsjerkappe før udbruddene, men skinnets bedrager. Nyopførte slotte af glas står skulder om skulder i bybilledet, store moderne boligkvarterer ser indbydende ud på afstand, men forholdsvis forladte ved nærmere øjesyn. Store og dyre biler ses overalt, men de fleste er parkerede det meste af tiden, da der enten er tale om leasede biler, som der ikke længere er råd til at køre rundt i, eller også biler som ejerne har købt for lånte penge. Konkurser, nedskæringer og afskedigelser er flittigt brugte ord i medierne.

Velfærdsvagten

Drastiske hændelser kræver nogle

gange drastiske tiltag. Social- og forsikringsministeren i Island nedsatte derfor den 16. februar 2009 en styregruppe for en velfærdsvagten, som havde til formål at holde skarpt øje med sociale og økonomiske følger af bankkrisen for familier og enkeltpersoner i landet. Styregruppens rolle er at styre velfærdsvagten, fremsætte løsningsforslag til hjemmene og koordinere indsamlingen af information. Styregruppen arbejder i et tæt samarbejde med andre institutioner og ikke-statslige organisationer, som arbejder med familier og enkeltpersoner, og arrangerer regelmæssige møder med disse parter.

Styregruppen har blandt andet til formål at indsamle information om allerede igangsatte tiltag mod den økonomiske krises følger og kortlægge alle statslige, kommunale og private beredskabsplaner. Endvidere skal velfærdsvagten undersøge, hvilke grupper mennesker er mest udsatte og fremsætte forslag til tiltag, som så vidt muligt er rettet direkte mod disse grupper.

Statslige krav til besparelser

Den islandske stat har stillet konkrete krav til besparelser på en række områder, heriblandt de regionale kontorer på social- og forsikringsministeriets område. Omfattende besparelser kan gøre ondt, så derfor valgte man på handicapområdet at arbejde i tæt samråd med servicens brugere, deres pårørende og praksisfeltet. Handicappedes interesseorganisationer og relevante fagforeninger blev også orienteret og fik løbende information, men var til gengæld ikke direkte involverede i arbejdet.

Der blev opstillet forskellige scenarier til de regionale kontorer, hvor de skulle tage stilling til, hvordan det ville påvirke deres virksomhed, hvis man skar ned med procentsatser på henholdsvis 3, 5, 7 eller 10.

De regionale kontorer skulle evaluere indflydelsen på de forskellige serviceområder; dvs. service for børn, støtte til voksne (18-årige og opefter), boligservice, habilitering/rehabilitering og så videre. Kontorerne blev bedt om at evaluere indflydelsen af de forskellige besparelsetiltag på servicens brugere på en skala fra minus 5 til plus 5.

– Det skulle indgå i bedømmelsen, hvordan ændringen ville påvirke økonomien, brugerne og de ansatte. Vi har arbejdet ved hjælp af konsensusmetoden, og set hvad man i fællesskab kan nå frem til.

Efterhånden besluttede politikerne, at handicapområdet ikke behøvede at gennemføre så store besparelser, som man først havde tænkt sig.

– I stedet for at skulle skære ned med 10 procent, så endte det med 2,6 procent. Det er ikke så dramatisk, siger Þór Þórarinsson.

Det arbejde, som blev udført i arbejdsgrupperne, blev stadigvæk ikke smidt væk, mener Þór Þórarinsson.

– Vi har fået mange gode ideer om, hvordan man kan udføre servicen på en mere effektiv måde. Nu er vi i gang med at udforme handicapservicen, således at vi bedst muligt kan imødegå de kommende års udfordringer. I den forbindelse har vi meget gavn af de indkomne forslag.

Efter at interviewet med Þór fandt sted, har tingene udviklet sig meget hurtigt i Island, og man har fundet ud af, at det nu står så slemt til, at man er nødsaget til at skære ned med mellem 5 og 10 procent på velfærdsområdet i løbet af de kommende to til tre år, hvilket er ret dramatisk.

Vulkanudbrud eller ej, så arbejdes der bestandigt på at finde besparelser på statens forskellige områder, mens man prøver at holde velfærden på et vist niveau og skåne de mest udsatte grupper i samfundet.

Þór Þórarinsson, kontorchef i Social- og forsikringsministeriet i Island.

Tolkar för personer med talskador

I Finland har personer med talskador samma rätt till tolk som döva och hörselskadade. – Vi är det enda land i världen där denna rättighet finns, konstaterar Ilona Toljamo på Finlands CP-förbund.

Marianne Kiili visar med ögonen på Bliss-symboler för att berätta för Jyväskylä Pietinen om sitt nya kommunikationsmaterial. Nina Ait Brahim tolkar.

Marianne Kiili har en CP-skada och svår talskada och kommunicerar via bliss-symboler. Satu Rautiainen har en CP-skada som gör att de som inte känner henne väl kan ha svårt att förstå vad hon säger. Tonåringen Olli har autism och behöver stöd för att kommunicera.

Marianne, Satu och Olli är tre av cirka 500 personer i Finland med talskador som har rätt till tolk. Finland är det enda land i världen där personer som Olli, Marianne och Satu har denna rättighet.

– Möjligheten till tolkning finns också i en del andra länder, men ingen annanstans är det en rättighet, berättar Ilona Toljamo, på Finlands CP-förbund.

Det var CP-förbundet och fem andra handikapporganisationer som

drev på för att det skulle komma till stånd.

– Vi samarbetade med organisationer för döva och hörselskadade. Först tyckte de inte att man skulle ha tolk om man inte har ett annat språk, men så småningom har de förstått behovet. Det här är en väldigt viktigt service. Det är enda sättet att garantera att personer med talskador ska bli behandlade som alla andra, säger Ilona Toljamo.

Lagen trädde i kraft 1994. Innan dess fick personer med talskador ta hjälp av vänner, anhöriga eller personliga assistenter. I de flesta situationer är det fortfarande så. Tolkningen är främst tänkt för situationer då det är extra viktigt att det inte blir några missförstånd, exempelvis i samtal med myndigheter.

– Om det är dina släktingar som ska tolka är det inte du som styr. Och att vara personlig assistent är inte detsamma som att vara tolk. Tolken är en person som är utbildad för uppgiften, som har lärt sig att vara neutral och som har kunskap om hur man ska hantera etiska frågor som kan uppstå i samband med tolkningen.

Tolkens uppgift varierar beroende på vem man tolkar åt. För Satu som har otydligt tal är tolkens uppgift att förstå Satu och berätta för andra vad hon säger. Satu som är forskare använder tolk i situationer där det är särskilt viktigt att hon inte blir missförstådd, som när hon håller föreläsningar.

Visar med ögonen

För Marianne Kiili behövs tolken när hon kommunicerar med personer som inte förstår Bliss-symboler. Hon visar med ögonen vilken symbol hon vill använda och tolken berättar vad Marianne vill ha sagt. Hon behöver också tolken när hon ska läsa och skriva e-postmeddelanden. Utan tolk skulle det inte vara möjligt för henne.

För 14-årige Olli som har autism behövs olika typer av stöd. Tolken ska förmedla Ollis otydliga tal, stödja honom att använda en Imagetalkapparat där Olli kan ge andra textmeddelanden genom att klicka på symboler. Tolken ska också uppmärksamma andra på hur Olli kommunicerar.

En del av tolkens arbete är att hjälpa och stödja den talskadades kommunikation. Det innebär att tolken kan uppdatera kommunikationshjälpmedel, exempelvis symbolkartor, talapparater och datorbaserade program, efter överenskommelse med talterapeuten. I Ollis fall handlar det om att tolken ska uppdatera Imagetalk-apparaten.

– Vi i Finland är väldigt snabba på att ta till oss de senaste metod-

erna för hur personer med talskador kan kommunicera. Det har påverkats av rätten att ha tolk, säger Ilona Toljamo.

Maxtiden för tolk är 180 timmar. De flesta utnyttjar färre timmar, genomsnittet ligger på 80 timmar, men det finns också de som har mycket stora behov. Om det krävs för arbete eller studier kan man få utökad tolktid.

– Tolken gör att de här personerna får sin egen röst. Det är fantastiskt. Nu blir det också tydligt hur mycket de har att säga, säger Ilona Toljamo.

Tolkanvändningen ökar

Unga människor använder tolk i högre utsträckning än äldre. Ilona Toljamo tror att användningen kommer att öka. Tidigare har det varit svårt att få tag på utbildade tolkar, men det har blivit mycket bättre. Sedan 2001 finns en 40 veckor lång specialutbildning. Numera finns också utbildning för svensktalande taltolkar.

Hittills har det varit kommunerna som har skött tolkförmedlingen. Det har inte fungerat så bra.

Under 2010 görs systemet om. Det kommer att hanteras centralt av Folkpensionsanstalten.

– Vi är väldigt glada över den här förändringen. I vissa kommuner har det fungerat, i andra inte alls. Nu blir det mer enhetligt, säger Ilona Toljamo.

FN-konventionen

FN:konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället slås bland annat fast att staten ska underlätta för personer med funktionsnedsättning att vara fullt inkluderade i samhället, bland annat genom personligt stöd som är nödvändigt för att förhindra isolering och avskildhet från samhället.

3 virkeligheten

Satu och Olli är presenterade på www.papunet.net där Förbundet för utvecklingsstörning ger information om kommunikationshandikapp och vägar att överbrygga hindren.

Den som vill veta mer kan kontakta Ilona Toljamo, Finlands CP Förbund ilona.toljamo@cp-liitto.fi
Tele: +358 9 5407 5480

Jerry – första steget mot modern rekrytering

– För moderna företag kommer det att bli lika självklart att rekrytera människor med funktionshinder som att vara ekologiskt medvetna.

Det säger Kenneth Bengtsson, ny ordförande i arbetsgivarorganisationen Svenskt Näringsliv och VD för storföretaget ICA.

*I reklamfilmen med praktikanten Jerry drivs med fördomar som personer med Downs syndrom kan möta.
Foto: Carl Sundberg*

Det finns nog inte någon svensk som inte vet vad ICA är. Företaget är en av de dominerande kedjorna för matvaruaffärer. På senare år har företaget också gjort sig känt genom TV-reklam gjord som en såpa. Publiken lär känna karaktärerna i en affär. Ett nytt steg i reklamen var när tittarna fick

bekanta sig med praktikanten Jerry, spelad av Mats som har Downs syndrom. I reklamen drivs med hur personalen bemöter Jerry. Hur arbetskamraten Ulf förklarar allt på ett överdrivet sätt, medan Jerry bara undrar om han mår dåligt. Kenneth Bengtsson var lite orolig för hur detta skulle tas emot

av tv-publiken, men det har gått över alla förväntningar. På Facebook finns en sida för Jerry med över 200 000 fans.

I samband med att Jerry fick praktikplats i reklamfilmen så började också företagets satsning «Vi kan mer». Målet är att 500 – 1000 personer med funktionsnedsättning ska få arbete inom företaget. Rekryteringen görs i samarbete med bland annat Samhall, ett statligt bolag som har som mål att ordna arbete åt personer med funktionsnedsättning. Kenneth Bengtsson tycker att stödet från Samhall är bra. I framtiden hoppas han att också kommuner kan underlätta för företag som vill anställa personer med funktionsnedsättning.

– Jag tror det här är frågor som måste hanteras och förankras på lokal nivå – ett sätt vore därför att uppmuntra varje kommun att ta fram tydliga handlingsplaner och ge stöd till såväl privata som statliga arbetsplatser som vill anställa personer med funktionsnedsättning. Dessutom tror jag på skärpta regler kring alla de fysiska hinder som hindrar mängder av funktionshindrade från att jobba på många arbetsplatser.

Uppskattat hos handlarna

Kenneth Bengtsson räknar med att fler företag kommer att följa efter ICA:s satsning.

– Efter att ha sett hur uppskattat det här projektet är – både hos de handlare som har nyanställt liksom hos dem som fått nyanställning hos oss – är jag fullt övertygad om att den här typen av frågor kommer att få större fäste inom fler moderna företag framöver.

Men man kan inte göra det bara för att ge sig själv goodwill.

– Jag tror att det är viktigt att känna ett naturligt engagemang för särskilda frågor för att hänga

med i utvecklingen inom dessa områden – oavsett om det rör person-
alengagemang, kunderbjudanden eller mer butiksrelaterade frågor.

Att hänga med handlar också om att våga sticka ut hakan och ta initiativ.

På ICA jobbar man vidare för att fler som idag går arbetslösa ska få visa att de kan mer.

– Jag hoppas att vi på sikt kan utveckla Vi kan mer-projektet till att vara startskottet för något större. Ambitionen just nu är att ta «Vi kan mer» till ett nästa steg som innefattar våra kontor och lager runtom i Sverige och inte bara butikerna, vi håller som bäst på att jobba fram processer och rutiner för hur vi praktiskt ska gå till väga.

Samhall

Samhall är ett bolag som ägs av svenska staten. Syftet med bolaget är att utveckla personer med funktionsnedsättning genom arbete. Företaget producerar efterfrågade varor och tjänster på en konkurrensutsatt marknad. Bolaget har krav på sig att vara lönsamt, men Samhall delar inte ut någon vinst. Pengarna stannar i företaget. Cirka 21000 anställda med funktionsnedsättning har varje år arbete och utveckling i Samhall. Runt 1 000 går vidare till jobb hos andra arbetsgivare. Samhall erbjuder arbetsmarknadstjänster. Personer med funktionsnedsättning får individuell arbetsträning och anpassade anställningsformer som ökar möjligheterna att få arbete. Samhall gör detta på uppdrag av Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommuner och arbetsgivare.

3 **Fra
virkeligheten**

Kenneth Bengtsson, VD på ICA och ordförande i arbetsgivarorganisationen Svenskt Näringsliv.

Med coach på jobbet kan fler få arbete

Arbetslivsforskaren Øystein Spjelkavik vill se mycket mer av jobbcoacher, personer som finns med och stöttar på arbetsplatsen.

– Det har visat sig ge väldigt goda resultat, även för personer med allvarliga psykiska sjukdomar.

Øystein Spjelkavik hoppas att det ska bli lika naturligt med coach i arbetet som andra hjälpmedel.

Att anlita en coach har blivit oerhört populärt. Människor vänder sig till coacher för att få hjälp med träning, kärleksrelationer, livsstil, karriär med mera. De coacher som Øystein Spjelkavik på Arbeidsforskningsinstituttet vill se mer av finns det inte så mycket glamour omkring; men med deras hjälp kan de människor som har allra svårast att få ett arbete öka sina chanser betydligt.

– Det är för personer som på

olika sätt har problem att anpassa sig på en arbetsplats. Det kan handla om sociala problem: school-drop outs, narkomaner, personer som har suttit i fängelse med flera. Det kan också vara personer som har svårt att anpassa sig på grund av allvarliga psykiska sjukdomar.

Att jobbcoacher fungerar finns det flera studier som visar. Øystein Spjelkavik forskar själv kring detta, men det studie som han tycker är det mest övertygande kommer från USA.

– I en amerikansk sammanställning av flera studier har man visat att personer med allvarlig psykisk sjukdom, som schizofreni, kan ha och behålla ett jobb om de får stöd av en coach. När man lyckas med den här gruppen, som har så svårt att få jobb, är det i sig ett bevis för att möjligheterna är goda också för andra grupper.

Nöjda arbetsgivare

Coachens uppgift varierar från person till person. I ett fall kan det innebära att coachen är med hela tiden på jobbet. I ett annat fall kanske man bara har telefonkontakt ibland. Förutom att stötta arbetstagaren är coachen också till för arbetsgivaren.

– Jag har intervjuat många arbetsgivare som inte skulle ha anställt de här personerna om det inte hade funnits en coach med. De

hade tyckt att det hade varit alldeles för stor risk. När coachen finns uppstår det inte risker och inte heller merkostnader. Arbetsgivarna är nöjda. De får tillgång till arbetskraft.

En förutsättning för att det ska lyckas är att coachen inte försvinner. Uppföljning är ett måste.

– I ett projekt med coacher så undersökte forskare vad som hade hänt ett år efter att coacherna hade slutat. Det visade sig att alla hade förlorat sina jobb.

Jobbcoachen är en del av det som kallas supported employment. Ännu så länge finns det bara i liten skala i de nordiska länderna.

– Det behöver utvecklas. De personer som har allra svårast att få arbete kan man inte stödja på annat sätt. Man når inte dem med de danska flexsjobben, eller svenska lönebidrag eller andra ekonomiska stöd. Det räcker inte.

Øystein Spejlkavik tror inte heller att det skulle hjälpa att bara jobba med arbetsgivares attityder.

Attityder ändras inte

Han tar som exempel IA-avtalen i Norge, avtal för inkluderande arbetsliv som fack, arbetsgivare och stat står bakom tillsammans. Ett av målen i avtalen är att människor med nedsatt arbetsförmåga ska få arbete.

– Det har inte gett mycket. Det finns några arbetsgivare som är öppna för att ta emot människor med nedsatt arbetsförmåga, men de har inte blivit fler på grund av avtalen. Det har inte blivit någon spridning.

Øystein Spejlkavik anser att det är viktigt att det blir mer tydligt vilka det egentligen är som har allra svårast att få arbete.

– Vilken är den stora grupp som bankar på dörren hos NAV (Arbeids- og velferdsforvaltningen) och vill få hjälp att få ett arbete?

Det är inte människor med fysiska funktionsnedsättningar som är den stora utmaningen.

Øystein Spejlkavik anser att tiden är mogen att se på psykosocialt stöd på samma sätt som olika typer av hjälpmedel.

– Jag har problem med min rygg och har därför fått en specialstol. Någon annan har problem med socialt samspel, då får den personen en coach. Det är inte något märkvärdigt. Det är bara olika typer av stöd.

Fakta

Nordiska Handikappolitiska Rådets arbetsmarknadsnätverk arbetar i olika projekt och med nordiska konferenser och seminarier som lyfter fram goda modeller för att sänka trösklarna på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättningar.

Rådets arbetsmarknads- och utbildningsnätverk samarbetar bland annat i fråga om att finna goda modeller för övergången mellan skola/utbildning och arbetsliv.

Se mer info på www.nordiskahandikappolitiskaradet.org

FN-konventionen

FN-konventionen om människor med funktionsnedsättning

I artikel 27 Arbete och sysselsättning ställs krav på att erkänna att personer med funktionsnedsättning har rätt till arbete på samma villkor som andra. Det innebär bland annat att ge stöd för att de ska kunna hitta, få och behålla ett arbete, och även att kunna återgå till en anställning.

Spaning för bättre handikappolitik

Handisam, myndigheten för handikappolitisk samordning, har gjort en omvärldsanalys för de kommande fem-tio åren. Här pekas de samhällstrender ut som innebär störst utmaning för handikappolitiken.

– Genom att välja ut bara nio trender har vi gjort en prioritering. Det är det många som har nytta av, säger Handisams generaldirektör Carl Älfvåg.

Det finns så mycket att göra inom handikappolitiken att det kan vara handlingsförlamande, därför behövs analys och diskussion om vad som ska prioriteras, anser Carl Älfvåg, generaldirektör på Handisam.

Spanarna är ett populärt svenskt radioprogram där kända profiler, halvt på allvar halvt på skoj, försöker räkna ut vilka trender som ligger i tiden. På Handisam har man också använt sig av spanarna, fast i ett helt seriöst syfte. En arbetsgrupp på Handisam tog fram ett utkast på där de ringade in de viktigaste omvärldstrenderna enligt Michael Porters modell¹. Därefter bildades en grupp av spanare som introducerades i omvärldsanalys och höll egna möten där trender,

belägg för trender, konsekvenser och utmaningar diskuterades.

– Det har varit mycket kontakter med handikappörelsen under det här arbetet, säger Carl Älfvåg.

I slutet av 2009 var arbetet klart och nu har omvärldsanalysen börjat användas. Carl Älfvåg berättar att han senast använde den när han träffade företrädare för HSO Skåne, som är ett samarbetsorgan för handikappföreningar i Skåne.

– Det här är en väldigt bra

1. Gent L och Laurent Omvärldsanalys i praktiken (2008)

grund för en diskussion för vilka frågor man ska arbeta med, säger Carl Älfvåg.

Det gäller också för alla som på olika myndigheter arbetar med handikappolitik.

– Det finns så mycket att arbeta med så det är lätt att bli handlingsförlamad, säger Carl Älfvåg.

Han ser inte omvärldsanalysen som en absolut sanning utan mer som en utgångspunkt för en diskussion om hur man ska prioritera.

– Analysen används, den leder till diskussioner precis som syftet var. Jag vet att man i de övriga nordiska länder gärna skulle ha något liknande, säger Carl Älfvåg.

De nio trenderåden som pekats ut är: Ökade internationella krav, ökad konkurrens om offentliga resurser, ökad IT-användning i vardagen, fler och nya digitala arenor för möten och kommunikation, större andel äldre, ökat resande, mer flexibel arbetsmarknad, ökad privatisering och ökad differentiering i skolan.

Här följer de nio trenderådena och några av utmaningarna:

Ökade internationella krav

Se till att tillgänglighet och rättigheter för personer med funktionsnedsättning inkluderas i de direktiv som tas fram på EU-nivå

Ökad konkurrens om offentliga resurser

Hitta kreativa och effektiva lösningar för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning, främst i arbetslivet

Ökad IT-användning i vardagen

Utforma tekniska lösningar så att de passar alla; här är standardisering ett viktigt verktyg

Fler och nya digitala arenor för möten och kommunikation

Utforma sociala medier som passar alla genom exempelvis standardisering

Fakta

Nordiska Handikappolitiska Rådets sjätte nätverk arbetar med FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och svenska Handisams modell för omvärldsanalys som underlag för handikappolitiska prioriteringar. I nätverket ingår nationella ministerier eller myndigheter som har handikappolitiskt koordineringsansvar. Handisams generaldirektör Carl Älfvåg ingår i nätverket.

Större andel äldre

Uppmärksamma särskilt om äldre kvinnor kan ha specifika problem när det gäller tillgänglighet

Ökat resande

Få till en god samordning mellan färdmedel och huvudmän så att hela resan fungerar för personer med funktionsnedsättning

Mer flexibel arbetsmarknad

Uppmärksamma alla delar av utbildningsväsendet på att de måste arbeta för att personer med funktionsnedsättning ska få rätt kompetens för att komma ut i arbete

Ökad privatisering

Skapa förutsättningar, i form av lagar, föreskrifter, upphandlingar och dylikt, för att samma krav ställs på alla aktörer oavsett driftsform

Ökad differentiering av skolan

Arbeta för att elever med funktionsnedsättning ges likvärdiga förutsättningar i skolan så att de har samma möjligheter till gymnasieskolan, högskolestudier och arbetsmarknaden

Politikk

Handicaprådene i Danmark

– en succes

En undersøgelse fra Socialministeriet, offentliggjort i 2009, viste, at handicaprådene har stor indflydelse på og betydning for lokalpolitikken. Rødovre er en af de kommuner, hvor man er mest tilfredse. En vigtig forklaring er handicaporganisationernes store indflydelse.

Fra 2006 har det været lovpligtigt for alle kommuner i Danmark at have et handicapråd. Kommunalbestyrelsen har pligt til at høre handicaprådet angående alle initiativer på sektorområder, som har relevans for mennesker med handicap. Handicaprådene har til opgave at rådgive kommunalbestyrelsen i handicappolitiske spørgsmål og at formidle synspunkter mellem borgere og kommunalbestyrelsen. Rådene består af et ligeligt antal repræsentanter for handicaporganisationerne og kommunalbestyrelsen.

I Rødovre Kommune har man haft handicapråd helt siden 2003, hvor det var en frivillig ordning, og det er en af de kommuner, hvor rådets samarbejde med kommunalbestyrelsen fungerer allerbedst. Nordens Velfærdscenter har talt med to af handicaprådets medlemmer for at prøve at indkredse, hvorfor samarbejdet i Rødovre fungerer så godt.

Britt Jensen er formand for social- og sundhedsudvalget. Hun har siddet i kommunalbestyrelsen i en længere årrække og var en af initiativtagerne til handicaprådets etablering i 2003. Hun har siddet i rådet lige siden, ganske ligesom Torben Bjørn Andersen. Han er repræsentant for handicaporganisationerne. Han er valgt af Muskelvindfonden.

Rådet holder møder, hvor man

drøfter og tager stilling til aktuelle sager og problemstillinger. Helt tilbage fra dengang, det var frivilligt at have et råd, mente man i Rødovre, at et råd sammensat af forvaltningschefer ikke var velegnet til at kontrollere de samme forvaltningscheferes arbejde, så man har et forretningsudvalg i rådet, og alle medlemmer af dette er medlemmer af danske handicapforeninger.

Britt Jensen: Man er faktisk begyndt at gøre tilsvarende tiltag i andre lokale kommuner netop efter at have ladet sig inspirere af Rødovre.

Torben Bjørn Andersen: Det er rigtigt, men indtil videre forvalter Rødovre handicaprådet (endnu) bedre, end de gør mange andre steder. De andre kommuner har oftest ikke forretningsudvalg. Der er det ofte politikerne som styrer udvalgene, og derved har de lettere ved at kontrollere repræsentanterne for handicaporganisationerne.

Britt Jensen: Det er vigtigt at have et råd, hvor man ikke kaster diverse papirer, opgaver og regler mod hinanden. Rådet handler om samarbejde. For at være effektivt må rådet også være handlingsdygtigt. De kræver, at de handicappede selv tager kontrollen. Forretningsudvalget, kombineret med, at der kun sidder en decideret politiker og en række

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheden

4 Politikk

5 Fra brugere

6 Fra forskning

7 International udblick

8 Tips

9 Sammendrag Summary

Britt Jensen

store temaer for os, og der kan af forskellige årsager være udfordringer her. Rådhuset i Rødovre er tegnet af Arne Jacobsen og fredet på alle leder og kanter. Der må ikke flyttes en skrue, uden vi skriftligt ansøger kulturarvsstyrelsen. Senest har vi fået selvbetjening på liften, der leder ind i bygningen. Det er stort fremskridt, at man selv kan køre ind på rådhuset i stedet for at være afhængig af andre.

Hvordan opleves FN-konventionens effekt i praksis?

Torben Bjørn Andersen: Ikke voldsomt endnu. Vi har hidtil arbejdet ud fra standardreglerne for tilgængelighed, også kendt som DS 3028, og de er meget dækkende. Dette regelsæt er implementeret de fleste steder, men konventionen går et skridt videre og er altså ikke implementeret endnu. Det er godt, at konventionen stiller os endnu bedre i forhold til fuld deltagelse i samfundet, men vi havde også fine regler før, så derfor har vi ikke oplevet den store forskel – endnu. Jeg regner med, at konventionen implementeres i løbet af de næste 4–5 år.

Britt Jensen: I forbindelse med udarbejdelsen af den nuværende handicappolitik i Rødovre har vi også taget hensyn til den og lavet målsætninger ud fra den, allerede inden ratificeringen, fordi vi regnede med, at den ville blive ratificeret. Som med alle andre ting tager den fulde implementering tid, men et dokument som konventionen medfører, at det bliver sværere at slippe udenom for de, der måtte forsøge.

Om handicapråd i Danmark

www.kommunalehandicapradaad.dk
www.handicapradaad.dk

Fakta

Handicaprådet rådgiver kommunalbestyrelsen i handicap-politiske spørgsmål og høres over alle lokalpolitiske initiativer, som har betydning for mennesker med handicap. Handicaprådet kan tage spørgsmål af mere generel karakter op til drøftelse og komme med forslag til såvel politiske som administrative initiativer.

Et handicapråd har ikke beslutningsmandat, men fungerer som et rådgivende organ for kommunalbestyrelsen. I hvert handicapråd sidder 3–7 medlemmer fra handicaporganisationerne i kommunen udpeget efter indstilling fra Danske Handicaporganisationer. Kommunalbestyrelsen udpeger et tilsvarende antal medlemmer.

En undersøgelse fra Socialministeriet, offentliggjort i 2009, viste, at 80 % af de adspurgte rådsmedlemmer vurderede, at handicaprådene får relevante initiativer i høring, og at politikere og forvaltning efterfølgende følger rådets høringssvar. Handicaprådene vurderes som en stor succes, der både styrker dialogen mellem kommunalbestyrelsen, kommunens forvaltninger og de lokale handicaporganisationer og øger mennesker med handicaps indflydelse på lokalpolitiske beslutninger.

Nordiskt tryck påverkar nationell politik

Karen J Klint, ordförande i Nordiska Handikappolitiska Rådet, vill att de nordiska politikerna ska stödja varandra i laddade politiska frågor, som välfärdsteknik. Hur ska man göra så att tekniken används för individens bästa, inte bara för att spara pengar?

Vi träffas bokstavligen i maktens vindlande korridorer. Karen J Klint visar vägen till sitt rum i en av flyglarna på slottet Christiansborg i Köpenhamn. Hon är folketingsledamot för socialdemokraterna och det här är hennes arbetsplats. En av sakerna hon driver politiskt är att vem som helst ska kunna jobba här, oavsett funktionsförmåga. Så är det inte idag.

– Det finns inte någon teleslinga i flera sammanträdesrum. För den som har rullstol går det att komma in i Folketingssalen, men inte att använda talarstolen. Det har sagts att det ordnas den dagen någon blir invald som behöver det, säger Karen J Klint och ler snett.

På vägen mot Karen J Klints rum pekar hon i alla fall på en trapplift, och säger att det ändå finns vissa anpassningar. Nyligen vann hon själv också en liten seger.

– Det ska köpas in lägenheter för övernattning för folketingsledamöter. Jag har fått igenom att åtminstone en lägenhet ska vara inrättad så att man kan bo där oavsett funktionsnedsättning.

Karen J Klint säger att samarbetet i Nordiska Handikappolitiska Rådet har varit ett stöd för henne.

– Det gjordes en undersökning på nordisk nivå av möjligheterna att arbeta partipolitiskt. Partierna fick svara på om man använde mötessalar som alla kan ta sig till, om det går att få tag på tecken-språkstolk med mera. Det här har gett uppmärksamhet och gjort det lättare att driva frågorna också här i folketinget.

Fakta

Nordiska Handikappolitiska Rådet arbetar policyskapande och rådgivande. Rådet ska sätta viktiga handikappolitiska frågor på den nordiska och nationella politiska agendan. Rådet ska också fungera som stöd och kunskapskälla för Nordiska ministerrådets olika sektorer i arbetet med att inlemma handikapperspektiv i verksamhetens strategier och framtidsplaner. I rådet sitter parlamentariker och företrädare för handikapprörelsen från hela Norden.

Matande robot

Vi är nu framme på Karen J Klints rum. Hon har dukat upp med te, kakor och en skål med godis. Vi kan båda ta för oss av det vi blir sugna på, men så är det inte för alla. Karen J Klint berättar om en rörelsehindrad man som önskar sig en matande robot.

– Då skulle han kunna äta när han vill utan att vara beroende av andra, så det är ju en rimlig önskan. Men å andra sidan kan jag ju se faran med robotar som matar

människor på äldreboenden, istället för att de ska få mänsklig kontakt. Det sparar pengar men människorna blir mer ensamma.

Matande robotar ser Karen J Klint som bra exempel på dilemmat kring välfärdsteknologi, tekniska hjälpmedel för personer med sjukdomar och funktionsnedsättningar. Hon anser att det är en fråga som det skulle passa bra att driva tillsammans i de nordiska länderna.

– Man skulle kunna ta ett gemensamt beslut i de nordiska länderna att välfärdsteknologi måste utgå ifrån individernas behov, inte från ekonomin. Det är bra om vi kan driva sådana här laddade frågor på nordisk nivå. Jag tror att det behövs för att rådet ska överleva.

Karen Klint tänker sig också att länderna tillsammans kan se över vilken forskning som behövs när det gäller välfärdsteknologi och dela upp forskningsområdena.

– Vi behöver inte alltid uppfinna alltting på egen hand. Jag var själv på Island och fick se benproteserna som de gör för att man ska kunna springa, inte bara gå. Det har jag förmedlat vidare i Danmark.

Händer för lite

Dagarna på Christiansborg har hunnit bli många för Karen Klint. Hon har suttit i Folketinget sedan 1998, men hon har också ett långt arbetsliv bakom sig före politiken. Hon är utbildad socialpedagog och har arbetat med personer med intellektuella, sociala och psykiska funktionsnedsättningar. Det senaste jobbet var som chef för Sønderparken Hornsyld, ett center för socialpsykiatri på Jylland.

Många frågor som engagerade henne i arbetet driver hon nu som politiker. Hon tycker att villkoren för personer med funktionsnedsättning på många sätt har förbättrats.

– Det går framåt, men det går för långsamt. Frågan är om inte handikapprörelsen är för tålmodig. Men man kan inte säga att de gör något fel, ansvaret ligger på oss politiker.

En fråga som engagerar henne just nu är att Ankestyrelsen i allt större utsträckning behandlar överklaganden från kommuner. Det handlar om att kommuner inte vill ge kommuninvånare med funktionsnedsättning olika typer av stöd, som de har fått rätt till i lägre beslutsinstanser. Ankestyrelsen är den högsta rättsliga instansen på välfärdsområdet. Den prövar principiellt intressanta fall.

– Ankestyrelsens huvuduppgift är att se till att medborgarna blir behandlade på ett rättssäkert sätt. Men nu blir det alltmer att Ankestyrelsen tar kommunernas perspektiv. Det skulle vara intressant att se hur utvecklingen är i övriga Norden. Det här kanske är en fråga att driva gemensamt, säger Karen J Klint.

Mer systematik

Hon tror att det politiska arbetet kan bli mer systematiskt.

– I Rådet skulle vi kunna använda oss mer av de kunskapscentra som finns i de olika länderna. När vi ska dryfta psykiatri exempelvis så bör vi inför mötet ha haft kontakt med de psykiatriska kunskapscentrerna. Jag tycker också att vi ska ha mer direktkontakt med de centrala handikappråden.

Karen J Klint säger att det i rådet finns en stor politisk enighet. Det som kan utvecklas är hur man ska nå sina politiska mål.

– Nu händer det att vi hetsar upp oss över en fråga utan att vi alltid jobbar så genomtänkt. Det kan vi förbättra, säger Karen J Klint.

När vi samarbetar i Norden får frågorna mer tryck än när de bara drivs nationellt, menar Karen J Klint.

Et paradigmeskifte

FN-konvensjonen om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne innebærer at vi flytter utfordringene som mennesker med funksjonsnedsettelse har, fra å være et personlig helse- og sosialproblem til et spørsmål om krenkelse av menneskerettigheter.

– Fysisk tilgjengelighet er en ting, minst like viktig er tilgjengelighet til informasjon, kommunikasjon og elektroniske tjenester. For å kunne delta på likeverdig vis og bruke sine demokratiske rettigheter, er dette helt grunnleggende, sier Karin Andersen stortingsrepresentant for SV og nestleder i Arbeids- og sosialkomiteen.

– Det er en utrolig viktig konvensjon. Den representerer en ny retning og en ny logikk i tenkningen, en helt annen inngang som grunnlag for likestillings- og antidiskrimineringspolitikk, sier Karin Andersen. Hun er stortingsrepresentant for SV og nestleder i Arbeids- og sosialkomiteen.

Konvensjonen som ble vedtatt av FNs generalforsamling i 2006, er signert av Norge — men er foreløpig ikke ratifisert. Noen land var veldig raskt ute med å ratifisere FN-konvensjonen, da blir konvensjonen en intensjonserklæring som man på sikt skal jobbe for å realisere. Generelt må FN-konvensjoner være ratifisert av et bestemt antall land for å tre i kraft, derfor er noen land veldig raskt ute med å gjøre det.

Lovverket på plass først

– I Norge vil vi ha et lovverk som er i tråd med konvensjonen på plass først. I 2009 trådte loven om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne i kraft. Den skal bidra til nedbygging av samfunnsskapte funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes. Nylig kom vergemålsloven på plass (se ramme side 70) og nå jobber vi med loven om rett til varer og tjenester.

Andersen peker på USA, hvor en antidiskrimineringslov har eksistert i mange år og hvor rett til varer og tjenester er på plass. Butikkene skal være tilgjengelig for at også personer som ikke ser, skal kunne finne fram til varene. Selv om vareinformasjonen er merket med punktskrift, vil ikke en blind kunne huske hvor alle varene er og derfor er butikken forpliktet til å bistå den synshemmede med å finne fram. Universell utforming er altså ikke

nok for å oppnå likestilling. Er det umulig å komme inn i butikken for en bevegelseshemmet, må ansatte ta varene med ut. Så langt Andersen vet, fungerer dette i USA.

Mye å strekke seg etter

At lovverket er på plass er én sak, det strukturelle rundt lovverket må også utredes og forskrifter må skrives. Hvem skal for eksempel håndheve loven og hvilke konsekvenser skal det få å bryte den? I Norge er det likestillings- og antidiskrimineringsombudet som tar imot klager på antidiskrimineringsloven og håndhever det nye lovverket. På nettsiden deres kan man følge med på hva det klages mest på og det gir et bilde av situasjonen i dag.

– Mye arbeid er lagt ned i norske kommuner i universelle løsninger, men ikke på langt nær nok – vi har mye å strekke oss etter, mener Andersen.

– Fysisk tilgjengelighet er en ting, minst like viktig er tilgjengelighet til informasjon, kommunikasjon og elektroniske tjenester. For å kunne delta på likeverdig vis og bruke sine demokratiske rettigheter, er dette helt grunnleggende. Tilgjengelig informasjon er en stor utfordring i dag, for eksempel finnes lite informasjon på lyd, blindeskrift og som lettest informasjon – hele spekteret må til for at alle skal få likeverdig informasjon.

Apartheid på norsk over og ut

– I Oslo er 90 prosent av alle utesteder stengt for folk som bruker rullestol. Jeg fatter ikke at vi kan finne oss i det. Hadde kvinner eller folk med annen etnisitet enn norsk blitt stengt ute på denne måten, ville det blitt en

folkereisning. Alle skal ha rett til å delta på alle områder, sier vi, bare det ikke dreier seg om fysisk tilgjengelighet. Det er en utbredt holdning i samfunnet at folk med funksjonsnedsettelse ikke kan forlange å kunne komme fram over alt, og jekke ned forventningene. Denne holdning har vist seg å være tung å bekjempe. Vi har vent oss til at det er sånn. Derfor må politikken handle om ikke-diskriminering og likestilling. Antidiskrimineringsloven betyr at apartheid på norsk er over og ut. Selv om vi ikke bevisst diskriminerer folk med funksjonsnedsettelse, har det fungert sånn i praksis. Store deler av samfunnet er stengt, du blir ikke bortvist av politiet, men du kommer ikke inn døra eller opp trappa!

Andersen mener vi må slutte å tro at folk med funksjonsnedsettelse ikke kan tenke selv, ikke kan lære noe, ikke arbeide og ikke bestemme over eget liv.

Vergemålsloven

Loven gjelder personer under vergemål og deres adgang til selv å foreta rettslige handlinger eller råde over sine midler. Loven gjelder også verger for personer under vergemål og vergens kompetanse til å foreta rettslige handlinger eller råde over midler på vegne av personen han eller hun er verge for. For verger for mindreårige gjelder loven likevel bare i den utstrekning kompetansen ikke omfattes av foreldreansvaret etter barneloven.

– Alle mennesker er berettiget til å kunne bruke samfunnet på samme vilkår, det må være utgangspunktet.

Koster penger

At vi godtar fysisk utilgjengelighet handler selvsagt mye om at tilgjengelighet koster penger, så store penger at tilgjengeligheten ikke skjer i en håndvending. Andersen nevner jernbanen som et eksempel:

– Vi kan kjøpe inn tilgjengelige togvogner, men hva hjelper det når perrongene ikke passer? Vi har innført en EU-standard om at alle perronger skal ha en bestemt høyde. Det tar tid før perrongene på alle stasjonene i landet er bygget om til denne standarden. Inntil det er gjort, er det usikkert om du som rullestolbruker faktisk kommer av toget, selv om vognen du sitter i passer utmerket. Hvem vil ta toget på de premissene?

Det er sannsynligvis derfor vi ser så få rullestolbrukere på toget og ellers i samfunnet også. De er henvist til å bevege seg på noen få arenaer i samfunnet.

– Det er forresten et velbrukt argument når kommuner søker om dispensasjon fra plan- og bygningsloven og ønsker å fravike kravet om tilgjengelighet for alle. «Vi har ingen med funksjonsnedsettelse hos oss», hevdes det. Jeg mener det må strammes kraftig inn på å gi dispensasjon. Kommunene må bli mer restriktive. Det handler om å håndheve en grunnleggende verdi, sier Karin Andersen.

Nettsteder

www.lovdata.no

www.fn.no

www.regjeringen.no

Fra brugere

Mogens Wiederholt – nu handlar kampen om resurser och kunskap

I 15 år var Mogens Wiederholt ledare för Center för likabehandling av Handikappade.

Det är framför allt personer med psykiska funktionsnedsättningar som kan möta negativa fördomar, för övriga handlar kampen mer om att få del av resurser, menar Mogens Wiederholt.

En plats för dialog mellan handikapprörelse och beslutsfattare i Danmark.

– Centret är en sten i skon för myndigheterna, men en sten som man inte vill vara utan.

Det är en ren slump att Mogens Wiederholt jobbar med handikappfrågor.

När han blev inkallad att göra värnplikt valde han samhällstjänst och fick jobba med hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. Så småningom ledde det vidare till det förtroendefulla uppdraget att leda Center för likabehandling av Handikappade. Där jobbade han i 15 år innan han ifjol blev direktör för Spastikerförbundet.

Känd tjänsteman

Mogens Wiederholt är en mycket känd person inom handikapprörelsen, men är noga med att påpeka att han inte är den som styr politiken. Under de 15 åren på centret var han en anställd tjänsteman som jobbade på styrelsens uppdrag. Centret lyder under inrikes- och socialministeriet men kan agera självständigt. Det är styrelsen som bestämmer. Den består av höga regeringstjänstemän och företrädare för handikapprörelsen. Mogens Wiederholt säger att styrelsen verkligen arbetar konstruktivt.

– I styrelsen lämnar man sina vanliga roller och ska bara verka för det som är centrets mål – att åstadkomma likabehandling. Den som i vanliga fall företräder synskadade eller rörelsehindrade måste släppa den rollen, och tjänstemännen är inte där som företrädare för regeringen utan ska bidra med sin

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra brugere
6	Fra forskning
7	International udblick
8	Tips
9	Sammendrag Summary

kompetens. Det som enskilda säger på mötena stannar där.

En viktig uppgift för centret är att undersöka, dokumentera och analysera situationen på områden där det finns risk att människor med funktionsnedsättning inte blir likabehandlade.

– Det handlar inte bara om att visa på problem utan också om att komma med förslag till lösningar, säger Mogens Wiederholt.

Centret har inneburit att politiker och myndigheter har fått ta emot kritik, men också att de har fått stöd för att göra någonting åt det. Det är därför som man trots allt vill ha centret, även om det kan kännas som en irriterande sten i skon ibland, menar Mogens Wiederholt.

Utöver sitt synliga uppdrag har centret också ett stort informellt inflytande.

– Det handlar om timing. I och med våra kontakter i departementen vet vi vad som är på gång. Det gör att vi kan komma med underlag till politikerna precis när en fråga är aktuell. Om vi exempelvis vet att det ska bli en skolreform, så tar vi fram material om särskolan så att det kommer med i skolreformen.

Positiv attitydförändring

Mogens Wiederholt ser med glädje tillbaka på de 15 åren på centret.

– Under den här tiden har det varit en positiv utveckling, och centret har varit en del i det. Det har skett en attitydförändring. En del av kampen handlar ju om att funktionshindrade ska bli accepterade, att man har ett berättigande, det har man till stor del uppnått. Nu handlar kampen om att öka kunskaperna om förutsättningarna för personer med funktionshinder och att få resurser.

I sitt nya arbete på Spastikerföreningen driver Mogens Wiederholt på för att kommunerna ska bli medvetna om villkoren för personer med CP-skador.

– Många av våra medlemmar har kognitiva problem men får inte det stöd som de behöver. Det handlar om bristande kunskap och att kommunerna är ekonomiskt pressade.

Bland Spastikerföreningens medlemmar finns människor som inte kan ta sig ur sängen, men också de som arbetar som läkare och jurister.

– Det är de resursstarka som måste ta strid också för de andra, så har det alltid varit men det har blivit ännu tydligare på senare år. Handikapprörelsen har professionaliserats för att kunna hävda sina intressen. Det är många andra som också slåss om samhällets resurser. Om vi ska vara jämbördiga med politiker och tjänsteman så måste vi själva hålla en hög standard, säger Mogens Wiederholt.

Han tycker att handikapporganisationerna i Danmark har lyckats bra med att inte konkurrera ut varandra, man tar gemensam strid när det behövs.

– Vi har en paraplyorganisation (Danske Handicaporganisationer) som ser till att föra fram de frågor som berör alla organisationer. De agerar professionellt.

Det psykiska svårast

Personer med psykiska funktionsnedsättningar har svårast att göra sig hörda. Det är också de som möter mest negativa attityder. En del av problemet är att de saknar starka organisationer. Få vill organisera sig.

– Om man har amputerat benet så är ju det ett faktum, benet kommer inte tillbaka. Men den som är psykiskt sjuk kan få behandling och då är den inte sjuk längre. Då vill man inte tillhöra handikapprörelsen.

I och med att Danmark har ratificerat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning så måste man också ha ett organ som övervakar att konventionen fylls. Det förs diskussioner om hur detta ska göras och även hur det kan påverka Center for Likabehandling.

– Välvilja kan vara förlamande

– Välvilja kan vara förlamande. Det skulle inte skada om det fanns konflikter kring handikapppolitiken.

Det säger Ingrid Burman, ordförande i paraplyorganisationen Handikappförbunden och tidigare ordförande i riksdagens socialutskott i Sverige.

Ingrid Burman har bytt arbetsadress, från det anrika riksdagshuset vid Gamla Stan till förorten Sundbyberg, norr om Stockholm. Efter att ha arbetat som Vänsterpartiets riksdagsledamot i över tio år är hon numera ordförande i Handikappförbunden. Nu är en av hennes viktigaste uppgifter att få politiker att intressera sig för handikappfrågor. Det är inte lätt.

– Frågorna är inte alls på agendan. Ett tydligt exempel är den extremt höga arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättning. Den märks inte alls i debatten, det talas bara om ungdomar och invandrare.

Ingrid Burman menar att det politiska ointresset beror på att partiernas handikapppolitik inte skiljer sig åt. Det finns inte någon konflikt mellan partierna och då har ingen något att tjäna på att debattera. Ingrid Burman säger att när politiker möter företrädare för handikapprörelsen så är det idel välvilja, men sedan händer inte så mycket.

– Den där välviljan kan vara förödande.

Var hon då själv bättre under sin tid som politiker? Tydligt är i alla fall att engagemanget fanns där. I riksdagens databas går det att söka bland handlingar från riksdagens socialutskott där hon var ordförande 1998 till 2006 och bland inlämnade motioner. Hon

har bland annat motionerat om rehabilitering, prioriteringar i vården och åtgärder för att hindra våld mot kvinnor med funktionshinder. Ett av de allra viktigaste besluten under hennes politiska tid gällde den nationella handlingsplanen, från Patient till medborgare. Den antogs för tio år sedan. Ingrid Burman önskar att hon och övriga politiker hade agerat annorlunda.

– Det var ett gigantiskt misstag att vi inte satte upp några delmål. Jag tror att vi politiker hade en övertro på att planen skulle uppfyllas eftersom vi hade en gemensam vilja, säger Ingrid Burman.

Behövs delmål

Hon minns inte heller att handikapprörelsen tryckte på för delmål.

– Jag tror att de också var så glada över att det hade blivit ett perspektivskifte, så de tyckte väl inte heller att det behövdes någonting mer.

Det är i år, 2010, som målen ska vara uppnådda enligt handlingsplanen.

– Målen är fortfarande bra, men det är tråkigt att vi inte har hunnit längre.

Mycket av det som nämns i planen är sådant som Sverige nu har förbundit sig att leva upp till, i och med att man har ratificerat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

– Nu koncentrerar vi oss väldigt mycket på FN-konventionen. Vi driver ett projekt som handlar just om det, Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter.

Talet 50 syftar på antalet artiklar i konventionen och projektet ska

FN-konventionen

I inledningen till FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning står det att de som förbundit sig att följa konventionen anser att personer med funktionsnedsättning bör ha möjlighet att aktivt medverka i beslutsfattande om riktlinjer och program, däribland sådana beslut som direkt berör dem.

bland annat att stödja lokal handikapprörelse. Det är många av artiklarna i konventionen som hänger på att kommuner och landsting tar sitt ansvar.

I FN-konventionen står att de som företräder personer med funktionsnedsättning ska involveras i frågor som handlar om att förverkliga konventionen. Ingrid Burman berättar att brukarmedverkan var en hjärtefråga för henne som politiker. Nu anser hon att det pågår en smygande avdemokratisering. Handikapprörelsen får sänkta statsbidrag och mindre inflytande.

– Allt var inte perfekt tidigare, men nu går det bakåt.

Ingrid Burman nämner som exempel att man inte har fått sitta med i ett nyinrättat rehabiliteringsråd och det finns ett förslag att ersättare i handikappdelegationen bara får närvara om ordinarie inte är där.

– Jag tror inte att det här är någon medveten politik. Det handlar nog om att man tänker att det ska blir mer effektivt och rationellt.

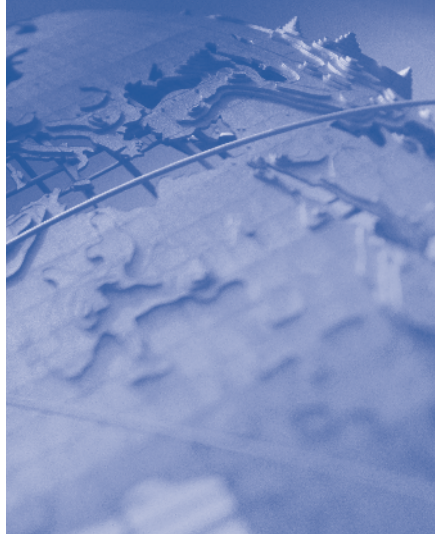
Använda media mer

Oavsett orsak anser Ingrid Burman att handikapprörelsen nu måste lägga större kraft på att nå ut med sina frågor på annat sätt, inte minst via media.

Ofta när människor med funktionsnedsättning medverkar i media är de upprörda över någon enskild fråga, ett tåg som inte går att åka med eller ett indraget bidrag. Det är sällan det handlar om intressepolitik.

– Men det beror inte på att vi saknar konstruktiva förslag. Det handlar om vad som är mest intressant för media, säger Ingrid Burman.

Det senaste året har dessutom konkurrensen om uppmärksamheten ökat. Ett nytt samarbetsor-

gan har bildats under namnet Lika Unika. Där ingår fem förbund, bland annat organisationer för synskadade, hörselskadade och rörelsehindrade barn- och ungdomar. I ett pressmeddelande från Lika Unika står det att frågor om funktionshinder inte längre handlar enbart om välfärd utan om mänskliga och medborgerliga rättigheter. Därför måste man också tillsammans hitta nya grepp för påverkan på samhället och nya sätt att agera. Ingrid Burman kan instämma i det och hoppas och tror att det ska gå bra att samarbeta.

– Det finns inte någon motsättning inom handikapprörelsen. Tvärtom finns en stor samsyn, det som skiljer är vilken vikt man lägger vid olika frågor.

Finns gemensamma frågor

Ingrid Burman har som ny ordförande för Handikappförbunden ett stort ansvar. Det handlar både om att samarbeta utåt och att vara enade inåt om vilka frågor man ska driva gemensamt. Det är stor spridning på de 39 organisationer som ingår i Handikappförbunden. Frågan är om exempelvis en njursjuk har något gemensamt med en person som är rullstolsburen.

– Ja, det gemensamma är hindren för tillgänglighet och full delaktighet. För den som är njursjuk kan det innebära att man är tvungen att vistas i sin kommun för att få dialys och för den som sitter i rullstol att man inte kan ta sig fram.

Ingrid Burman har själv reumatism. För henne innebär full delaktighet att hon inte ska hindras från att arbeta heltid även när det kommer skov då hon mår dåligt.

– I och med att jag kan styra min arbetstid och ändra på möten så kan jag arbeta full tid. Om jag hade jobbat någon annanstans kanske jag hade blivit tvungen att

sjukskriva mig. Det är ett exempel på att det inte handlar om individen utan om omgivningens förmåga till anpassning.

Fakta

Handlingsplan för handikappolitiken «Från patient till medborgare» antogs år 2000 och sträcker sig fram till år 2010 och involverar alla samhällsområden.

De nationella målen för handikappolitiken är:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,
- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet,
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.

Enligt handlingsplanen ska det handikappolitiska arbetet särskilt inriktas på

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder (högsta prioritet är enkelt avhjälpta hinder, tillgänglig lokaltrafik och tillgänglig statsförvaltning)
- att förebygga och bekämpa diskriminering mot personer med funktionshinder,
- att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande. (källa: regeringen)

Fra forskning

FORSKNING OM FUNKSJONSHEMNING

Fra medisin til levekår

I løpet av de siste tiårene har det vokst fram en samfunnsvitenskapelig tradisjon som handler om å leve med funksjonshemning. Utviklingen må ses i lys av behovet for mer kunnskap om funksjonshemmedes livssituasjon og hvordan velferdsordningene virker.

– Som en refleks av dette har problemstillingene endret seg. Vi ser det også på begrepene, tidligere la vi vekt på selve funksjonshemningen og snakket om blinde, døve osv. Utviklingen av velferdsordningene har lagt grunnlaget for forståelsen og ambisjonen om å tilrettelegge blant annet bolig, utdanning og arbeid. Uførbegrepet ble for trangt, i dag snakker vi om mennesker med funksjonsnedsettelse. Dagens samfunnsvitenskapelige forskning er et barn av velferdsstaten, sier Jan Tøssebro, professor ved institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim.

Uretten må gjøres noe med!

På 1990-tallet ble det satt i gang et femårig forskningsprogram for å få fram kunnskap av politisk og praktisk betydning for funksjonshemmedes dagligliv, praktiske problemer, ulikhet, levekår og betingelser for deltakelse. Tidligere dominerte medisinske problemstillinger. Søkelyset var på årsaker, forekomst og behandling, og samfunnsvitenskapene spilte en beskjeden rolle. I dag er forskningen mindre opptatt av det spesielt helsemessige. Funksjonshemmedes organisasjoner har spilt en viktig rolle i nettopp å dreie forskningen fra medisin og over på levekår og

Dagsorden styres av andre ting enn forskningsresultater, men resultatene spiller inn når dagsorden er der, sier Jan Tøssebro.

ulikheter. Funksjonshemmedes fellesorganisasjon pekte tidlig på mangelen på forskning om levekår og etterlyste forskning knyttet til sentrale politiske mål som likestilling og deltakelse. Samfunnsforskningen som ble satt i gang på 1990-tallet, avdekket og dokumenterte sosiale problemer,

1 NVC anbefaler

2 Fakta

3 Fra virkeligheten

4 Politikk

5 Fra brukere

6 Fra forskning

7 International utblick

8 Tips

9 Sammendrag Summary

uakseptable forskjeller og at noen grupper ble hengende etter. Det ble en pekefinger til politikerne: Dette må gjøres noe med!

Tok sats

I 2000 kom utredningen «Fra bruker til borger» (NOU 2001:22) som påpekte at kunnskapsgrunnlaget i politikken for funksjonshemmede var for dårlig, og så forskningen som en bit i det som ble kalt mekanismer for å lukke gapet mellom mål og virkelighet. Poenget var å avdekke forhold og levekår som ikke er politisk akseptable, nettopp for å bidra til at noe skulle bli gjort. 50 millioner kroner til en femårig forskningsinnsats fra 2004 ble kanalisert gjennom Norges forskningsråd.

– Gjennom denne satsingen ble mye dokumentert og på flere områder enn før. Nye temaer ble reist, slik som estetikk og hjelpemidler. Forskningen undersøkte ordningene i Norge i forhold til andre land, lovverket ble satt under lupen og det resulterte i en bredere samfunnsdebatt. Dagsorden styres av andre ting enn forskningsresultater, men resultatene spiller inn når dagsorden er der.

Ikke nok å dokumentere

Mange studier hentet inspirasjon fra det som ble kalt opposisjonsforskning. Det er forskning som tar i bruk velferdsstatens utrykte idealer for å kritisere tingenes tilstand. Forskningen rettet blikket fra folk flest som har det bra, til de utsatte gruppene som ikke har det.

– Opposisjonsforskningen konfronterer samfunnet og politikerne med dets egne idealer og fokuserer på de svake og deres sosiale problemer. Det er like aktuelt i dag, vi må løfte fram sosiale forskjeller for å komme videre. Det er det som ligger bak utsagnet «myten om at vi har en

velferdsstat og et velferdssamfunn har vanskeliggjort realiseringen av velferdssamfunnet». Det å slå hull på myten er et viktig bidrag til videre utvikling. Det betyr at det ikke er nok å avdekke sosiale problemer og vanskeligheter, forskningen må komme bak mekanismene og bidra til å finne svarene på: Hva skjer, hvorfor, hva må gjøres.

Ikke misforstå, det ER bra å løfte fram problemene, men vi må gjenta og spørre hvorfor, se hva andre land gjør og se hva vi kan lære av dem. Det hjelper ikke med enda en studie som dokumenterer at det er langt mellom idealer og realiteter, sier Tøssebro.

En viktig forutsetning for å komme videre er å ha miljøer som kan drive forskning om funksjonshemming på mer stabil og permanent basis.

– Vi må bygge på det vi vet fra før, vi trenger kunnskapen vi allerede har for ikke å gå oss vill og finne opp kruttet på nytt. Stabilitet i finansieringen skaper forskningsmiljøer som gradvis bygger stein på stein og utvikler seg. Det gir et godt grunnlag for å utvikle ny kunnskap, og ikke minst få til internasjonalt samarbeid.

Hva skjer i arbeidslivet?

– I dag er nok den største utfordringen å finne ut hva som skjer i sysselsettingspolitikken og i arbeidslivet. Hvordan virker tiltakene for å få folk med funksjonsnedsettelse i arbeid? Evalueringene av tiltakene er positive, men i sum kommer ikke flere i arbeid. Når det gjelder anti-diskriminering, offentlige innkjøp, tilgjengelighet og likestilling har det så langt vært for tidlig å evaluere resultatene av det nye lovverket – men snart er det ikke for tidlig lenger.

Forskning om børn skal give bedre vilkår

6 Fra forskning

I Danmark følger man 5.000 børn i en stor langtidsundersøgelse. Dette giver mulighed for at sammenligne vilkårene mellem børn med og uden funktionsnedsættelser. Forskerne har blandt andet fundet ud af, at der er en overraskende stor del anbragte børn med funktionsnedsættelser.

TEKST: Magnus Gudnason, Louise Hertzberg
FOTO: Kablonk! RM

Det er takket være børneforløbsundersøgelsen, som er i gang i Danmark, at forskerne har kunnet vise, hvordan anbragte børn adskiller sig fra andre børn. Undersøgelsen skal også anvendes for at få viden om, hvorvidt børn med funktionsnedsættelser, som bor hjemme, har andre livsvilkår end andre børn.

I Danmark startede i 1995 børneforløbsundersøgelsen af børn født i det år. Man har fulgt disse 5.000 børn siden da. Takket være undersøgelsen, kan forskerne og samfundet få viden om, hvordan børn i det hele taget har det i

Danmark, men man kan også bruge undersøgelsen til at sammenligne situationen for specielle grupper.

Anbragte børn er en sådan gruppe. Alle anbragte børn født i 1995 er også blevet fulgt, og et studie er nu blevet præsenteret af danske forskere på SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (Rapporten hedder Anbragte børns sundhed og skolegang, Udviklingen efter anbringelsesreformen). Et af resultaterne af studiet er, at man kan se, hvor meget mere almindeligt det er, at disse børn har funktionsnedsættelser.

Data om børnene blev først indsamlet i år 2003, da børnene var syv år gamle og senest i 2007, da børnene var elleve år gamle. I undersøgelsen i 2007 indgik også information fra andre kilder. Børnene selv måtte svare på spørgsmål, det samme måtte den ansvarlige hos den sociale myndighed (sagsbehandleren) og anbringelsesstederne.

Blandt anbragte børn er det meget mere almindeligt, at man har en diagnose, eller en konstateret kronisk lidelse. Det drejer sig om 30 procent, mens samme andel blandt de ikke-anbragte 11-årige børn var betydeligt lavere, nemlig 7 pct. Samtidigt viste det sig, at hvor flertallet (69 pct.) af ikke-anbragte 'diagnosebørn' kun havde én diagnose, havde omtrent halvdelen (47–51 pct.) af de tilsvarende anbragte børn, både som 7-årige og 11-årige, mere end én diagnose, hvilket samtidig også gjaldt for udsatte børn. Børn, som var anbragt uden for hjemmet, var med andre ord ikke alene hyppigere ramt af langvarige sygdomme og handicap, problemtyngden var også større.

Hvad kan man bruge denne information til? Forskerne har anvendt resultatet til at lave en opdeling af anbragte børn, hvor man tager hensyn til om barnet har funktionsnedsættelser. Forskerne har ikke dokumentation for at sige, om børnene får den støtte som de behøver, men de fandt ud af, at sagsbehandlerens billede af børnenes behov ikke stemte overens med deres egne analyser og heller ikke med anbringelsesstedernes besvarelser. Det har givet anledning til at rejse spørgsmål om, hvorvidt sagsbehandlerne har et tilstrækkeligt indgående kendskab til barnets situation, og om der er den fornødne dialog mellem anbringelsessteder og sagsbehandlere og

for den sags skyld også andre hjælpeinstanser (fx skole og PPR) omkring disse børn, hvoraf mange så tydeligt er problembelastede. Forskerne har anvendt resultatet til at lave en skabelon for opdeling af anbragte børn, hvor man tager hensyn til, at børnene har funktionsnedsættelser.

Forskerne skriver, at der er behov for større opmærksomhed på børnenes funktionsnedsættelser.

Ud fra det kendskab, vi har til feltet om anbragte børn og unge, er indtrykket, at anbragte børn ofte er indskrevet i en 'social' optik. Der synes at eksistere en 'mental' skillelinje, hvor man sonderer mellem på den ene side de børn, der modtager foranstaltninger af sociale årsager og på den anden side dem, der modtager støtte på grund af nedsat funktionsevne. Denne undersøgelse tyder på, at billedet er mere mikset, og det rejser videre spørgsmålet, om der hidtil har været tilstrækkelig opmærksomhed på, at en ganske stor del af de anbragte børn synes at have vanskelige forudsætninger for at kunne klare sig, netop fordi deres funktionsevne er nedsat.

De kundskaber, som er fremgået af undersøgelsen, er allerede taget i brug, fortæller Steen Bengtsson, seniorforsker på SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Organisationer for børn

– Forældreforeninger for børn med funktionsnedsættelser anså, at der skulle være forskellige regelsæt for børn som er anbragt på grund af sociale problemer og børn med funktionsnedsættelser, vi fandt ud af, at det ikke var muligt. Det går ikke at skille grupperne ad, i mange tilfælde findes der elementer af begge dele.

Forskerne mener, at deres resultater viser, at der er behov for større kundskaber om forholdet mellem handicap og anbringelse.

Forskerne skriver:

Forholder det sig sådan, at børn med handicap har større risiko for at være udsat for vanrøgt og mishandling? Er handicap en følge af vanrøgt? Indebærer forekomsten af handicap hos børn, at tærsklen for pleje og omsorg bliver lavere?

Forskerne vil måske vide mere om nogle af disse spørgsmål, når de har bearbejdet resultaterne fra en anden undersøgelse, som er rettet mod børn med handicap. 1200 børn med funktionsnedsættelser er blevet interviewet, ligesom deres mødre. Børnene er født i 1995, hvilket gør at man kan sammenligne med børnene i den store børneforløbsundersøgelse.

Steen Bengtsson tror, at man vil finde frem til, at det er mere almindeligt, at børn med handicap kommer fra familier med sociale problemer.

– Vi ved, at for eksempel misbrugere øger risikoen for at barnet får et handicap.

Familierne, som deltager i undersøgelsen, har man fundet frem til gennem kommunale registre over familier, som får indkomstilskud på grund af, at de har børn med handicap.

– Denne her støtte bliver modtaget i alle typer af familier, så jeg ser ikke nogen risiko for, at vi har fået en social misfordeling i materialet, siger Steen Bengtsson.

Han kender ikke til tilsvarende undersøgelser, hvor man har kunnet sammenligne børn med funktionsnedsættelser med andre børn.

– Nu kan vi få en del ny information. Forholder det sig for eksempel sådan, at det er mere almindeligt at børn med funktionsnedsættelser bliver mobbet?

FAKTA SFI

SFI er et uafhængigt nationalt forskningscenter under Socialministeriet.

SFI er det største danske forskningsmiljø på velfærdsområdet, og samarbejder tæt med de stærkeste faglige miljøer ved de forskellige universiteter. SFI løser dels opgaver for egne midler dels opgaver på kontrakt for ministerier, kommuner og organisationer. Opgaver på kontrakt udgør omkring halvdelen af SFIs årlige omsætning. Handicappolitik er et af SFIs policyområder, som man forsker på:

Funktionsnedsættelsers udvikling og fordeling i befolkningen, og deres betydning for mænds og kvinders deltagelse i uddannelse, erhverv, civilsamfund mv.

Virkninger af politik, ordninger og forvaltning generelt og i forhold til specifikke målgrupper.

6

Fra
forskning

FN-konventionen

FN-konventionen om rettigheder for personer med handicap

I artikel 23, respekt for hjem og familie, slås det fast, at børn ikke må fjernes fra deres forældre mod deres vilje, undtagen når ansvarlige myndigheder i en retfærdig behandling mener, at det er barnets tarv. Et barn må ikke fjernes fra sine forældre på grund af barnets eller det ene eller begge forældres funktionsnedsættelser.

Nordiske idealer på Island

På Island er den nordiske velfærdsmodel idealet. Professor Stefán Ólafsson har i sin forskning kunnet vise områder, hvor islandsk handikappolitik ikke lever op til den nordiske model. Det har ført til forbedringer for personer med funktionsnedsættelse.

Professor Stefán Ólafsson på Islands Universitet er både uddannet sociolog og økonom. Han har udgivet flere bøger, hvor han ved hjælp af statistik sammenligner velfærden på Island med, hvordan det ser ud i den øvrige vestlige verden og i Norden.

– På Island har man den fælles opfattelse, at den nordiske velfærdsmodel er god. Vi sammenligner os med den, fordi vi vil være en del af den, siger Stefán Ólafsson.

Stefán Ólafsson har skrevet flere bøger, som har haft betydning for handikappolitikken og velfærden i det hele taget. I 1999 udkom Íslenska leiðin («Den islandske måde»), som handlede om, hvordan man kunne reformere den islandske velfærdsmodel.

– Den fik stor betydning i debatten.

I 2005 udkom *Örorka og velferð á Íslandi og í öðrum vestrænum löndum* (*Disability and Welfare in Iceland in an International Comparison*). Den skabte stor debat. En søgning på Google gav 6.570 hits på bare titlen på islandsk. Mange af disse hits er fra aviser, ministerier, handicapforeninger, det islandske parlament og fagforeninger. Dertil kommer 138 hits på den engelske titel. Der er også rigtig mange hits i forskellige sammenhænge, hvor man ikke nævner titlen. Debatten har tillige ført til en del forbedringer for personer med funktionsnedsættelse.

Stefán Ólafsson beskriver sig selv

som en neutral videnskabsmand, men andre fanger det han skriver og anvender det.

– Bogen *Disability and Welfare in Iceland in an International Comparison* benyttede *Öryrkjabandalagið* (forbundet for de islandske handicaporganisationer) sig af for at påvirke politikerne. Fra politisk side blev bogen kritiseret, men senere har den alligevel påvirket politikken.

I bogen anvender Stefán Ólafsson statistik fra OECD og Nordisk Socialstatistikskomite (NO-SOSKO). På den måde kan han punkt efter punkt vise, hvornår Island ligger på niveau med de øvrige lande, og hvornår Island halter bagefter. Han kan også vise, når det ikke går at sige, at Island følger den nordiske velfærdsmodel.

Han kunne for eksempel vise, at førtidspensioner var lavere på Island end i det øvrige Norden, og at mange af dem, som fik pensioner, også havde en tung skattebyrde, samt at der fandtes mindre arbejdsrettet rehabilitering for unge personer med funktionsnedsættelse. Alt dette kunne Stefán Ólafsson vise, var sager, som ikke passede til den nordiske velfærdsmodel, da Island havde mindre indkomstudligning og at den sociale ekskludering var højere blandt unge, da man havde mindre støtte til at hjælpe unge i job.

– Siden bogen udkom, er førtidspensioner gået op, skattebyrden er blevet lavere og der findes mere arbejdsrettet rehabilitering.

Stefán Ólafsson mener, at de nordiske sammenligninger er en vigtig del af islandsk forskning og politik.

– Og det bliver vel sådan, at man fremhæver det, som ikke virker, men ikke siger så meget om det, som virker.

For der findes også områder, hvor andre lande sammenligner sig med Island og undres over, hvordan man bærer sig ad. Det gælder først og fremmest

arbejdsdeltagelse. Statistik fra OECD fra 2007 viser, at Island ligger i top, når det gælder arbejdsdeltagelse.

– Befolkningen arbejder længe på Island, og der er mange ældre med funktionsnedsættelse, som ikke modtager nogen pension, men arbejder i stedet for. Det her vækker i hvert fald interesse hos forskere i de andre nordiske lande, siger Stefán Ólafsson.

Professor Stefán Ólafsson

I de nordiska länderna finns en rad forskningsmiljöer som sysslar med forskning som rör människor med funktionsnedsättning och handikappolitik. Här nedan presenteras kort några av dem.

Finland

- Institutet för hälsa och välfärd (THL) främjar genom sin forskning och utveckling inkludering, tillgänglighet och särskilda tjänster och stödåtgärder. THL tillhandahåller också handikappstatistik. www.thl.fi
- Stiftelsen för Rehabilitering (Kuntoutussäätiö), bedriver forskning, utvärdering och utveckling inom folkhälsa, social vård och omsorg, arbete och rehabilitering. www.kuntoutussaatio.fi
- Jyväskylän Universitet bedriver forskning inom sociologi och socialvetenskap med inriktning på handikapp, specialpedagogik, neuropsykologi, rehabilitering, handikappidrott och handikappmotion. www.jyu.fi/edu
- Enheten för handikappforskning på Kuopio Universitet, bedriver forskning med social och samhällelig inriktning. www.uku.fi/english
- Förbundet Utvecklingsstörning utreder kvaliteten på kommunala tjänster och rehabilitering, samt forskar om utvecklingsstördas livsvillkor. www.kehitysvammaliitto.fi

Danmark

- Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI, är Danmarks största forskningsmiljö inom välfärdsområdet. Ett av SFI:s forskningsområden är handikappolitik. www.sfi.dk
- Danmarks Pædagogiske Universitets-skole ved Aarhus Universitet forskar bl.a. om pedagogik för målgrupper med särskilda behov. www.dpu.dk
- AKF, Anvendt KommunalForskning, forskar i ämnen som rör offentlig service. www.akf.dk
- Socialt Udviklingscenter arbetar bl.a. med utveckling, utvärdering och implementering av metoder som ökar brukares livskvalitet. www.sus.dk/

Sverige

- Institutet för Handikappvetenskap (IHV) är ett samarbete mellan Linköpings och Örebro universitet. Institutet arbetar tvärvetenskapligt. www.ihv.se
- HAREC - Centrum för handikapp- och

rehabiliteringsforskning främjar och samordnar vetenskapliga insatser. www.harec.se

- Certec arbetar bl.a. med att göra teknik användarvänlig. www.certec.lth.se
- Centrum för handikappvetenskap vid Umeå universitet är ett tvärvetenskapligt nätverk där även praktiker ingår. www.socw.umu.se/centrum-for-handikappvetenskap/
- Centrum för forskning om funktionshinder vid Uppsala Universitet är en samarbetsorganisation för forskare vid Uppsala Universitets fakulteter. www.cff.uu.se

Norge

- Arbeidsforskningsinstituttet, forskar bl.a. om inkluderande arbetsliv. www.afi.no
- Nordlandsforskning forskar om funktionsnedsättning och samhälle, och även om rättighetsaspekter. <http://nordlandsforskning.no/>
- Vid Senter for innovativ forvaltning på högskolan i Lillehammer och instituttet Østlandsforskning forskas bland annat om brukarstyrd personlig assistans och empowerment. www.hil.no och www.ostforsk.no
- Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Nova – har for perioden 2007–2011 tilldelats ett Nordic Centre of Excellence in Welfare Research, där forskare från hela Norden ingår. Ett av centrets teman är handikappolitik med särskilt fokus på exkludering och deltagande. www.nova.no och www.reassess.no
- Norges forskningsråds projekt "IT for funksjonshemmede" forskar om tillgänglig IT. www.itfunk.org

Island

- Centre for disability studies är ett tvärvetenskapligt forskningscentrum, som rör personer med funktionsnedsättning. <http://vefsetur.hi.is/fotlunarfraedi/>
- State Diagnostic and counseling Centre in Iceland. Bedriver bl.a. forskning om orsaker till autism, bl.a. med hjälp av Islands unika genbank. www.greining.is

International utblick

Aktivist för mänskliga rättigheter

Jukka Kumpuvuori med sina kollegor i Kampala. Representerar för föreningen för personer med ryggmärgsskador.

– Det heta ämnet på handikappfronten internationellt är FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Inom handikappolitiken kan man inte göra något utan att nämna konventionen, säger Jukka Kumpuvuori forskare vid Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi i Finland.

FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning har varit aktuell sedan Mexico år 2001 föreslog konventionen inom FN:s regi. Konventionen antogs av medlemsstaterna år 2006.

– Innehållet i konventionen i sig är inte nytt men den har gett synlighet och specificerat rättigheterna för de handikappade, säger Kumpuvuori.

Många afrikanska länder, däribland Uganda, har varit snabba att ratificera konventionen. I Norden har både Sverige och Danmark ratificerat. Processen är fortfarande i gång i Island, Finland och Norge.

– Här är det frågan om en kulturskillnad. Vissa länder är snabba med ratificeringsprocessen och frågar inte hur saker och ting fungerar i praktiken, medan andra länder så som Finland gör lagändringar som tar tid och gör processen lång, säger Kumpuvuori.

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra brugere
6	Fra forskning
7	International utblick
8	Tips
9	Sammendrag Summary

Kumpuvuori är aktivist och forskare. Han arbetar med flera frågor som berör funktionshindrade och mänskliga rättigheter i Finland och internationellt. Hans intresse för de här frågorna vaknade under studietiden då den otillgängliga fysiska miljön, såsom trappor till föreläsningssalar och sociala begivenheter, hindrade honom från att delta i aktiviteter eftersom han rörde sig i rullstol. Som en följd av cancer i ryggmärgen som 10-åring är Kumpuvuori rörelsehämmad.

Jukka Kumpuvuori har mycket internationella kontakter, här med forskarkollegan Edson Ngirabakunz, i New York.

Internationell rätt

Idag forskar Kumpuvuori i vad diskrimineringsförbud och likvärdighet inom internationell rätt

innebär utgående från situationen i Uganda. Han intresserar sig för tre specifika frågor: jämlikhet och icke-diskriminering, fördelning av resurser utgående från internationella normer om mänskliga rättigheter och slutligen följderna av internationella och nationella lagar för handikappade och organisationer som jobbar med handikappade. Forskningen skall leda till en doktorsavhandling.

Problemet i Uganda är, enligt Kumpuvuori, att det finns många fina lagar och program inom förvaltningen, men de fullföljs inte i praktiken. I Uganda förekommer brott mot mänskliga rättigheter och diskriminering. Samtidigt finns en stark medborgarrörelse som för de handikappades sak framåt.

Måste lära sig kräva

Problemet i Uganda är inte endast en resurs- utan också en attitydfråga. Kumpuvuori menar att funktionshindrade måste själva lära sig att kräva det de behöver. Det gäller inte bara i Uganda, utan världen över.

Proportionellt finns det fler handikappade i u- än i i-länder. Det beror på att där finns färre skyddande faktorer. Olyckor, krig och undernäring till följd av fattigdom är alla bidragande orsaker till uppkomsten av handikapp.

Kumpuvuori besökte Uganda så sent som i mars i år och deltog som arrangör i en kurs om mänskliga rättigheter och funktionshindrade vid Makerere universitet i Kampala.

De problem som funktionshindrade möter är lika på alla håll i världen men lösningarna på dem är olika, säger Kumpuvuori.

I Uganda, liksom på många andra håll i Afrika, bygger stödet till de funktionshindrade på välgörenhet. I praktiken är det handikapporganisationerna som bär ansvaret för handikappfrågorna.

– Och när det är frågan om välgörenhet kan man som funktion-

shindrad inte kräva några rättigheter, säger Jukka.

FN konventionen har bidragit till en ökad kunskap om funktionshindrade. Samtidigt har organisationerna i Uganda lyckats bättre med att få finansiering från utlandet.

Olika länder har sina fördelar och nackdelar i systemen. I USA exempelvis bygger systemet på att alla skall ha en försäkring. Ofta är det arbetsgivaren som står för försäkringen, men som funktionshindrad har du svårare att komma ut i arbetslivet. USA har dock en strängare lagstiftning mot diskriminering än Finland. I Norden finns ett omfattande system för social service.

– Ute i världen beundras Finland för sitt sociala servicesystem, det vill säga den nordiska välfärdsmodellen, om vi nu ännu kan tala om den, säger Jukka.

Konventionen ger självförtroende

FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning har gett handikappade starkare självförtroende. Det är kanske dess största funktion, menar Kumpuvuori. Han anser också att de handikappade själva måste kräva sina rättigheter. De måste till exempel själva begära att den fysiska miljön blir tillgänglig, som att en ramp byggs till den lokala kiosken. De funktionshindrade skall inte nöja sig med att bli utestängda. För ett antal år sedan fick Kumpuvuori sin arbetsgivare att bygga en hiss för att Kumpuvuori skulle kunna ta sig till sin arbetsplats.

Kumpuvuoris uppfattning är att samhället i framtiden inte längre kan agera passivt gentemot handikappade. Vill man vara ett icke-diskriminerande samhälle måste man aktivt arbeta för att vara tillgängligt också för funktionshindrade.

FN-konventionen

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning tillhör de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, antogs av FN:s generalförsamling den 13 december 2006. 20 maj 2010 hade 144 stater undertecknat konventionen däribland alla de nordiska länderna. 86 stater hade ratificerat konventionen, däribland Sverige och Danmark. Övriga länder som ratificerat är spridda världen över. Det är exempelvis Kina, Tyskland, Indien, Malawi, Uganda, Tanzania och Brasilien

När en stat har ratificerat konventionen, det vill säga åtagit sig att följa den, är den juridiskt bindande. För att ratificera en konvention ska landets lagstiftning stämma med de krav som en konvention ställer. Detsamma gäller hur lagarna tillämpas. Ratificeringsprocessen pågår i många länder. Undertecknandet är ofta ett första steg mot ratifikation.

Tips

Länker

Nordisk information/institutioner

- Nordiska Handikappolitiska Rådet
www.nordiskahandikappolitiskaradet.org
- Nordens Velfärdscenter
www.nordicwelfare.org
- Nordisk Socialstatistisk komité
<http://nososco-da.nom-nos.dk/>

Organisationer för personer med funktionsnedsättning

- Danske Handicaporganisationer
www.handicap.dk
- FFO Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
www.ffe.no
- SAFO Samarbeidsforum av funksjonshemmedes organisasjoner
www.safon.no
- Handikappförbundens samarbetsorgan
www.hso.se
- Öryrkjabandalag Íslands (Íslands invalidförbund, ÖBÍ)
www.obl.is
- Landssamtökin Þroskahjálp, Landsföreningen för stöd och utveckling
www.throskahjalp.is
- YTY, Sosiaali- ja terveystyöjärjestöjen yhteistyöyhdistys, Social- och hälsoorganisationernas samarbetsförening
www.sosterty.fi
- Finlands Svenska Handikappförbund
www.handikappforbundet.fi

Diskrimineringsombudsmän

- Ligestillings- og diskrimineringsombudet
www.lso.no
- Diskrimineringsombudsmannen
www.do.se

Diverse

- Center for Ligebehandling af Handicappede
www.clh.dk
- Myndigheten för handikappolitisk samordning
www.handisam.se
- Finlands riksomfattande handikappråd VANE
www.vane.to
- Information om FN-konventionen
www.un.org/disabilities/

Litteratur

Danish disability policy – Equal opportunities through dialogue, Center for Ligebehandling af Handicappede 2007, (Danmark)

Disability and Welfare in Iceland in an International Comparison, Örorka og velferð á Íslandi og í öðrum vestrænum löndum, Stefán Ólafsson, Islands Universitet, 2005, (Island)

Fra bruker til borger – en strategi for medbygging av funksjonshemmende barrierer. NOU 2001:22 (Norge)

Från patient till medborgare – en nationell plan för handikappolitiken. Prop 1999/2000:79 (Sverige)

Handikappråd – en chans att påverka eller ett spel för gallerierna? Institutet för lokal och regional demokrati. 2007 rapport 5. (Sverige)

Handikapplagen LSS och annan närliggande lagstiftning
Karl Grunewald och Carl Leczinsky, sjätte upplagan, 2008, Norstedts juridik (Sverige)

FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. DS 2008:23 (Sverige)

Främja, Skydda, Övervaka – FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning SoU 2009:36 (Sverige)

En politik för det civila samhället prop 2009/10:55 (Sverige)

Ett samhälle för alla. Social- och hälsovårdsministeriet, Riksomfattande handikapprådet 1995:10 (Finland)

Nationella system för förmedling av hjälpmedel – andra utgåvan NUH maj 2007 (Nordisk)

Nordisk statistisk årsbok 2006 (Nordisk)

Kumpuvuori, Jukka, Högbäck Marika Mänskliga rättigheter för personer med funktionshinder i Finland, Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2003:10, Helsingfors (Finland)

Möjlighet att leva som andra Ny lag om stöd och service till vissa personer med funktionsnedsättning. Slutbetänkande av LSS-kommittén. SOU 2008:77 (Sverige)

Lär känna FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Ett material från projektet Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter. Handikappförbunden, SRF, SVERI, Forum kvinnor med funktionshinder med stöd från Arvsfonden (Sverige)

Social trygghed i de nordiske lande 2004, NOSOSKO 2006 (Nordisk)

Handikapperspektivets synlighet inom fem politikområden. NSH 2004 (Nordisk)

Från Vision till verklighet – En utvärdering av nationell handlingsplan för handikappolitik. Statskontoret 2009-21 (Sverige)

Handicap som krydsfelt, Videnscenter for Bevægelseshandicap 2009 (Danmark)

Funksjonshemming – politikk, hverdagsliv og arbeidsliv. Tössebro, Jan (red) 2009 (Norge)

Staden för alla – Grip – Nordiska Handikappolitiska Rådet 2009 (Nordisk)

Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006, Social- och hälsovårdsministeriet 2006:10 (Finland)

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra brugere
6	Fra forskning
7	International utblick
8	Tips
9	Sammendrag Summary

Sammendrag

Summary

Summary

The Nordic countries have had a leading role in the development of the UN-convention on the rights of persons with disabilities. Now that the convention has been agreed upon by the UN, the great work of living up to the requirements of the convention remains.

In order to do so, a well-planned disability policy is required. Traditionally, the Nordic countries have cooperated on these issues. This theme publication is part of that cooperation. The texts are intended as an inspiration and a source of knowledge, we learn from each other. The theme publication can of course also function as an inspirational source outside the Nordic countries.

At the beginning of the theme publication there are basic facts on Nordic disability policy. Here, it clearly shows how many similarities there are between the countries, especially with regard to eliminating differences of life conditions for people. At the same time, there are interesting differences.

The Nordic countries have in common that they do not have highly developed levels of judicial thinking. This means that people can demand their rights in a court of justice. Many researchers believe that there is going to be a development towards higher levels of judicial thinking.

In the chapter "From real life" interesting examples from the Nordic countries are presented. Among other things, one can read about experiences from Norway, which was the first Nordic country to pass laws prescribing requirements for accessibility to public buildings, also including state enterprises.

Finland has excelled by being the only country in the world to decide that people with problems of speech have a right to an interpreter. This has given new insights into how much these people have to contribute if they get help communicating.

In Iceland, people have also gained new insights thanks to a project on university education for

people with developmental disorders. Ása Björk, who was in the first group of students, thinks the most valuable lesson learnt from the education is the understanding of how much she is able to do herself.

Ása Björk got a job after her studies. Otherwise, unemployment is a big problem among people with disabilities. Working life researcher Øystein Spjelkavik wants to see many more job coaches, people who are present and provide support in the workplace. Doing research on working life and disability is popular now. Research has moved from a focus on medical matters to matters relating to life conditions and possibilities of participation in society, according to Jan Tøssebro, professor at the Department of Social Work and Health Science at the Norwegian University of Science and Technology in Trondheim.

A great deal of the work of promoting disability issues and of implementing the UN-convention on the rights of people with disability must be done at a local level, in the municipalities. It is common practice in the Nordic countries to have disability councils with the participation of local politicians and users. In Denmark, this is a fruitful collaboration. A politician and a user representative from the Rødovre municipality explain that real user influence is an important prerequisite, as is the will to cooperate.

At Nordic level, politicians cooperate within the Nordic Council on Disability Policy. Chairman of the Council, Karen J Klint, tells that in the case of issues at a Nordic level, it is easier afterwards to promote political matters at a national level, no country wishes to be inferior to others. Similar experiences are to be found in Iceland. Researcher Stefán Ólafsson made a scientific comparison of the conditions of people with disabilities in Iceland and the other Nordic countries. The comparison showed, among other things, that Iceland to a lesser degree made

1	NVC anbefaler
2	Fakta
3	Fra virkeligheten
4	Politikk
5	Fra brugere
6	Fra forskning
7	International utblick
8	Tips
9	Sammendrag Summary

income adjustments for people with and without disability. It led to a debate and to improved conditions for people with disabilities.

The theme publication finishes off with a glance to the outside world. Jukka Kumpuvuori is an activist and researcher at the Institute for Human Rights at Åbo Academy in Finland. His research is on the consequences of international and national laws for people with disabilities and disability organizations in Uganda. The problems, people with disabilities face, are similar all over the world, but the solutions to them are different, Kumpuvuori states.

In this theme publication, we stress the successes of Nordic disability policy, and also areas where further action is needed. We also make a few recommendations that we hope will contribute to reaching the high standards set for disability policy by the Nordic countries: that people with disabilities can be fully integrated in society.

The Nordic Centre for Welfare and Social Issues recommends that:

- An increased Nordic cooperation is supported nationally in order to coordinate cooperative work on the UN convention. The Nordic countries can also use a common Nordic profile at Conferences for States Parties to the UN and within the EU.
- Labour market policy aims to

facilitate diversity and to allow more people with disabilities to enter working life and to stay in their new employment. Job coaches have proved to yield good results. It is a matter of stimulating and lowering the thresholds for vulnerable groups in order to reduce exclusion. This holds true for youths, groups and persons with disabilities, immigrants and elderly employees. Better cooperation between school/educational institutions – working life is needed.

- Inaccessibility or lacking accessibility to environments, goods and services, and to information technology, should be grounds of discrimination.
- Universal design should be the basis for all society planning, central and regional and in the municipalities. This applies to both public and private companies, entrepreneurs and other activities.
- User organizations should have appropriate space and representation in the decision process at different levels, centrally, regionally and in the municipalities.
- Disability research should get the resources and freedom to create new knowledge, useful to the involved staff groups in various sectors of society, but also useful in a Nordic context for the development of disability policy.

Tiivistelmä

Pohjoismaat ovat vauhdittaneet vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen valmistelua. Nyt kun YK on päättänyt yleissopimuksesta, jäljellä on suuri työ vastata yleissopimuksen vaatimuksiin.

Tämä vaatii harkittua vammaispolitiikkaa. Pohjoismaat ovat perinteisesti tehneet yhteistyötä näiden asioiden parissa. Tämä teemavihko on osa yhteistyötä. Tekstit on tarkoitettu innoitukseksi

ja tietopohjaksi, toinen toisiltaan oppimiseen. Teemavihko voi tietenkin toimia innoituksen lähteenä myös Pohjoismaiden ulkopuolella.

Teemavihko alkaa pohjoismaisen vammaispolitiikan taustatiedoilla. Niistä tulee selvästi esiin, miten paljon yhtäläisyyksiä maiden välillä on, varsinkin ihmisten elinoloissa olevien erojen tasoittamista koskevissa kysymyksissä. Samanaikaisesti löytyy mielenkiintoisia eroja.

Pohjoismaille on yhteistä, ettei oikeusajattelu ole kovinkaan vahvasti kehittynyt. Toisin sanoen, ihmiset voivat vaatia oikeuksiaan tuomioistuimessa. Monet tutkijat uskovat kehityksen menevän siihen suuntaan, että oikeusajattelu lisääntyy.

Luvussa "Från verkligheten" esitellään kiinnostavia esimerkkejä Pohjoismaista. Siitä voi lukea muun muassa, miten asiat ovat sujuneet Norjassa, joka ensimmäisenä Pohjoismaana asettaa lainsäädännössään esteettömyysvaatimuksia yleisille tiloille, myös niille, jotka ovat kaupallisia.

Suomi on kunnostautunut maailman ainoana maana, joka on tehnyt päätöksen puhevammaisten ihmisten oikeudesta tulkkien. Tämä on antanut uutta tietoa siitä, kuinka paljon näillä ihmisillä on sanottavaa, jos he saavat apua itsensä ilmaisemiseen.

Islannissa on myös saatu uutta tietoa kehitysvammaisten ihmisten yliopistokoulutusta koskevan projektin ansiosta. Ensimmäiseen opiskelijaryhmään kuuluneen Åsa Björkin mielestä koulutuksen tärkein anti oli saada itselleen käsitys siitä, kuinka paljosta selviää.

Åsa Björk on saanut koulutuksen jälkeen työpaikan. Työttömyys on muuten suuri ongelma vammaisten ihmisten keskuudessa. Työelämä-tutkija Øystein Spjelkavik haluaa nähdä paljon useampia työvalmentajia, tuetun työllistymisen ohjajia, jotka ovat mukana tukemassa työpaikoilla. Ajan henkeen kuuluvat työelämää ja toimintarajoitteita käsittelevät tutkimukset. Tutkimusten keskiö on siirtynyt lääketieteellisistä kysymyksistä asioihin, jotka koskevat elinoloja ja mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan, kertoo Jan Tössebro, Trondheimissa sijaitsevan Norjan teknis-luonnon-tieteellisen yliopiston sosiaalityön ja terveystieteen laitoksen professori.

Suuri osa vammaistyön edistämisestä ja vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen toteuttamisesta on tehtävä paikallistasolla, kunnissa. Pohjoismaissa on tavallisesti vammaisneuvostoja, joissa istuu paikallispoliitikkoja ja käyttäjiä. Tanskassa tämä yhteistyö sujuu

erittäin hyvin. Rødovren kunnan poliitikkojen edustaja ja käyttäjien edustaja kertovat, että tärkeä edellytys on käyttäjien saama todellinen vaikutusvalta ja yhteistyöhön asennoituminen.

Pohjoismaisella tasolla poliitikot tekevät yhteistyötä Pohjoismaisessa vammaispoliittisessa neuvostossa. Neuvoston puheenjohtaja Karen J Klint kertoo, että kun kysymyksiä ajetaan pohjoismaisella tasolla, on helpompi saada poliittiset kysymykset läpi kansallisella tasolla, sillä mikään maa ei halua olla muita huonompi. Samankaltaisia kokemuksia on Islannista. Tutkija Stefán Ólafsson teki tieteellisen vertailun vammaisten ihmisten elinoloista Islannissa ja muissa Pohjoismaissa. Vertailu osoitti muun muassa sen, että Islannissa oli vähemmän tulontasausta vammaisten ja vammattomien ihmisten välillä. Tämä sai aikaan keskustelua ja paremmat elinolot vammaisille ihmisille.

Teemavihkon päättää kansainvälinen katsaus. Jukka Kumpuvuori on Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutin tutkija ja aktivisti, joka tutkii kansainvälisistä ja kansallisista laeista vammaisille ja vammaisjärjestöille koituvia seurauksia Ugandassa. Vammaisten kohtamat ongelmat ovat samanlaisia joka puolella maailmaa, mutta ongelmien ratkaisut ovat erilaisia, toteaa Kumpuvuori.

Pohjoismaisen vammaispolitiikan saavutusten lisäksi nostamme teemavihossa esiin myös alueet, joihin on panostettava enemmän. Annamme myös suosituksia, joiden toivomme edesauttavan Pohjoismaiden vammaispolitiikalle asettamien korkeiden tavoitteiden saavuttamista: että vammaisilla ihmisillä tulee olla täysi osallisuus yhteiskunnassa.

Pohjoismainen hyvinvointikeskus suosittaa, että:

- Lisääntynyt pohjoismainen yhteistyö saa kansallista tukea YK:n yleissopimusta koskeviin maidenvälisiin kokoontumisiin. Pohjoismaat voivat myös tuoda esiin pohjoismaisen profiilin YK:n valtio-osapuolten välisissä konferensseissa sekä EU:ssa.
- Työmarkkinapolitiikka vaikuttaa monimuotoisuuteen ja siihen,

- että useammat vammaiset ihmiset pääsevät työelämään ja voivat pysyä aloittamassaan työsuhteessa. Työvalmennuksesta on saatu hyviä tuloksia. Syrjäytymisvaarassa olevia ryhmiä on innostettava ja kynnyksiä alennettava, jotta ulkopuolisuus vähenisi. Tämä koskee nuoria, vammaisryhmiä ja vammaisia henkilöitä, maahanmuuttajia, ikääntynyttä työvoimaa. Tarvitaan parempaa yhteistoimintaa koulun/koulutuksen ja työelämän välillä.
- Ympäristöjen, tavaroiden ja palvelujen sekä tietotekniikan saavuttamattomuuden tai puutteellisen esteettömyyden tulee olla syrjintäperuste.
 - Kaiken yhteiskuntasuunnittelun,

kansallisen, alueellisen ja kunnallisen, tulee perustua kaikille sopivaan yleispätevään suunnitteluun. Tämä koskee sekä julkista että yksityistä toimintaa, urakoita ja muita hankintoja.

- Käyttäjäjärjestöille annetaan asiaankuuluva paikka ja edustus eri tasojen päätösprosesseissa, kansallisella, alueellisella ja kunnallisella tasolla.
- Vammaistutkimus saa resursseja ja liikkumavaraa uuden tiedon tuottamiseen, joka on hyödyllistä eri yhteiskunta-alojen asiaankuuluville henkilöstöryhmille ja josta on hyötyä myös pohjoismaisesti vammaispolitiikan kehittämiseksi.

Samantekt

Norðurlöndin hafa verið í fararbroddi við innleiðingu sáttmála Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Nú þegar sáttmálinn hefur verið samþykktur af SP stendur eftir hin mikla vinna við að uppfylla kröfur sáttmálans.

Svo að það megi vera unnt þarf til meðvitaða stefnu í málefnum fatlaðra. Á Norðurlöndunum er hefð fyrir samstarfi um þessi málefni. Þetta þemahefti er liður í því samstarfi. Textarnir eru hugsaðir sem innblástur og grundvöllur þekkingar, við lærum hvert af öðru. Þemaheftið getur að sjálfsögðu líka nýst sem uppspretta innblásturs utan Norðurlandanna.

Í byrjun þemaheftisins eru settar fram staðreyndir um norræna stefnu í málefnum fatlaðra. Stefnan sýnir á skýran hátt hve margt er líkt með löndunum, ekki hvað síst þegar kemur að jöfnun lífsskilyrða fólks. Um leið má finna áhuga-verðan mismun.

Það er sameiginlegt með Norðurlöndunum að ekki er til sérlega vel þróuð réttarhugsun. Með því er átt við að fólk geti barist fyrir rétti sínum fyrir dómstólum. Margir fræðimenn telja að þróun muni eiga sér stað í áttina að aukinni réttarhugsun.

Í kaflanum Úr daglegu lífi (Från verkligheten) eru sett fram áhuga-verð dæmi frá Norðurlöndunum. Þar má meðal annars lesa um hvernig tekist hefur til í Noregi, sem var fyrst Norðulandanna með lagasetningu sem gerir kröfur til aðgengis að opinberu húsnæði, að meðtöldum ríkisreknum viðskipta-fyrirtækjum.

Finnland á heiður skilinn fyrir að vera eina landið í heiminum sem hefur ákveðið að fólk með talmein eigi rétt á túlki. Það hefur veitt nýja innsýn í hve mikið þetta fólk hefur fram að færa ef það fær aðstoð við að tjá sig.

Á Íslandi hefur fólk einnig opnast ný sýn fyrir tilstilli verkefnis um háskólanám fyrir einstaklinga með þroskaskerðingu. Ása Björk, sem var í fyrsta nemahópnum, telur að mikilvægasti þáttur námsins hafi verið að hún gerir sér nú grein fyrir hve mikið hún getur sjálf.

Ása Björk fékk vinnu að loknu námi. Annars er atvinnuleysi útbreitt vandamál meðal einstaklinga með fötlun. Fræðimaðurinn Øystein Spjelkavik, sem stundar atvinnulífsrannsóknir, vill sjá mun fleiri vinnuþálfa, einstaklinga sem eru til staðar og veita stuðning á

vinnustöðum. Rannsóknir á atvinnulífi og fötlun eru tímans tákn. Áherslan í rannsóknum hefur færst frá málefnum læknisfræði til þátta eins og lífskjara og möguleika á þátttöku í samfélaginu, segir Jan Tössebro, prófessor við félags- og heilbrigðisvísindadeild í Tækniháskóla Noregs í Brándheimi.

Mikinn hluta starfsins við að vinna að framgöngu fötlunarstarfs og hleypa SP-sáttmálanum um réttindi fatlaðs fólks í framkvæmd verður að vinna heima fyrir, í sveitarfélögum. Á Norðurlöndunum er venjan að nota fötlunarráð þar sem stjórnmalamenn í heimahéraði og notendur taka þátt. Í Danmörku virkar þetta samstarf mjög vel. Einn stjórnmalamaður og einn fulltrúi notenda í Rødovre bæjarfélaginu útskýra að mikilvægt sé að notendur hafi raunveruleg áhrif og að menn séu reiðubúnir að vinna saman.

Á Norðurlöndunum eiga stjórnmalamenn samstarf í Norrænu samstarfsnefndinni um málefni fatlaðra. Formalandi nefndarinnar, Karen J Klint, segir að þegar mál eru tekin fyrir á vettvangi Norðurlandanna, þá reynist auðveldara að koma pólitískum málum í gegn heima fyrir, ekkert land vill vera síðra en hin. Svipaða sögu má segja frá Íslandi. Fræðimaðurinn Stefán Ólafsson gerði fræðilegan samanburð á kjörum einstaklinga með fötlun á Íslandi og á hinum Norðurlöndunum. Samanburðurinn leiddi meðal annars í ljós að Ísland hafði minni tekjujöfnun milli einstaklinga með og án fötlunar. Upp úr því hófust umræður sem leiddu til bættra kjara einstaklinga með fötlun.

Þemaheftinu lýkur með umfjöllun þar sem litið er út í heim. Jukka Kumpuvuori er baráttumaður og fræðimaður við Mannréttindastofnunina í háskólanum í Åbo í Finnlandi og stundar rannsóknir á afleiðingum alþjóðlegra og innlendra laga fyrir fatlaða og samtök fatlaðra í Úganda. Sá vandi sem fatlaðir standa frammi fyrir er svipaður alls staðar í heiminum en lausnirnar á vandanum eru ólíkar segir Kumpuvuori.

Í þemaheftinu beinum við sjónum að því sem hefur náðst í málefnum fatlaðra á Norðurlöndum, en líka að þáttum þar sem

þörf er frekara átaks. Við setjum einnig fram nokkrar ráðleggingar sem við vonumst til að geti stuðlað að því að við komumst nær þeim háleitu markmiðum sem Norðurlöndin hafa í stefnu sinni um málefni fatlaðra: að einstaklingar með fötlun eigi að standa öðrum jafnfætis í samfélaginu.

Norræna velferðarmiðstöðin mælir með að:

- Aukið norrænt samstarf hljóti innlendan stuðning þegar kemur að samstarfi landa um SP-sáttmálann. Norðurlöndin geta einnig markað sameiginlega norræna stefnu við ráðstefnur aðildarríkja SP sem og innan ESB.
- Stuðlað skuli að fjölbreytni á vinnumarkaði og að fleiri einstaklingum með fötlun skuli gefinn kostur á þátttöku í atvinnulífi og að þeir geti haldið fengnu starfi. Vinnuþjálfar hafa reynst gefa góðan árangur. Það skiptir máli að hvetja og lækka þröskulda fyrir hópa sem minna mega sín í þeim tilgangi að minnka útilokun þeirra. Þetta á við um unglinga, hópa og einstaklinga með fötlun, innflytjendur og aldrað vinnuafli. Samstarf skuli bætt á milli skóla/menntastofnana – atvinnulífs.
- Skort á aðgengi eða slæmt aðgengi að umhverfi, vörum og þjónustu, og að upplýsingatækni, beri að líta á sem mismunun.
- Hönnun fyrir alla eigi að liggja að baki alls samfélagsskipulags, miðlægt, á svæðisvísu og í sveitarfélögum. Þetta á bæði við um ríkisrekin og einkarekin fyrirtæki, verktaka og aðra starfsemi.
- Notendasamtök skuli hafa nægilegt rými og fulltrúavald í ákvarðanatökunni á ólíkum stigum, miðlægt, á svæðisvísu og í sveitarfélögum.
- Fjármagni og tíma skuli veitt í rannsóknir um málefni fatlaðra til að skapa nýja þekkingu, sem er til gagns fyrir þá starfshópa sem koma við sögu í ólíkum samfélagsgeirum og eru líka til bóta fyrir norræna þróun í málefnum fatlaðra.

Skribenterne fra NVC

Lasse Winther Wehner
Informationsmedarbejder,
cand.it og bachelor
i engelsk.

Varetager opgaver af informationsmæssig og journalistisk karakter, herunder redaktionelt arbejde, layout, website, oversættelse og IT-opgaver.

Magnus Gudnason

Akademisk medarbejder, cand.mag i dansk og engelsk samt translator. Udfører diverse informationsmæssige og journalistiske arbejder, herunder

redaktionelt arbejde, simultantolker, oversætter, og opretholder NVCs kontaktnet.

Helena Lagercrantz
Informationsansvarig,
journalist, kandidat-examen från Kulturvetarlinjen. Koordinerande informationsansvar för Nordens Velfärdscenter.

Martina Harrikari

Projektmedarbetare, politices magister i sociologi. Assisterar med diverse projekt främst på alkohol- och drogområdet vid kontoret i Helsingfors. Upp-

gifterna innefattar information, arrangemang, administration och koordination av olika uppgifter.

Gerd Vidje
Journalist,
frilans, for tiden tilknyttet NVC. Bioingeniør, journalist, kommunikasjon og ledelse.

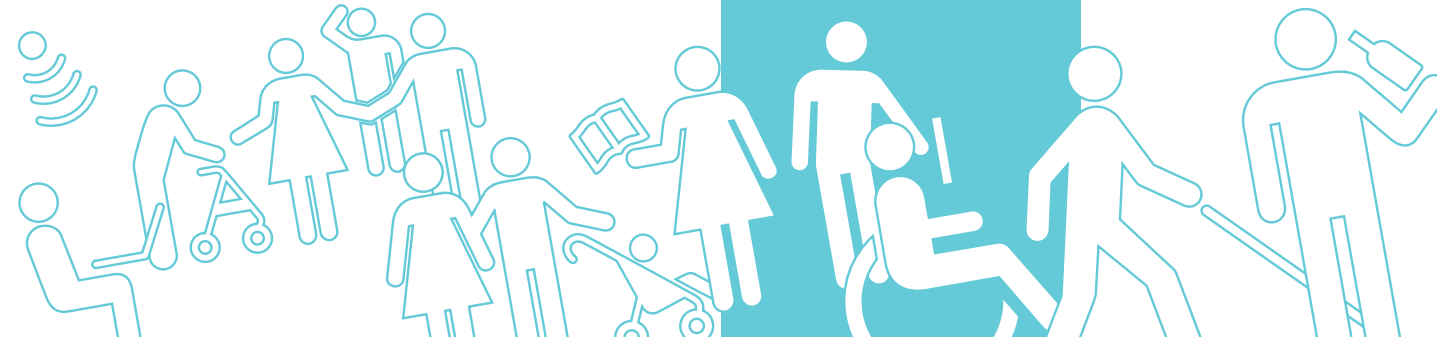

Ingemar Oderstedt

Projektledare
vid Nordiska Handikap-politiska Rådet, fil. kand. sociologi, arbetar med Rådet och dess sex nätverk.

Louise Hertzberg
Informatör,
journalist, fil kand statskunskap. Arbetar med information och journalistik.

Nordens Velfärdscenter

Nordens Velfärdscenter – en institution under Nordiska ministerrådet

Vi arbetar för att belysa olika aspekter och stimulera utvecklingen av den nordiska välfärdsmodellen.

Vårt arbete syftar till att främja inkludering av utsatta grupper, likabehandling, social solidaritet samt tillgänglighet och kvalitet i fråga om samhällets tjänster.

Nordens Velfärdscenters tre huvuduppgifter:

Kunskap

Vi samlar och sammanställer erfarenheter från de nordiska länderna inom det välfärdspolitiska området.

Vidareföring

Vi sprider kunskap och erfarenheter av goda exempel via våra aktiviteter och nätverk.

Dialog

Vi skapar dialog mellan politiker, forskare och praktiker.

Vi arbetar med följande områden:

- Alkohol- och drogfrågor
- Arbetsinkludering
- Dövblindfältet
- Funktionshinderfrågor
- Social service
- Velfärdsmodellen
- Velfärdsteknologi

Vår organisation

Institutionens huvudkontor ligger i Stockholm och dotterinstitutionerna i Danmark och Finland.

Nordens Velfärdscenter leds av en styrelse med representanter från de fem nordiska länderna. Styrelsen utses av Nordiska ministerrådet.

Till vår verksamhet har vi knutit nordiska institutions- och expertnätverk. Deras uppgift är att förankra vårt arbete i praktiken och att vidareföra resultat till beslutsfattare och praktiker.

En viktig del av vårt arbete sker internationellt. Vi samarbetar med internationella aktörer inom social- och hälsoområdet, bland annat EU, Europarådet och FN.